

Autor: Oskar Madro

Vedúci práce:

Ing. arch. Jan Hora & Ing. arch. Adéla Šoborová

Předdiplomní modulový ateliér na tému “Městská divočina”

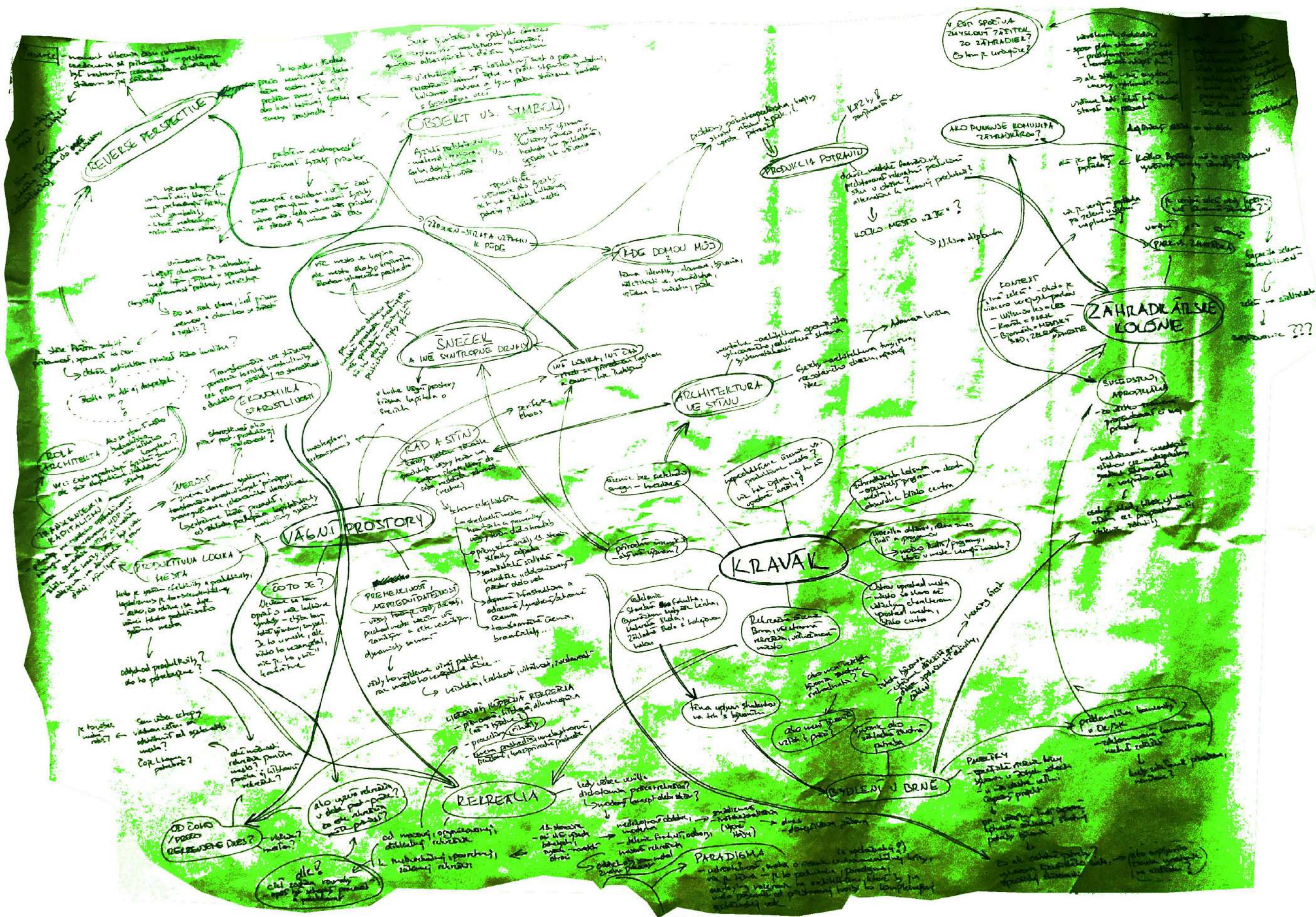
MA3-A – urbanismus a krajinná tvorba

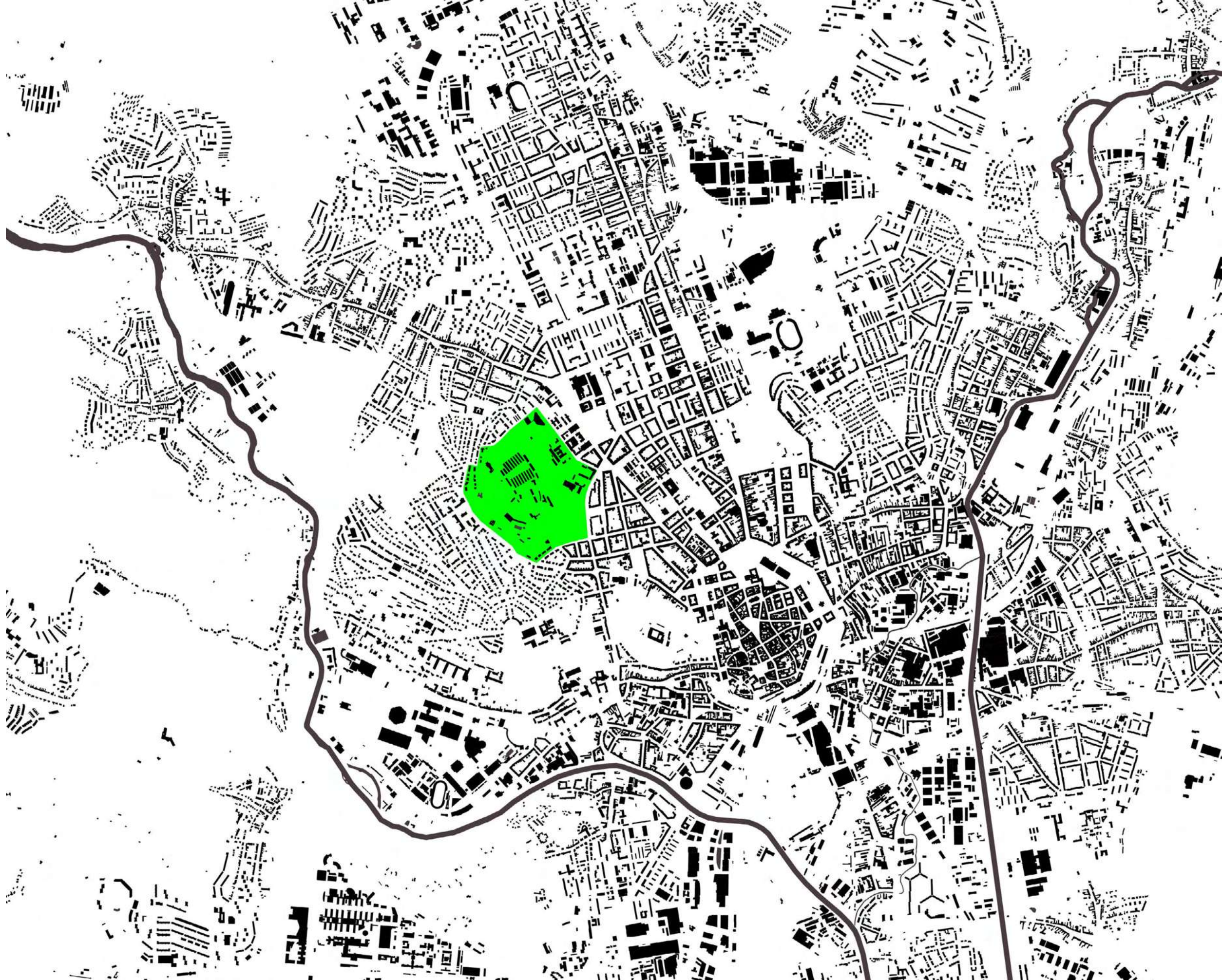
Zimný semester, 2022/23

**Po robote: Kraví hora medzi
produkcíou a rekreáciou**

1.	Úvod – ostrov v Brne	6
2.	Kraví hora „aká je“: dokumentačné prechádzky územím	12
	Medzi plotmi	13
	Po tme na plaváreň	31
	Mapa 1: Nočná ortofotomapa a pouličné osvetlenie	33
	Slnečné poobedie v parkoch	37
	Ráno v džungli	65
	Čo zostalo nepovšimnuté	79
	Vyšliapané chodníky	97
3.	Kraví hora a Brno: Vzťahy územia v merítke okolitých štvrtí a celého mesta	114
	Mapa 2: Poloha vrámci Brna	115
	Mapa 3: Topografia územia a silueta kopca	117
	Mapa 4: Verejné parky a lesy	119
	Mapa 5: Záhradkárské kolónie	121
	Mapa 6: Zeleň	123
	Mapa 7: Komunikačné väzby – cestná sieť a linky MHD	125
	Mapa 8: Hustota zaľudnenia v základných sídelných jednotkách	127
	Mapa 9: Susedstvá a ich charaktery	129
4.	Historické náhody: Ako vzniklo špecifické územie Kraví hory	132
5.	Čo sa deje na Kraví hore? Deje a funkcie v území	138
	Mapa 10: Vlastníctvo	139
	Mapa 11: Funkcie v parteri budov	141
	Mapa 12-13: Územný plán mesta Brna a regulačný plán Kraví hory	143
	Mapa 14: Miesta vzdelávania a kultúry	145
	Mapa 15: Práca a tvorba	147
	Mapa 16: Miesta športu	149
	Mapa 17: Pocitové body kultúry	151
	Mapa 18: Aktivita vs. intimita	153

156	6.	Na vnútornej periférii: Kraví hora ako kompenzačný mechanizmus mesta Brna
166	7.	Zelenošedý kopec: Živé a neživé prostredie Kraví hory
167		Mapa 19: Povrchy
169		Mapa 20: Spevnené plochy a plochy bez vegetácie
171		Mapa 21: Intenzita automobilovej dopravy
173		Mapa 22: Počty prejazdov cyklistov vrámci akcie „Do práce na kole 2022“
175		Mapa 23: Hluková záťaž
177		Mapa 24: Intenzita slnečného žiarenia
179		Mapa 25: Plochy zelene
181		Mapa 26: Stromy
183		Mapa 27: Systém zelene
186	8.	Po robote: Práca, rekreácia, a hľadanie spoločnej identity
202	9.	Na oboch stranách plotu: Hranice, bariéry a prístupnosť územia
203		Mapa 28: Komunikácie a bariéry
205		Mapa 29: Sklony ciest
207		Mapa 30: Hranice a prírodné bariéry
209		Mapa 31: Miera prístupnosti územia
211		Mapa 32: Verejne voľne prístupné územia
214	10.	Stratégia pre Kraví horu: Pravidlá škvŕn a rozhraní
215		Mapy 33-41: Priestorová analýza
221		Ako prístupit' ku Kraví hore?
223		Mapy 42-48: Škvŕny, rozhrania, problémy a potenciály
229		Mapy 49-50: Nové členenie škvŕn a rozhraní
231		Mapa 51: STRATÉGIA: Miera záujmu
233		Mapy 52-55: STRATÉGIA: Konkrétne intervencie
235		Mapa 56: STRATÉGIA: Transformačné škvŕny
238	11.	Na záver – ďalšie kroky
241		Zdroje

Boli ste už niekedy na Kraví hore?

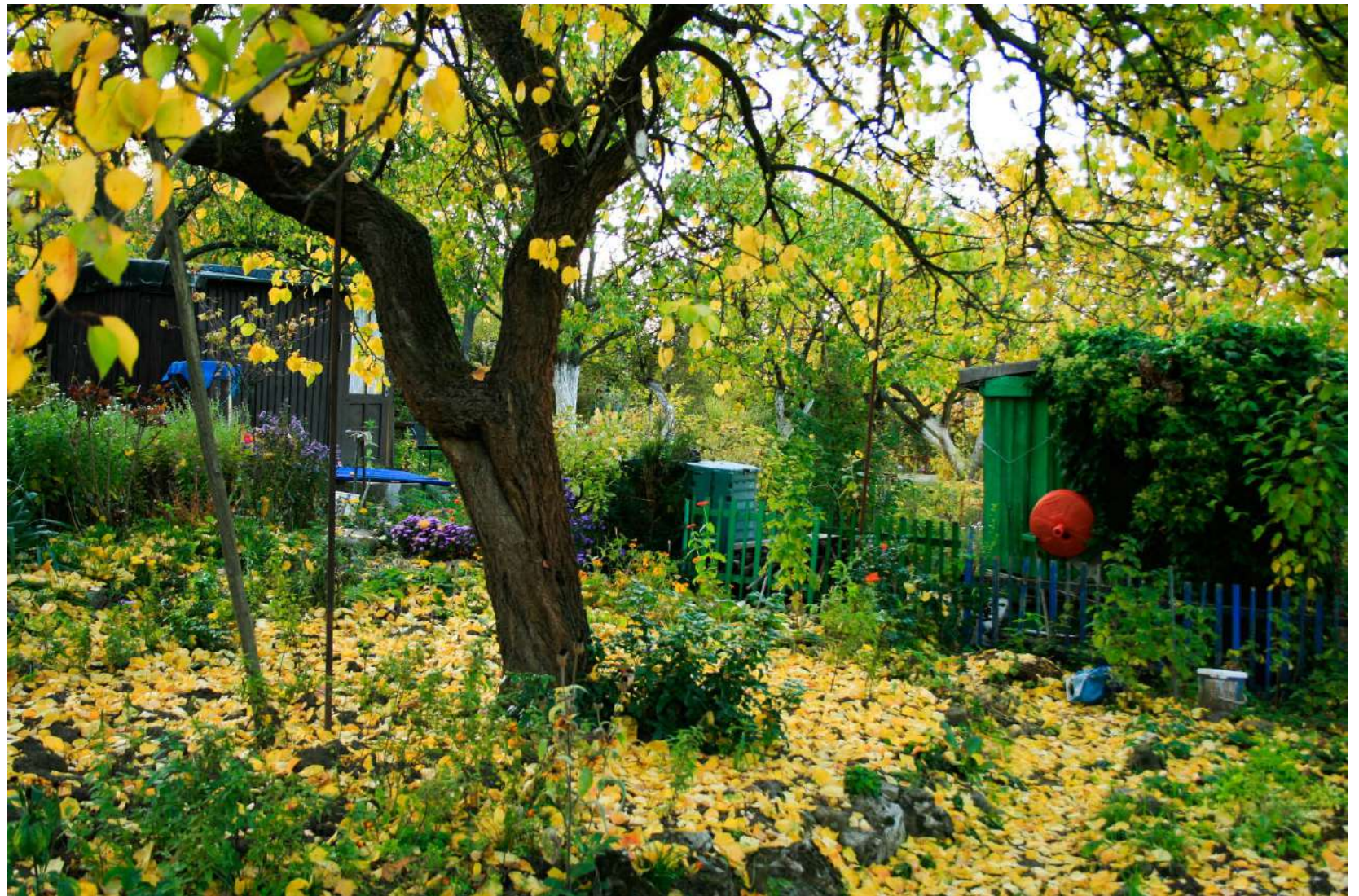
Pravdepodobne áno. Neprekvapilo by ma, ak by ste poznali hviezdáreň, radi trávili teplé dni v parku u Náměstí Míru, a boli fanúšikmi areálu mestského kúpaliska. Niektorí z vás možno záhradníci v jednej z miestnych záhradkárskych osád, a zopár z vás má snáď niečo spoločné aj s komunitou z likusákov. Niektorí možno zvyknete chodiť hrávať tenis na jeden z mnohých miestnych kurtov, či hrávate volejbal, alebo snáď odpaľujete loptu na tom veľikánskom baseballovom ihrisku, či vaše dieťa chodí do škôlky pod hviezdami, alebo...

Čo všetko sa vôbec deje na Kraví hore? Ako je možné, že sa tam vojde toľko vecí - to je ten kopec snáď nekonečný? Čo robí takéto krásne a zelené, ale predsa len aj trochu zvláštne a ťažko definovateľné územie tak blízko pri centre mesta? A slovami cynika zvyknutého na realitu slovenských a českých miest - ako to, že ho ešte nikto nezastaval?

Ako každé prostredie ponúkajúce celú šírku rôznych charakterov, podoba Kravej hory sa mení očami každého z jej rôznych návštevníkov. Pre študenta sú to hlavne letné pikniky pod západným slnkom v parku, večerné plávanie v plavárni s výhľadom na Špilberk, alebo beh cestičkami okolo Kravej hory. Pre rodiny s deťmi to môže byť spoznávanie vesmíru vo hviezdárni či objavovanie ihrísk roztrúsených po území, a pre športovcov a partie kamarátov sú to športoviská pre rôzne hry a disciplíny, ktoré sa ako fláky jarnej trávy rozrastajú po celom kopci. Prienikom cieľov rôznych skupín je zase krytý bazén a areál letného kúpaliska. Sú tu však aj územia, kam sa človek len tak nedostane - veľké fascinujúce plochy "za plotom", kde medzi záhonmi kvetov a zeleniny pobejú záhradkári s náradím, a kde zo schátraných barákov počuť cez deň zvuky vrtačiek a strojov, a po večeroch metalovú hudbu. Pre týchto ľudí naberá Kraví hora zase úplne iné významy - je pre nich nie len miestom oddychu, ale aj tvorby, obživy a každodennej práce. A čím môže byť pre ježka v lístí, bedľu v húštine, šnečka na liste, orech u cesty či havrana na streche?

Kraví horu poznáme ako rekreačné zázemie mesta Brna, no celé územie je zároveň komplexným synantropným¹ systémom a mozaikou, kolážou miest a dejov, ktoré zväčša nikto neplánoval. Tieto čriepky sa usadili vedľa seba na základe utilitárnych potrieb, aktuálnych situácií, a vytvorili organickú, ťažko čitateľnú štruktúru, usadenú na terénnej vyvýšenine v širšom centre Brna - jasne vymedzený ostrov uprostred mesta, zložený z elementov, ktorých spoločným znakom je len to, že zdanlivo nemajú nič spoločné.

Akým spôsobom by sme ako architekti a urbanisti prinášajúci jasné jednoznačné koncepty, mohli pristúpiť k územiu nejasných kvalít, ktoré sa nedá zjednodušiť na jeden "hlavný význam"? A o čom vôbec dnes hovoríme, keď hovoríme o Kraví hore ako o "rekreačnom" zázemí mesta Brna?

¹ "Synantropia" je stav, keď voľne žijúce rastliny a živočíchy žijú k svojmu prospechu v bezprostrednej blízkosti človeka, alebo v človekom modifikovanom prostredí. Synantropie. Dostupné z: <https://cs.wiki-pedia.org/wiki/Synantropie>.

Motiváciou k práci na tejto téme je fascinácia jedným územím v širšom centre Brna, kde vojsť znamená opustiť mesto. Územím, ktoré ponúka tak špecifické prežitky, že sa človek môže len pousmiať nad absurditou toho, že takáto situácia vôbec existuje. Ako to, že to tu ešte nikto nezastaval? Nezorganizoval? Nevyčistil? Cieľom je odložiť ambície plánovača a namiesto toho preskúmať, v čom spočívajú subtilné kvality tohoto územia. To však bude vyžadovať prehodnotenie pozície architekta a urbanistu, a prevrátenie perspektívy, akou nazeráme na mesto, o čo sa na nasledujúcich stránkach pokúsim.

Kľúčovým východiskovým bodom je čo najširšie poznanie územia. To musí prebiehať v niekoľkých, konštantne sa prelínajúcich rovinách - v získavaní verejne dostupných dát, analýze máp, fotodokumentácii, aj priamej zmyslovej skúsenosti s miestom a jeho aktérmi. Toto porovnávanie abstraktného, schematickeho, mapového a celistvého pohľadu s konkrétnymi, zmyslovými, čiastkovými a jedinečnými zážitkami s územím by sa malo prelínať celou prácou. Začneme práve druhou kategóriou - bezprostredným poznávaním Kraví hory cez "dokumentačné prechádzky" územím.

streda 28.9.2022, prechádzka č. 1:

Medzi plotmi

Poznávanie Kraví hory začína v časti, ktorá do veľkej miery zosobňuje špecifické kvality tohto územia. Pohybujeme sa v širšom centre mesta Brna, medzi Veveřím, Žlutým kopcom a Žabovřeskami. Stačí opustiť hustú blokovú štruktúru okolo rušnej ulice Úvoz, prekonať pár výškových metrov, a ocitneme sa v inom svete - na cestách obkolesujúcich záhradkársku kolóniu, ktorá zdanlivo pokrýva celý kopec. Ak však nie sme záhradkári, kam nám je umožnené vstúpiť, a kam už nesmieme?

Strmý svah a zelené nárožie pokryté špecifickou vegetáciou, vystupuje z blokovej štruktúry štvrte Veverí ako výrazná figúra **(1)** - **zelený superblok vymedzený tečúcim, hlučným prúdom áut na ulici Úvoz a parkujúcimi autami na pokojnej ulici Grohovej**. Jediným prístup z tejto časti mesta je strmý dláždený chodník odpájajúci sa z Grohovej a stúpajúci do lesíka nad ulicou. Z chodníka sa úvratovo odpájajú ďalšie cesty, a ja stúpam až na nárožie kopca nad ulicou Úvoz.

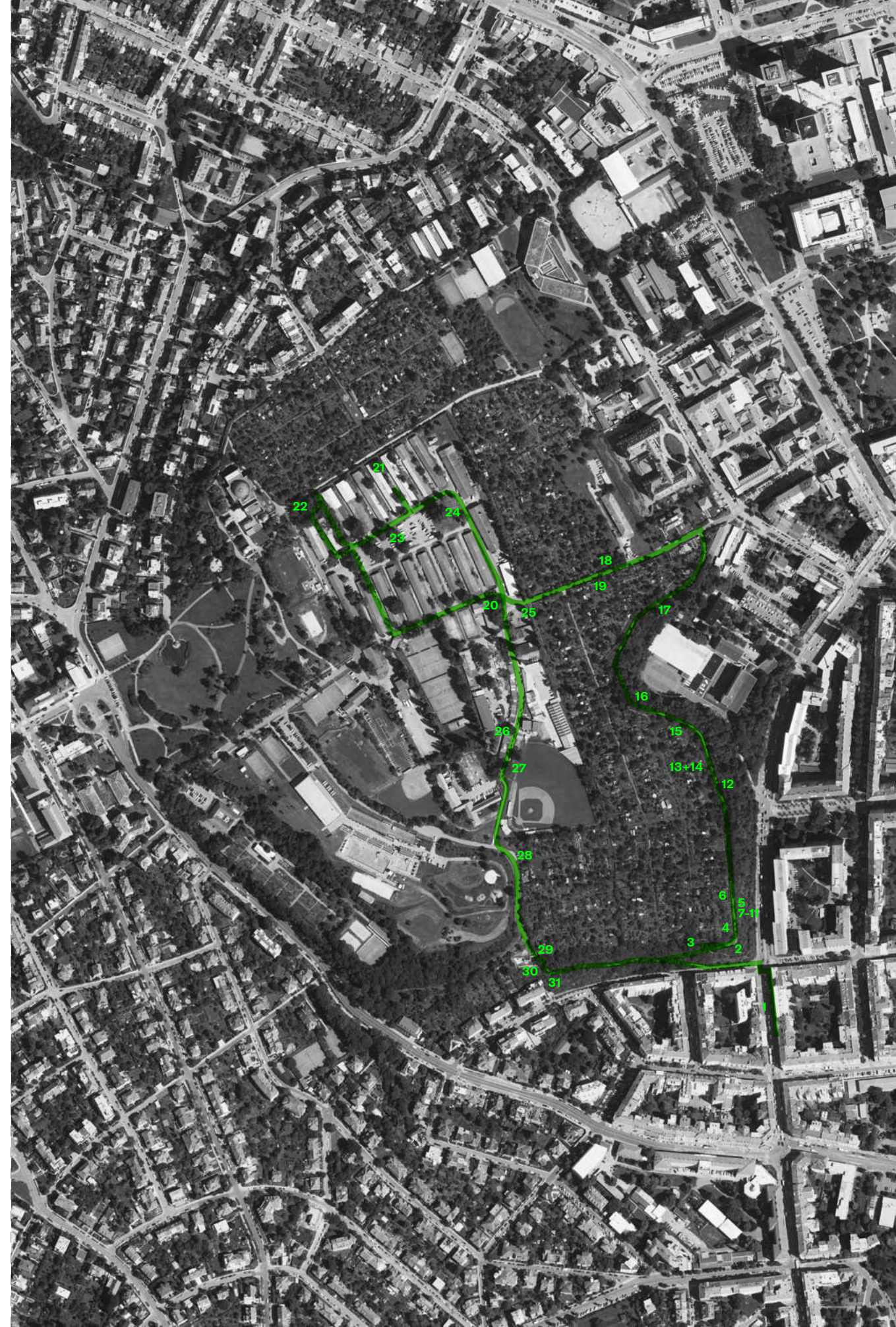
Z diaľky toto miesto pôsobí ako divoký, zarastený, zelený nos², avšak stromy v hornej časti skrývajú príjemné miesto s lavičkou **(2)** obklopené z jednej strany záhradkárskou osadou, a z tej druhej rozmanitou zeleňou, za ktorou sa črtajú strechy domov. Vľavo pokračuje rovná, dláždená cesta vedúca **(3)** tunelom stromov a kríkov až ďalej k plavárni, a rovno sa stáča štrkovo-hlinený povrch cesty, plynule sa meniacej na schody **(4)**. Po pár krokoch človek vystúpi tesne nad úroveň susediacej hradby panelákov, a v periférnom pohľade sa otvorí prekvapivý výhľad na mesto a hrad Špilberk **(5)**. Len tak, mimovoľne, po ceste.

Chvil'kové zastavenie dáva priestor uvedomiť si špecifické priestorové vzťahy, ktoré sa postupne ukážu byť typické pre Kraví horu. Cestička, obľúbená medzi bežcami a ľuďmi venčiacimi psov, je v skutočnosti úzkym koridorom vymedzeným ostrými hranicami. Z jednej strany je priestor ohradený ostatným plotom **(6, 13+14)**, za ktorým sa nachádza "zakázaný svet" záhradiek plný ovocia, zeleniny a kvetov a z druhej strany je človek chránený zábradlím, za ktorým svah zarastený húštinou strmo klesá k hlučnému prúdu áut na ulici Úvoz. Nad rušnou cestou sa ako ďalšia lineárna bariéra a zaujímavý kontrast k svetu záhradiek, dvíha rad panelákov **(7-11)**. Sekvencia rôznych atmosfér pokračuje ihličnatým lesíkom, "sadam" - úzkym pásom tráv s niekoľkými ovocnými stromami **(12)**, a pomaly sa cesta stáča ďalej od hluku Úvozu, zovretá do koridoru medzi plotom záhradiek **(15)** a susedného športového areálu školy. Po pár desiatkach metrov sa človek ocitá v príjemnom, rozšírenom priestore, obklopenom zeleňou (a stále vysokými plotmi) **(16)**. **Tu je človek hlboko, blízko k svetu záhradiek a ďaleko od ruchu mesta, nerušený jeho obrazmi ani zvukmi.**

Cestička následne klesá **(17)** v zeleni až k Stavebnej fakulte VUT, a napája sa na cestu, ktorá sa prerezáva záhradkárskou osadu až k areálu VUT na východnom svahu Kraví hory (tzv. "likusáky"). Po prekonaní tohoto úzkeho hrdla, kde ploty záhradiek zvierajú asfaltovú cestu pre chodcov aj autá **(18, 19)**, sa dostávame k dôsledne oplotenému areálu likusákov, ktorý je však z tejto strany vždy otvorený. Samotný priechod bránou však dáva pocítiť, že vstupujeme do vymedzeného územia. Už od vchodu upúta pravidelný rytmus "likusákov" (bývalých kasární), zoradených po vrstevnici pozvoľna stúpajúceho svahu **(20)**. Uličky medzi budovami, plné stromov **(21)**, či rôznych artefaktov súvisiacich s dianím v nich, vedú do centrálneho terasovitého priestoru, zabraného poloprázdny parkoviskami. **(23) Mäkké prechody, zeleň, neporiadok, ticho a čelá likusákov so symetricky umiestnenými dvojicami okien vytvárajú akúsi "náves" - ohradenú "dedinu**

2 Úbočie Kraví hory nad ulicou Úvoz eviduje Statutární město Brno ako významný krajinný prvok, kvôli jeho odhaleným horninovým vrstvám (metamorfované deformované bazalty) brnenského masívu a suchomilnej vegetácii, ktorá pokrýva skaly.

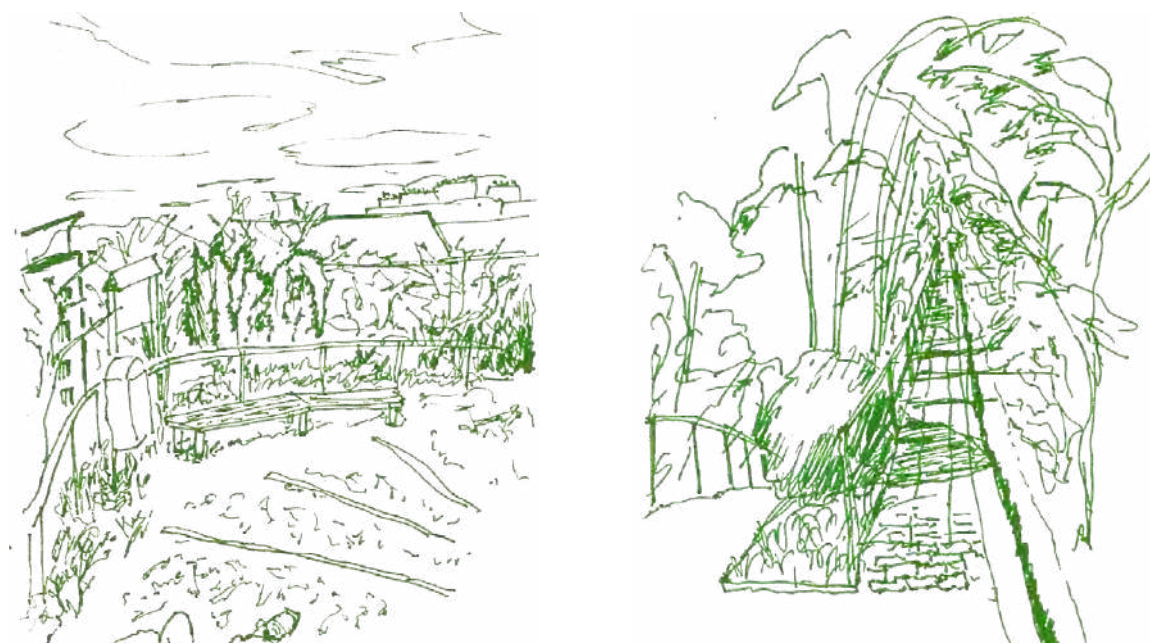
práce" uprostred Brna. Cedulky na budovách prezrádzajú nájomcov - sú nimi rôzne technologické firmy, drobná výroba, stolári, architekti, grafici a tlačiarenské firmy, hudobníci v skúšobniach, vzdelávacie spolky či športové kluby - **skrátka pestrá zmes ľudí, ktorých sem priviedli špecifické parametre priestorov (ateliéry - niečo medzi kanceláriou a výrobnou halou), dostupný nájom aj kl'ud a voľnosť v areáli.** Zaujímavá komunita, ktorá stojí za preskúmanie.

Za druhým radom likusákov sa dostávame do rohu areálu, najviac vzdialeného od hlavnej brány. Horná dvojica budov je kratšia než zvyšné, a za sebou tak necháva zarastenú záhradu. Zaujímavé, schované miesto plné zelene, húb a rôznych artefaktov (22). Pri bližšom pohľade si však môžeme uvedomiť, že sa nachádzame hneď vedľa hvezdárne - jej silueta, spolu s obľúbenou "promenádou" spájajúcou Veveří a park na Kraví hore, sa črtá hneď za zarasteným oplotením areálu. **Tento paradox, kedy často nezmyselné umiestňovanie bariér vytvára špecifické, paradoxné kvality územia, je leitmotívom celej Kraví hory.**

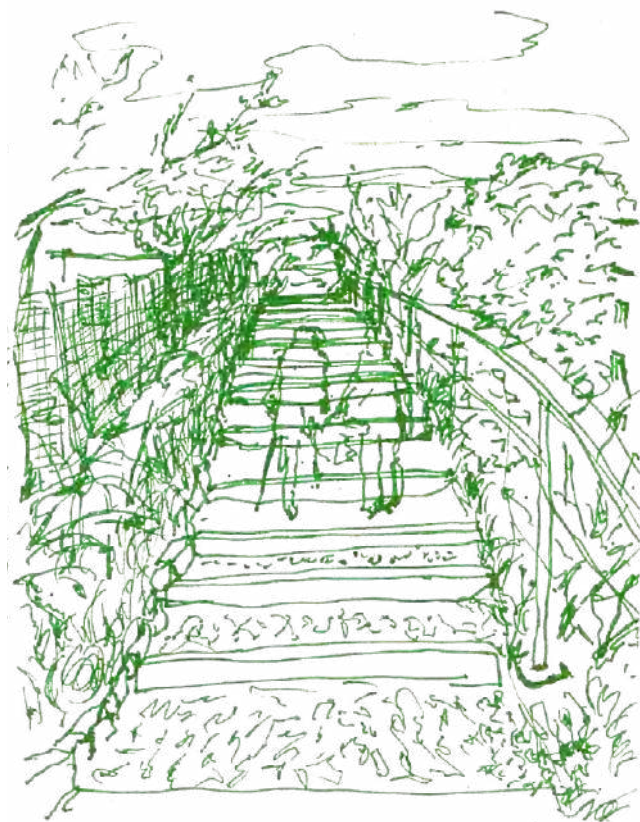
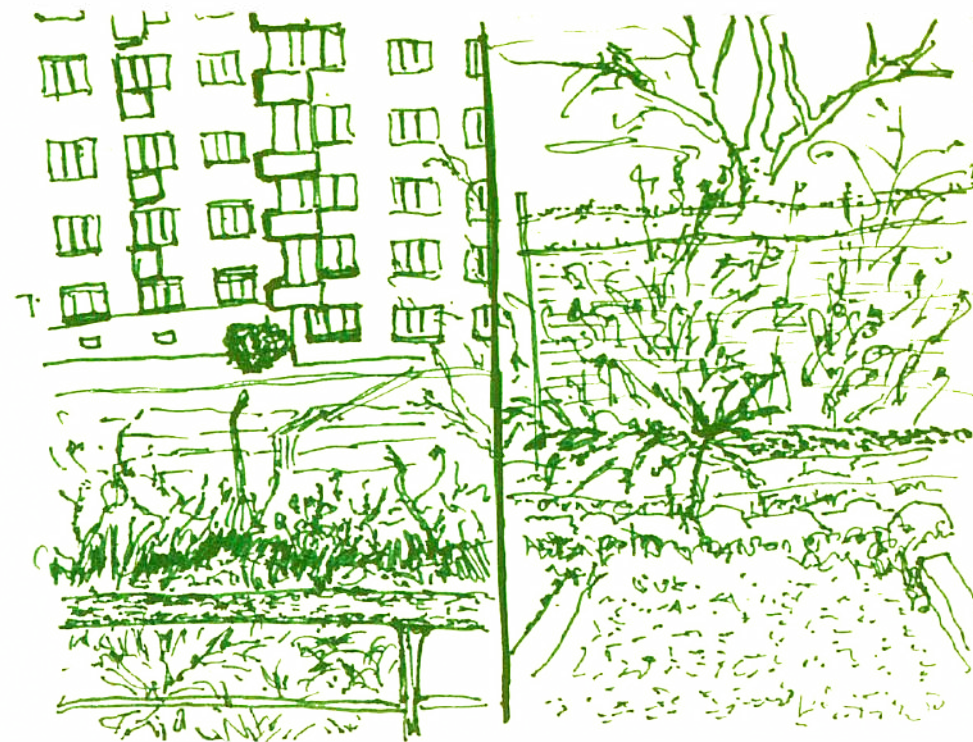
Prechádzka pokračuje von z areálu, okolo väčších budov lemujúcich jeho južnú stranu (24), po kameňmi dláždenej ceste. Míňame rad garáží s monumentálnym predpriestorom, ohraničeným úzkymi vysokými siluetami topoľov (25), a dostávame sa do uličky. Nie je však lemovaná domami, ale len ďalšími garážami (26), ktoré však vytvárajú pitoreskný rad rôzne farebných vrát. Stará dláždená cesta stúpa až k štítu starého "vidieckeho domu", ktorý celkom iste v minulosti neslúžil ako dnešný autoservis. Cestou sa po ľavej strane otvára voľná plocha baseballového ihriska s najluxusnejším výhľadom - pri správnom uhle človek objaví dvojicu veží Petrova, aj Kostol sv. Jakuba (27).

Úzkou cestou medzi vidieckym domom a tribúnou ihriska sa dostávame na nespevnenú cestu, spájajúcu Úvoz s plavárňou. V trojuholníkovom voľnom priestore naokolo je vysadený mladý mestský sad starých odrôd ovocia. Cesta sa zatáča, klesá dolu, a na horizonte vystupuje hrad Špilberk (28). Opäť sa ocitáme v zovretí dvojice plotov - zľava už známy ostnatý drôt záhradkárskej kolónie, sprava plot zložený z husto osadených nerezových tyčí, a za ním sa črtá ihrisko. **Ku čomu patrí toto oplotené územie? Alebo snáď ja stojím v oplatenom území, a za plotom je voľne prístupná plocha?**

Klesáme rozbitou cestou s výhľadom na Žlutý kopec a južné časti Brna, až cestu skříží múr. Cesta sa stáča doprava a mizne v zeleni, avšak vľavo sa tiež otvára nenápadný priechod medzi záhradkami a múrom. Míňame zeleno-červený maľovaný domček (29), až prídeme ku križovatke, odkiaľ cesta prudko padá a po troch ramenách schodiska (30) sa dostáva na hranu skaly nad domami na Grohovej ulici (31). Ďalšie schované miesto s krásnym výhľadom, ktoré má silnú atmosféru už tak, ako dnes je. Noríme sa naspäť do lesa a po chvíli prudkého klesania sa ocitáme naspäť v ruchu mesta, na ulici Úvoz...

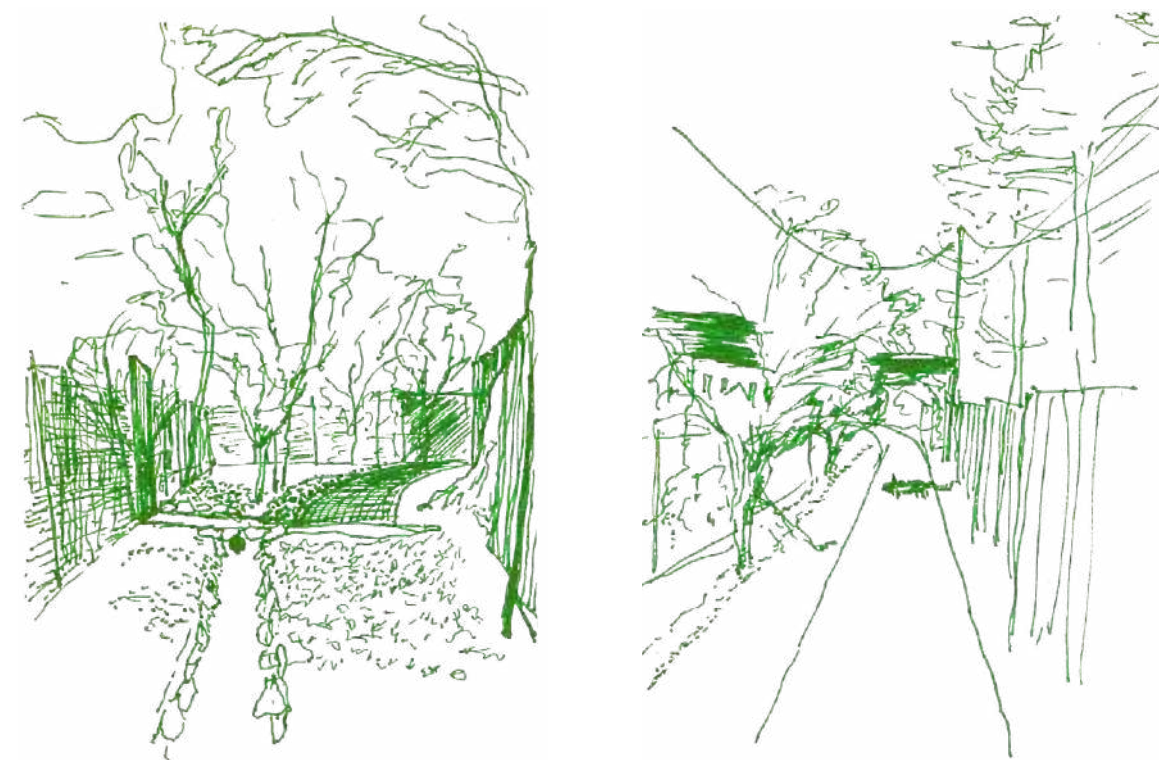
- ↑ 1: výrazné nárožie Kravej hory, zelená figúra nad rušným Úvozom
- 2: skryté miesto s lavičkou v zákrute cesty okolo záhrad - v pozadí domy na Grohovej
- 3: jeden zo zaujímavých priestorových momentov - rovná línia dláždenej cesty prechádza cez tunel rozmanitej zelene

- ← 4: schody stúpajúce na ochodzu nad Úvozom
- ↑↑ 5: výhľad, ktorý sa nečakane otvára pri vystúpaní schodov
- ↑ 6: detail oplatenia záhradkárskej osady

- ↑↑ 7-11: paneláky vs. záhradky - kontrasty vo výhľadoch do všetkých strán z ochodze nad Úvozom

- ↑ 12: "sad" - otvárajúci sa priestor medzi zalesneným svahom a plotom záhradiek, solitéry ovocných stromov
- ↔ 13+14: pred plotom, za plotom - kontrast medzi mäkkým prostredím záhradiek a ostrým drôtom, ktorý ich chráni
- ↑↑ 15: v koridore medzi plotmi - zovretie hranicami záhradkárskej osady a školského areálu, kde sa paralelne vedľa seba stretáva verejne prístupná cesta, a cesta v osade

- ↑ 16: "zátišie" - priestor schovaný medzi plotmi v zeleni
- ↔ 17: pokračovanie cesty medzi kríkmi a vysokými smrekmi
- ↑ 18: cesta k areálu VUT - "likusákom" zovretá medzi plotmi záhradiek

- ↑ 19: záhradky
- ↑↑ 20: "ulica" - rad likusákov v stúpajúcom teréne
- ← 21: uličky medzi likusákmi
- ←← 22: schovaná záhrada v rohu areálu

- ↑→ 23: parkovisko na "návsí" medzi likusákmi
- ↑ 24: Stavebná fakulta VUT vykúkajúca spoza likusákov
- 25: garáž naproti vchodu do areálu VUT lemovaná topoľmi
- ↑↑ 26: "ulička garáží"

- ← 27: výhled na brněnské centrum z násypu u baseballového ihriska
- ↑↑ 28: cesta od plavárny k Úvozu lemovaná plotmi
- 29: malovaný záhradný domček na okraji kolónie
- ↑ 30: schodisko nad Grohovou
- 31: miesto - výhľady zo schodiska na strešnú krajinu

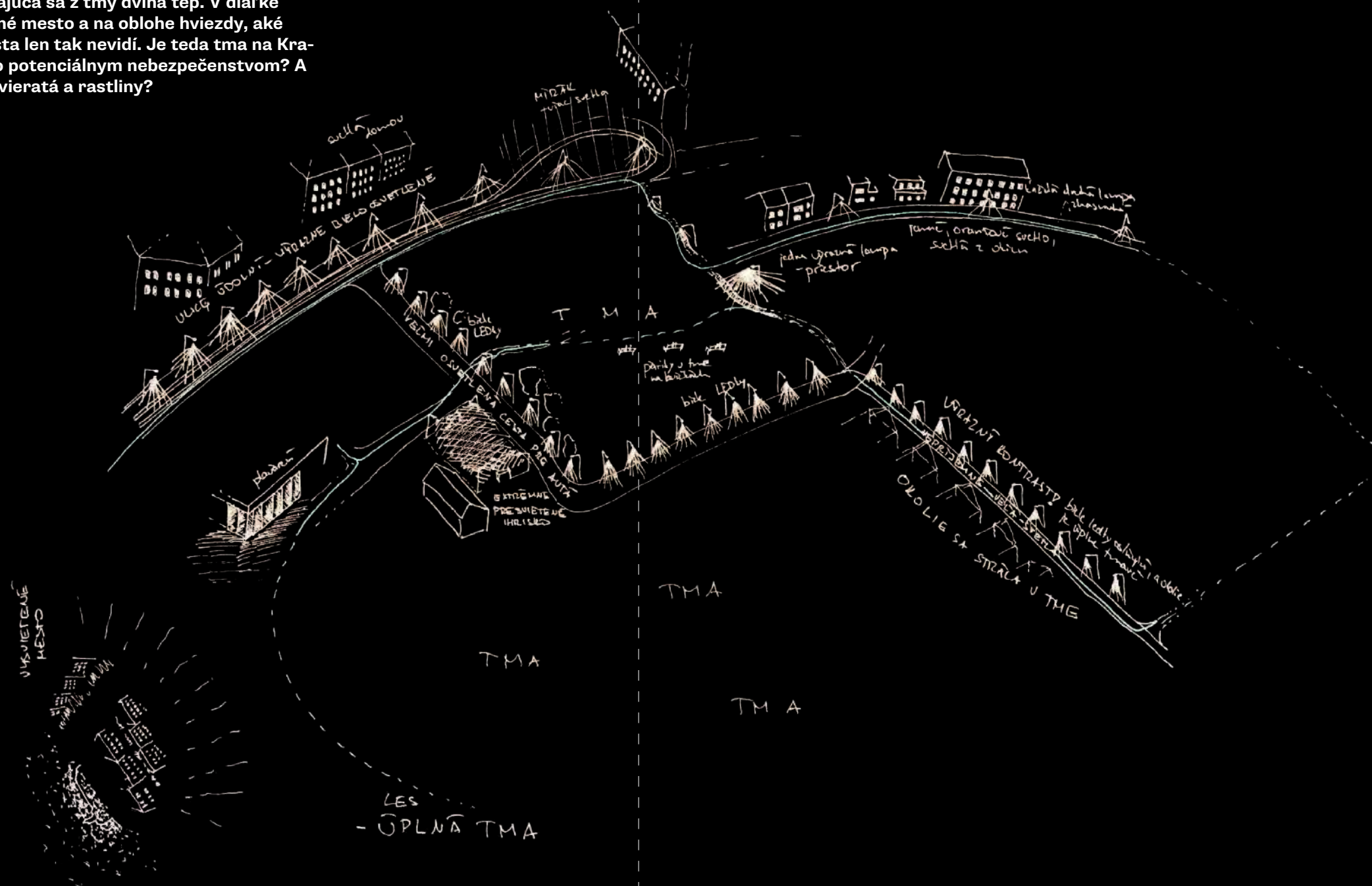

štvrtok 11.10.2022, prechádzka č. 2:

Po tme na plaváreň

Na "Kraváku" je tma.

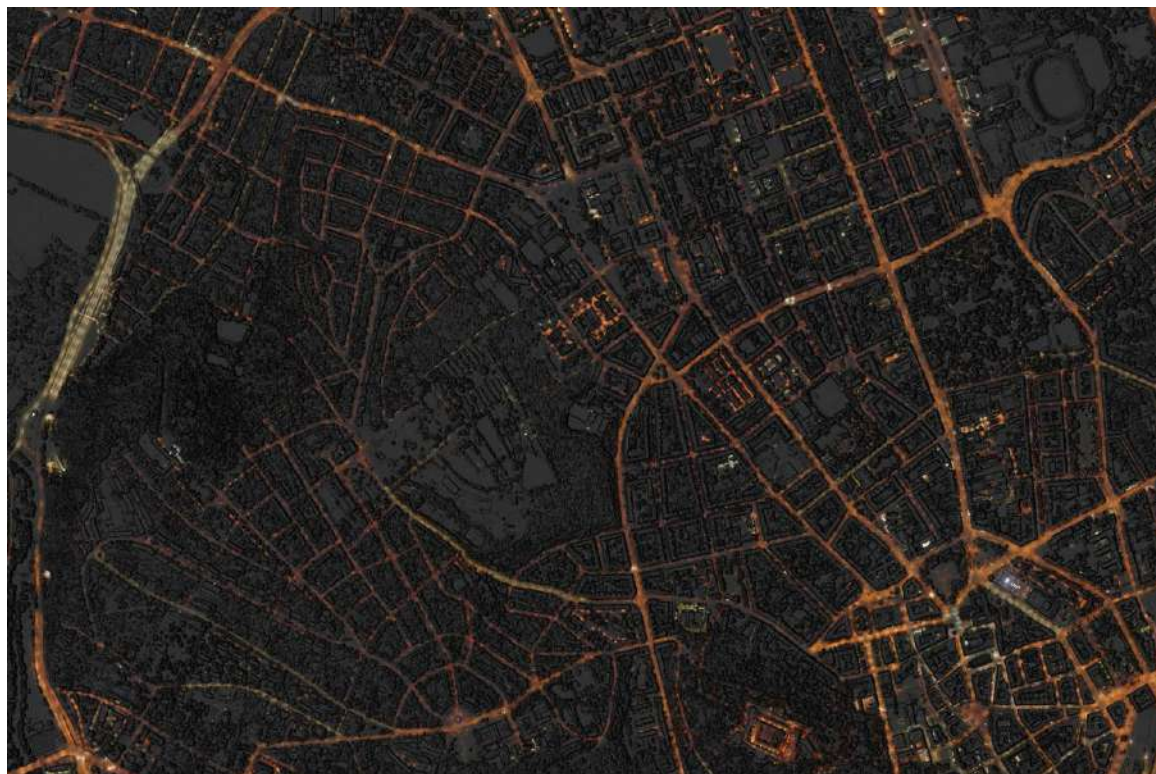
Do momentu, kým človeka neoslní prudké biele svetlo nových LED lúčov. Cestička medzi záhradami, spájajúca Veveří s Náměstím Míru, je tak akosi chodbou v nočnom meste, kde v zdanlivej bezpečnosti pod oslnivým svetlom nedovídime na kontrastujúcu tmú okolo. Iná situácia je v parku, kam dopadne len zlomok svetla z okolia, a kde sa v intimite šera stretávajú zamilovaný páry, aj partie študentov. Najväčšia tma je však na cestičke k Úvozu - človek si nevidí pod nohy, zakopáva o kamene na nespevnenej ceste a každá silueta vynárajúca sa z tmy dvíha tep. V diaľke sa však črtá vysvietené mesto a na oblohe hviezdy, aké človek uprostred mesta len tak nevidí. Je teda tma na Kraví hore kvalitou, alebo potenciálnym nebezpečenstvom? A čo by na to povedali zvieratá a rastliny?

Mapa 1: Nočná ortofotomapa a pouličné osvetlenie_1 : 10 000

Mapa 1: Nočná ortofotomapa a pouličné osvetlenie_1 : 10 000

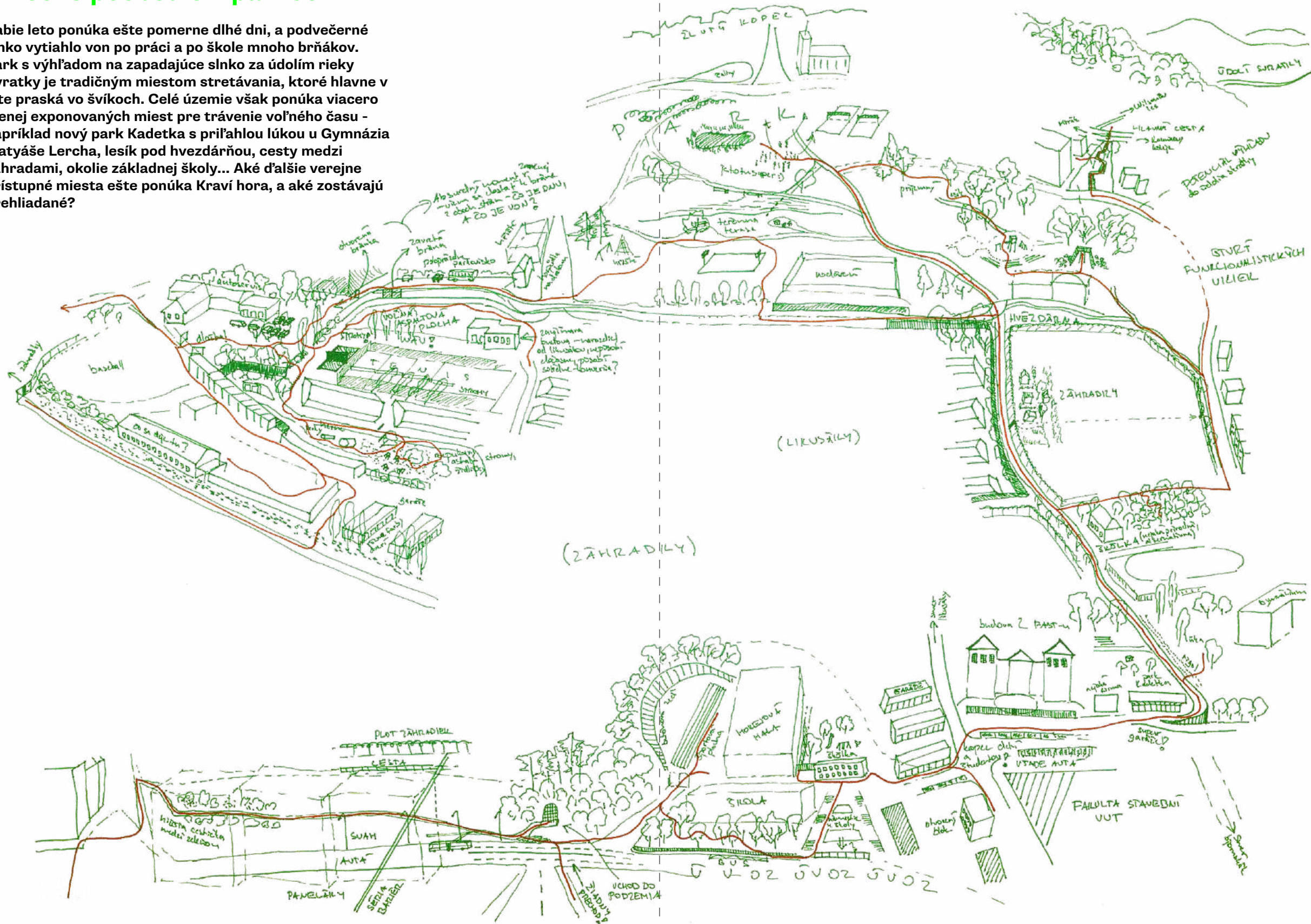
- ↑↑ 1: Tmavý kus mesta - Kraví hora spolu s Wilsnovým lesom a susediacimi staršími domami vytvára kompaktné, relatívne tmavé územie
- ↑ 2: Tmavý vrchol Kravej hory pri pohľade z Nám. Míru
- ↑← 3+4: Ostro presvetlená pešia cesta z Veverí ku hviezdárni

- ↑↑ 5: Ostro presvetlená cesta od hviezdárne k ulici Údolní
- ↑ 6: Svetlý priestor - solitéry lúčů na okraji parku

pondelok 17.10.2022, prechádzka č. 3:

Slnčné poobedie v parkoch

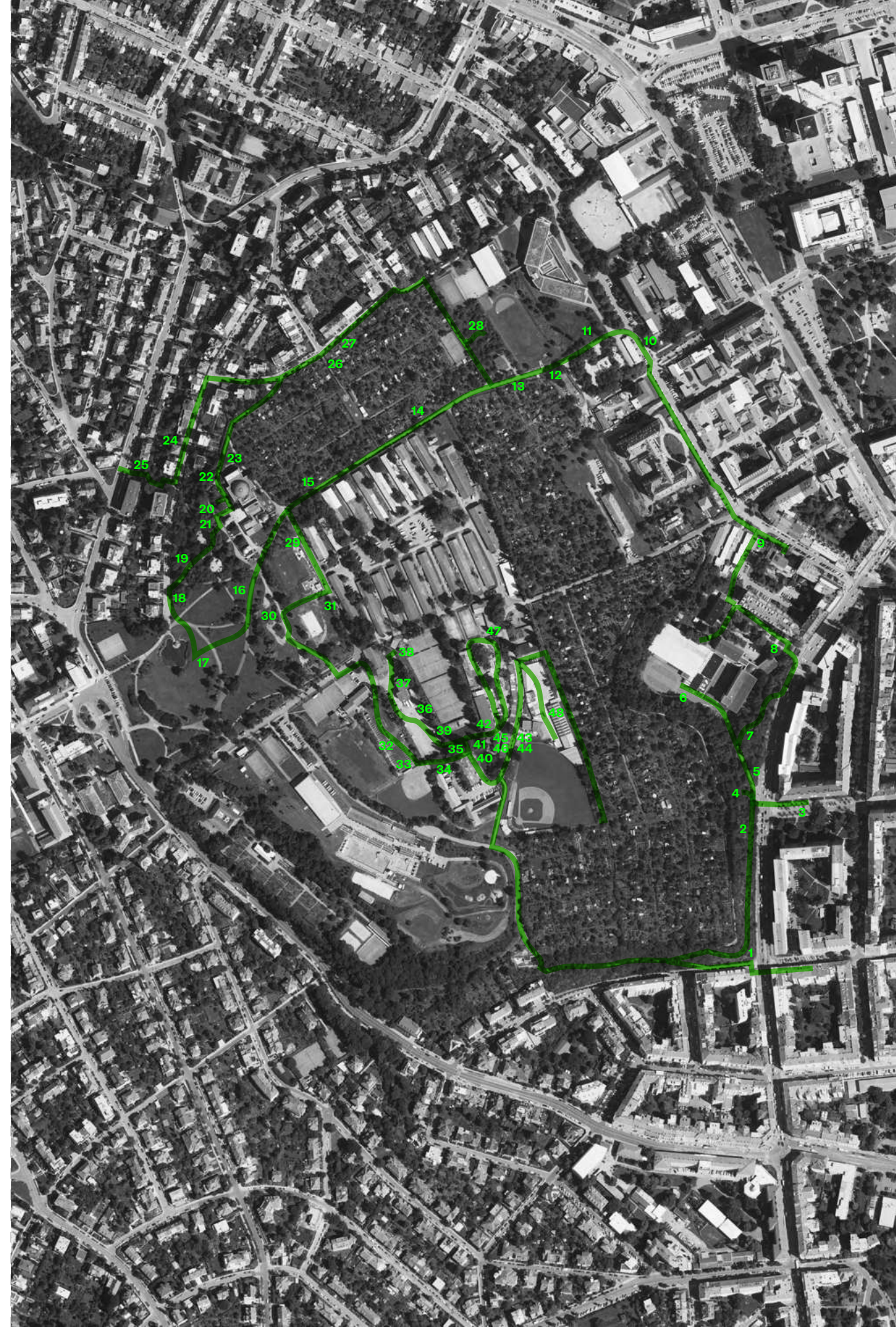
Babie leto ponúka ešte pomerne dlhé dni, a podvečerné slnko vytiahlo von po práci a po škole mnoho brňákov. Park s výhľadom na zapadajúce slnko za údolím rieky Svratky je tradičným miestom stretávania, ktoré hlavne v lete praská vo švíkoch. Celé územie však ponúka viacero menej exponovaných miest pre trávenie voľného času - napríklad nový park Kadetka s príľahlou lúkou u Gymnázia Matyáše Lercha, lesík pod hvezdárňou, cesty medzi záhradami, okolie základnej školy... Aké ďalšie verejne prístupné miesta ešte ponúka Kraví hora, a aké zostávajú prehliadané?

Tretia dokumentačná prechádzka začína nenápadnou odbočkou z cesty stúpajúcej lesom z Grohovej ulice, ktorú som vždy míňal, ale nevedel som, kam vedie. Úzka cesta sa obtáča okolo nárožia kopca nad Úvozom (1), a po vrstevnici v strmom svahu, schovaná medzi zeleňou a odokrytým skalným podložíom kopca, klesá smerom k Úvozu (2). Tam čakalo prekvapenie - **rovno naproti vyústeniu ulice Jana Uhra, kúsok od cesty, leží zamrežovaný vstup do podzemia (3,4).** Ako sa tu objavil? Kam vedie? Otázky zodpovedali až panely neďaleko hvezdárne - ide o cca. 330 metrov chodieb protiletického krytu z roku 1944, ktoré siahajú až pod záhradkársku kolóniu.

Prechádzanie cez ulicu Úvoz pri vyústení ulice Jana Uhra dáva pociťiť, akou výraznou bariérou je (5). Prechody sú vytýčené až pri križovatkách s Grohovou a u zastávky Čápkova, medzi ktorými zostáva dlhý neprekročiteľný úsek frekventovanej, štvorprúdovej cesty. **Tu sa mesto a Kraví hora k sebe otáčajú chrbtom.** Pokračujeme odbočkou, smerujúcou do areálu školy, ktorý už poznáme z inverznej strany - ako zákrutu cesty okolo záhradiek. Tento polkruhový zárez do kopca, podoprený betónovou stenou, vytvára priestor pre atletický okruh a hokejovú halu, prepojenú so susednou základnou školou (6). Jej budovu obídeme cez priliehajúci príjemne vágny lesík (7) - a dostávame sa do veľkorysého predpriestoru školy (8) (zvláštne zakončeného budovou škôlky), plného skupín dospelých detí. Stačí obísť otvorený blok domov a skupinu garáží zasadených do terénu (9) a dostávame sa k areálu Stavebnej fakulty VUT. **Tú navštevuje vyše 6000 študentov, a je len prvou z mnohých vzdelávacích inštitúcií, sídliačich v tejto štvrti** (ďalej napríklad Prírodovedecká fakulta, Univerzita obrany, Moravská Zemská Knihovna, či dočasne presťahovaná Právnická fakulta). Pokračujeme po Žižkovskej ulici, smerujúcej od nárožia dopravného uzlu na Konečného námestí ku Gymnáziumu Matyáše Lercha. Jej križovatka s ulicou Rybkovou, spájajúcou Bjornsov sad a ulicu Veveří s Kravou horou **je dôležitou križovatkou a vstupnou bránou na Kraví horu pre obrovské množstvo študentov. Ulice plné parkujúcich áut a susediace garáže teda predstavujú nevyužitý potenciál.**

Smer k vrcholu Kraví hory naberáme v zákrute, stúpajúcej okolo zaujímavej budovy garáží (10), a za nimi sa otvára nový parčík Kadetka a susediaca lúka vedľa gymnázia, ktorú však od parku oddeľuje cesta a jarok (11). Stúpame však ďalej, a do očí sa nám opiera poobedné slnko. **(13-15) Táto pešia cesta, zovretá medzi plotmi záhradiek a areálu VUT - likusákov, je obľúbenou spojnicou študentskej štvrte a Kraví hory.** Stúpa až na samotný vrchol, korunovaný brnenskou hvezdárňou a planetáriom, za ktorými sa priestor otvára, a v podobe obľúbeného parku na Kravej hore (16-18) klesá ku konečnej tramvaji na Námestí Míru. **Voľný trávnatý svah, ozdobený solitérmi stromov a kríkov a ľudia využívajú na celú škálu voľnočasových aktivít,** od športu, cez púšťanie šarkanov, pikniky a grilovačky, až po večerné stretnutia a party. Pod hvezdárňou sa zeleň zhusťuje do lesíka, skrývajúceho detské ihrisko (19, 21, 22), a pomedzi stromy a susedné funkcionalistické domy sa črtajú výhľady na údolie Svratky (24) - potenciál otvorenia výhľadu ponúka základ bývalej vodárne

(20), vystupujúci z komplexu hvezdárne. Medzi súkromnými záhradami a záhradkárskou kolóniou (23) prechádzame k domom, medzi ktorými sa skrýva ďalšie zaujímavé miesto - schodisko (25), klesajúce smerom k Wilsonovmu lesu a Žabovřeskom, respektíve stúpajúce po osi smerom ku hvezdárni.

Pokračujeme medzi domami a plotom záhradkárskej kolónie Kraví hora I (26-27), ktorú takto celú obídeme dookola, a vyústíme späť pri "škôlke pod hviezdami", ktorá je obklopená husto zarasteným vágnym priestorom (28) - skutočne škôlka v prírode. Vystúpame späť na vrchol Kravej hory, a prejdeme pomedzi plot areálu VUT a vodárne (29). **Tento koridor vytvára opäť sériu bariér medzi parkom, a potenciálom aktivít v likusádoch** - plot, vodáreň, plot, svah, cesta, plot... Obídeme intímnejšie priestory parku aj ihrisko plné ľudí (30-31), hospodu Draken, a so zapadajúcim slnkom sa ocitneme na poloprázdnom parkovisku (32). V lete tu zrejme parkujú davy smerujúce na letné kúpalisko, **avšak takto na jeseň, prihladnúc k polohe Kravej hory, a neďalekej šaline, pôsobí parkovisko nepatrične.** Za zarasteným plotom sa črtá ďalšia, úplne prázdna asfaltová plocha (33). Ako sa len k nej dostať?

Malou bránkou vchádzam do oploteného územia, ktoré podľa všetkého ešte patrí k areálu VUT, aj keď táto časť leží "stranou" od pozornosti. Cestičkou pomedzi krovie (34) prechádzame okolo autoservisu (35, 40), a plot po ľavej ruke sa rozpadá a mizne - **pokračujeme preto hlbšie, a ocitáme sa obklopení vágnymi priestormi.** Za starým betónovým ihriskom s vysokou stenou namiesto siete (39) (aký šport sa tu odohrával?) sa nachádza tenisový areál TJ Kraví hora (38), a cez trávu sa dostávame na prázdnu asfaltovú plochu (36). **Slnko už dopadá len na vysoké topole, ktoré vytvárajú na oblohe nad Kravou horou niekoľko zelených línií.** Prídeme až k malej dvojpodlažnej budove (37), ktorá ako jediná z okolia pôsobí pevne, murovane - na rozdiel od montovaných likusákov. S pomyslením na jej potenciál sa vraciame po diagonále asfaltovej plochy, a medzerou medzi jednou z budov v areáli a stenou sa po úzkych schodoch dostávame na zvláštnu "piazetu" (45) - spoznávam dláždenú uličku s garážami, ktorých zadné steny vymedzujú tento priestor. V teréne je tu zakopaná ďalšia garáž, ktorej strecha je pokrytá zarastajúcim asfaltom. (41) V strede priestoru je len jeden strom. (46)

Za rohom opúšťame tento veľmi príjemný, intímny priestor, a dostávame sa na otvorenejší dvor - hojdačky a tunely prezrádzajú, že to je areál firmy 8D, ktorá vyrába zaujímavé herné "prvky" na ihriská (42-44). Dvor je pokrytý popukaným betónom, niekoľkými stromami a kruhom stoličiek, akoby tu práve skončilo dôležité jednanie, po ktorom zmizli ľudia aj budova - zostali len stoličky. (47) **A stále nikto nikde. Celý tento kus areálu VUT pôsobí veľmi distopicky... A upokojujúco.**

Slnko už skoro zapadlo, a bol čas vyraziť. Brána bola otvorená, a vychádzame tak na známu cestu. Nakukneme ešte do dvora iného výrobného areálu (48), ktorého dvor pôsobí prázdnejšie, no udržiavanejšie než ten predchádzajúci. Ďalej len kúsok vystúpime, napojíme sa na cestu od plavárne, a potom už klesáme smerom ku rozsvetujúcim sa svetlám Brna...

- ↑ 1: cesta schovaná v zeleni nad ulicami Grohova a Úvoz
- 2: líniové bariéry panelákov, štvorprúdovej cesty, opornej steny a svahu
- 3: nenápadný vstup do podzemia Kravej hory

- ← 4: vstup do chodieb ne dokončeného protiletckého krytu pod Kravou horou
- ↑↑ 5: ulica Úvoz
- ↑ 6: vágne využívaný lesík pred základnou školou

- 7: športový areál na Úvoze
- ↑↑ 8: predpriestor školského areálu pri zastávke Čápkova, a bariéra ulice Úvoz
- ↑ 9: bezprostredné okolie hokejovej haly, zasadené do zárezu vo svahu Kravej hory
- ↑ 10: zaujímavá konštrukcia garáží medzi Stavebnou fakultou a Gymnáziom Matyáša Lercha, za garážami sa stáča a stúpa cesta k hvezdárni
- 11: neformálny zelený priestor pri Gymnáziu Matyáša Lercha

- ←← 12, 13, 14 : obľúbená pešia
- ↑← trasa z Veveří k hvězdárni,
- ↑ nedávno zrekonštruovaná do
- podoby osvetlenej, rovnej
- "pešej diaľnice"
- ↑↑ 15: pešia cesta je zovretá
- medzi plotmi záhradiek a
- areálu VUT - za kríkmi sa
- črtajú "likusáky"
- ← 16: život v parku
- 17: jazierko a kostol sv. Au-
- gustína na Náměstí Míru

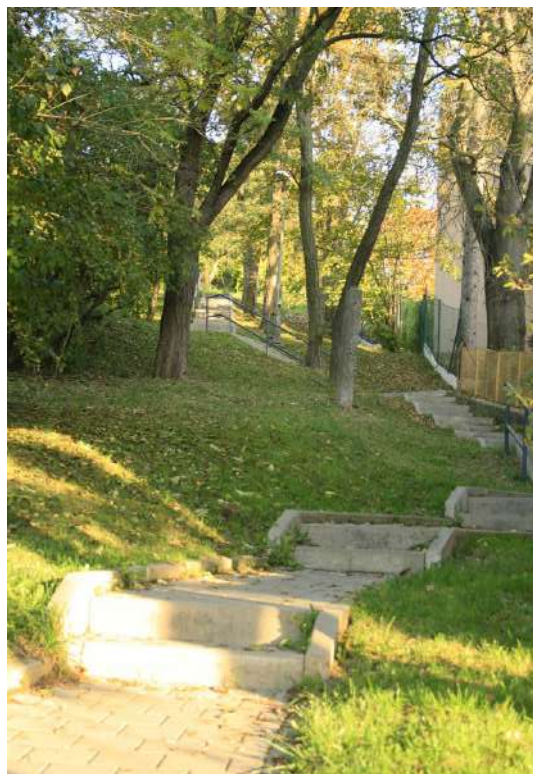

- ↑↑ 18: park ako voľná trávnatá plocha pre akékoľvek aktivity
- ←↑ 19: lesík pod hvezdárňou
- ← 20: fragmenty pôvodného vodojemu, na ktorom stojí hvezdáreň
- ↑ 21: výhľad z lesíka pod hvezdárňou na kostol sv. Augustína

- 22: ihrisko v lesíku pod hvezdárňou a silueta Wilsonovho lesa v pozadí
- ↑↑ 23: priestor za hvezdárňou
- ↑ 24: výhľady z ulíc pod Kravou horou na údolie Svratky, v pozadí paneláky sídliska Bystre

- ↔ 25: schodisko smerujúce z ulice Brezinovej k hviezdárni
- ↑↑ 26: uličky medzi záhradkami a upravené, jemné hranice vnútri záhradkárskej kolónie
- ↑ 27: severozápadná hranica Kravej hory obklopená architektúrou 30tych rokov

- ↑ 28: vágny priestor pri areáli Gymnázia Matyáša Lercha
- ↑↑ 29: hranice vodárne a plotu areálu VUT
- 30: výhľad z hornej časti parku na terénnom vale na kostol sv. Augustína

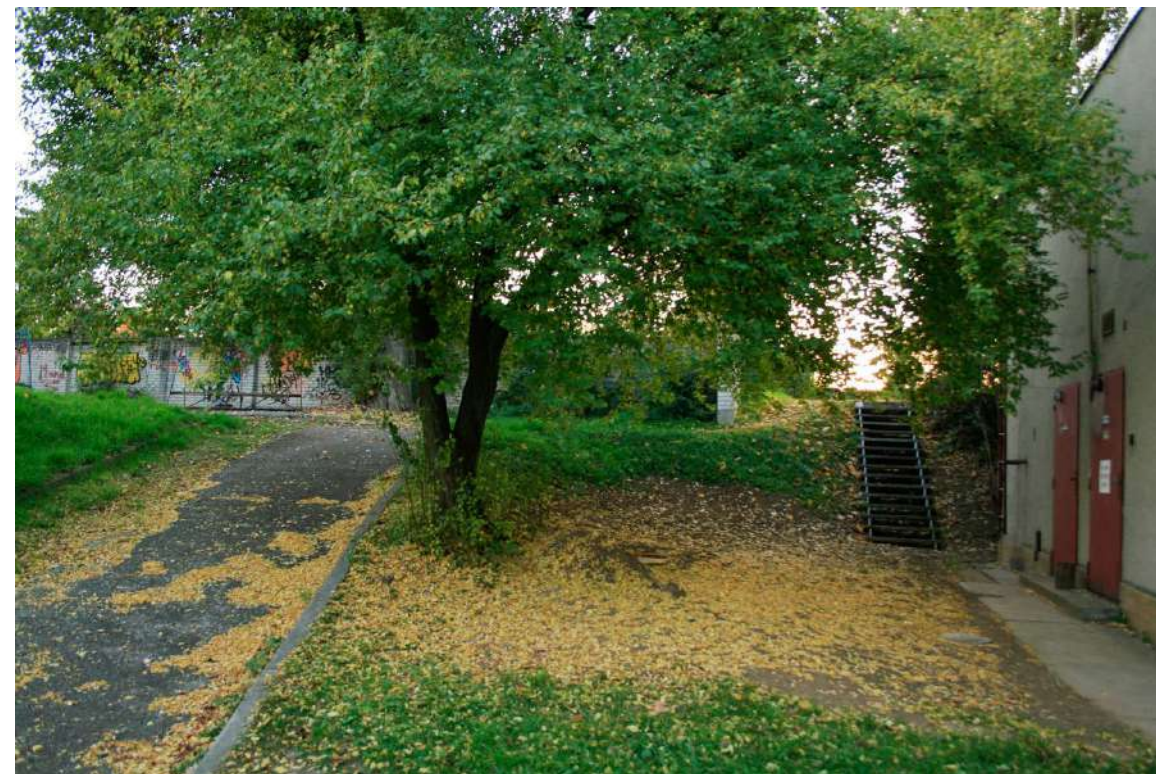

- ←← 31: basketbalové ihrisko na vrchole, "chrbáte" Kravej hory
- ↑↑ 32: poloprázdne parkovisko nad areálom kúpaliska
- ← 33: zavretá brána do areálu VUT - ktorá sa dá vzápätí obísť neďalekou brámkou
- ←← 34: neformálne priestory stretávania neďaleko autoservisu

- ↑ 35: pohľad cez areál autoservisu na hrad Špilberk
- ↑↑ 36: prázdna, asfaltová plocha v areáli VUT
- ↑→ 37: susedná budova s potenciálom transformácie
- 38: tenisový areál TJ Kraví hora

- ←← 39: opustené ihrisko
- ↑↑ 40: areál autoservisu
- ←↑ 41: vágne priestory na okraji areálu VUT
- ← 42: priestoru výrobcu herných objektov 8D
- ↑ 43: priehľad z priestoru 8D cez baseballové ihrisko na Petrov

- ↑ 44: priehľad z priestoru 8D na sídlisko Vinohrady
- ↑↑ 45, 46: zvláštny priestor, "piazzetta" pri budove 8D
- 47: "dvor" pred budovou 8D
- 48: výrobný areál pri baseballovom ihrisku

nedel'a, 23.10.2022, prechádzka č. 4:

Ráno v džungli

Juhozápadná časť Kraví hory zostáva trochu v tieni obľúbeného letného kúpaliska a plavárne. Miesta, ktoré sú v lete plné opalujúcich sa dovolenkárov, sú však celoročne hodnotné zelené priestory, ktoré stačí vymaniť z všadeprítomných plotov. Ideálnou príležitosťou na spoznávanie prírodného potenciálu Kraví hory sa stalo pokojné, jesenné, hmľisté ráno.

V hmlistom počasí sa známe miesta svahu nad ulicou Grohovou menia na džungľu, v ktorej len úzke spevnené cesty prerezávajú bujnú zeleň sýtozelených vlhkých listov, a obrysy okolia sa strácajú v kvapkách vody (1-3). Mierime do územia, ktoré pôsobí na prvý pohľad odtážito - areál letného kúpaliska. **Ten je obohatený nerezovými tyčami plotu, ktoré však na 9 z 12 mesiacov strácajú opodstatnenie** - v mesiacoch mimo prevádzky kúpaliska je totiž park v určenom čase a cez bránku prístupný. Vnútri ležia trávnaté, južné svahy s ihriskom a malým amfiteátrom (4), za ktorým pokračuje "džungľa". So zastávkou pri malom, oplotenom tréningovom baseballovom ihrisku (5) míňame obrastený starý dom (6), mladý sad starých odrôd pri ceste, a naspäť obchádzame areál kúpaliska. Čelom k výraznému múru (ako boli zamýšľané tie nedokončené terasy za múrom?) (7), ktorý uzatvára cestu od plavárne k Úvozu, však tento krát pokračujeme vpravo, po ceste klesajúcej medzi plotom a zeleňou v areáli kúpaliska, a súkromnými záhradami domov na ulici Grohova (8).

Noríme sa do ticha v zeleni (9), až sa priestor rozšíri do "hájkiku" na terénnej terase nad ulicou Údolní (10). **Cesta a trať šaliny tu rezu zelené Údolie na 2 časti, a delia Kraví horu od Žltého kopca (11)**. Po zachádzke dole k ceste sa vraciame medzi stromy, a pokračujeme paralelne s cestou. Vo svahu za stromami je schovaný areál volejbalového klubu Moravská Slávia, a pred nami sa črtajú záhony - botanická záhrada Lekárskej fakulty Masarykovej Univerzity, s množstvom liečivých bylín, **ako pekný ostrov špecifickej atmosféry v meste - opäť oplotený ostnatým drôtom. (12-13)** Po úzkej ceste medzi plotom a svahom nad cestou obídeme záhradu až k jej vstupu, a dostávame sa k reštaurácii Monte Bú vedľa parku. **Pozemok tvorený banálne pôsobiacim domom na mieste bývalej výletnej kantíny, a parkoviskom, by si na takto cennom mieste zaslúžili intenzívnejšie využitie.**

Okolo reštaurácie zájdeme do slepej cesty obklopenej stromami, vedúcej k bráne volejbalového klubu (14), a dookola obídeme areál Draken a cvičisko psov až k parku. Do kopca medzi borovicami odbáča vyšliapaná cesta k ihrisku (15), a my pokračujeme miernym stúpaním cez jesenný park (16-17) smerom k hvezdárni. Inou vyšliapanou strmou cestou, ktorá by si snáď zaslúžila doplnenie schodov, vylezieme na "hornú terasu" parku, **kde v dvoch "škvrnách" spevnenej plochy vznikli neformálne priestory stretávania s posedením a grilom (18)**. V susednom, zdanlivo nepriestupnom plote areálu VUT, nachádzam otvorenú bránku a vchádzam dnu. Schádzame uličkou popri čelách likusákov, a všímam si celé spektrum subjektov, ktoré tu sídli - architekti, technologické firmy, hotel pre psov... Od hlavnej brány vchádzame na "náves" medzi likusákmi, a smerujeme k môjmu novo objavenému "spotu" - orechu rastúcemu medzi parkoviskami na terasách návsí. **V tomto je Kraví hora fascinujúca - človek sem môže prísť s taškou, ktorú celú zaplní orechmi, jablkami či inými plodmi ovocných stromov, ktoré sú roztrúsené po kopci (19-21)**. V ateliéri zisťujeme, že jablká sú červivé a veľká časť orechov splesnivená po dlhom ležaní v mokrej tráve... **Avšak ten pocit slobody a chvíľkovej prináležitosti k úplne inému systému, než je okolité mesto, naďalej zostáva.**

- ← 1: cesta cez husto zarastený svah Kravej hory nad ulicou Grohovou
- ↑↑ 2: bránka do záhradiek
- ↑→ 3: terasy spevňujúce svah u schodiska nad Grohovou
- ↑ 4: amfiteáter pri kúpalisku
- 5: malé baseballové ihrisko

- ← 6: strecha historického domu pri autoservise
- ↑↑ 7: výrazná stena pri ceste k plavárni
- ↑ 8: altán v záhrade jedného z domov na ulici Grohova
- ← 9: cestička medzi záhradami domov a areálom kúpaliska

- ↑ 10: "háj" pri ulici Údolní
- ↑↑ 11: ulica Údolní, napriek nízkej intenzite dopravy poňatá ako dopravná tepna, prerezáva zelené svahy
- ↑ 12/13: botanická záhrada Masarykovy univerzity schovaná za ostrým plotom

- ← 14: cesta ku areálu VK Moravská Slávia
- ↑ 15: vychodená cesta borovicovým hájom naznačuje chýbajúci chodník
- ↑↑ 16: stromy a kroviny parku na Kravej hore
- ↑← 17: jeseň v parku

- 18: spontánne miesto stretávania s grilom neďaleko hviezdárne
- ↑↑ 19/20/21: plody verejne prístupných miest Kravej hory

nedel'a, 10.12.2022, prechádzka č. 5:

Čo zostalo nepovšimnuté

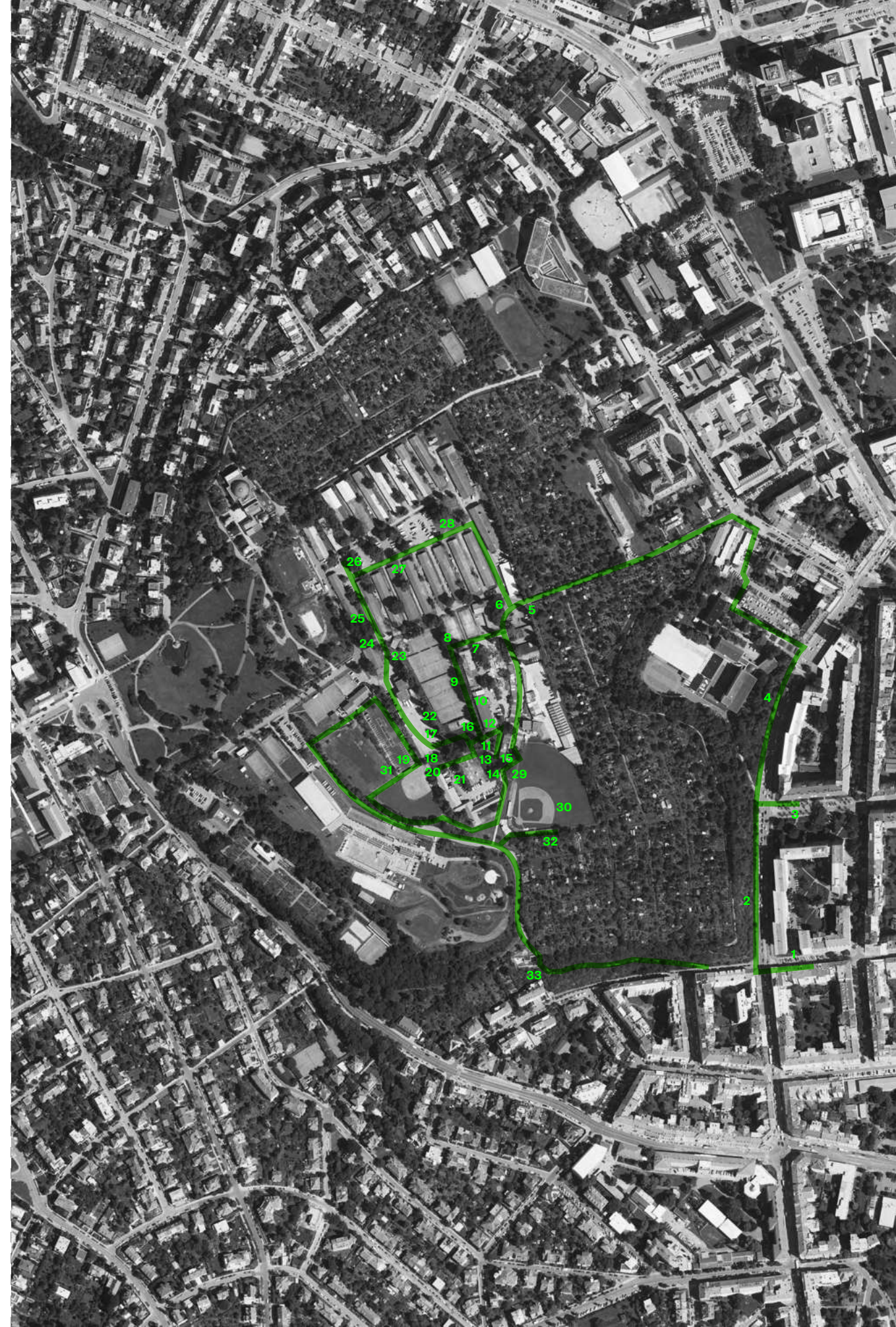
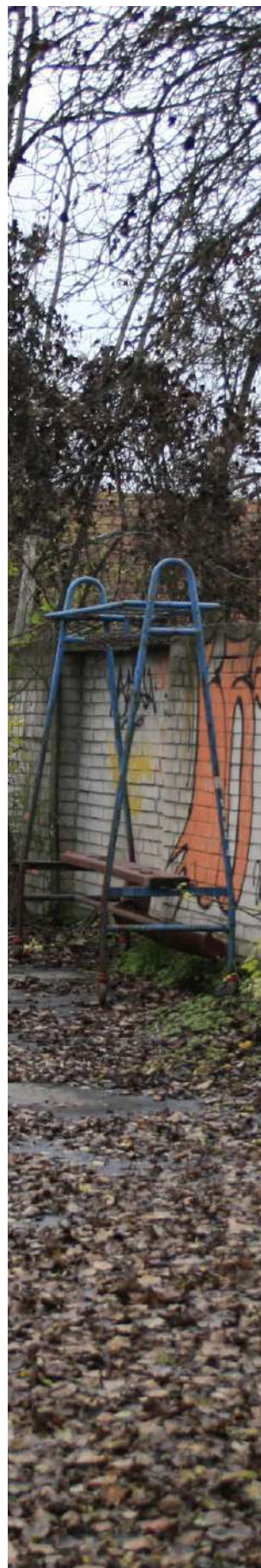
Stred Kraví hory je najfascinujúcejšou časťou tohoto územia - skutočná periféria v periférii. To čo zostane, keď z územia vyjmeme všetky ako-tak systematické a kategorizovateľné časti. Miestam, ktorými prechádzame, môžeme dávať rôzne mená, avšak ich polofunkčnosť/polovágnosť človek zažije iba priamo, na mieste. Práve pre túto komplexnosť, smerovala predposledná dokumentačná prechádzka do stredu Kraví hory s cieľom nájsť všetko, čo zostalo minule nepovšimnuté.

Týždne uplynuli, a farebná jeseň sa zmenila na šedý začiatok zimy. **Charakter mnohých miest sa tak výrazne zmenil - výrazná zelená kulisa listov teraz ležala suchá na zemi, a zdanlivo skryté miesta sa odhalili.** To platí aj pre vstup do podzemia **(3)**, ktorý teraz vytrčal z holého svahu Kraví hory. Prechádzame od nárožia Kraví hory **(1)**, pozdĺž Úvozu **(2)** a lesíka obklopujúceho areál školy **(4)**, a ďalej okolo garáží hore kopcom až ku vchodu do areálu VUT **(5-6)**, ktorý bolo treba ešte trochu viac preskúmať.

Vchádzame do dvora firmy 8D, ktorý však od brány len prejdeme naprieč, pozdĺž dvoch nevyužívaných asfaltových plôch tenisových kurtov **(7-8)** ku schodom vo svahu. Tie smerujú priamo k tenisovému areálu - dá sa ním snád' prejsť? Bránka je zavretá, ale narazíme na cestičku **(9)**, vedúcu spomedzi likusákov, po hranici tenisového areálu, ponad dve budovy lemujúce dvor 8D **(10)**, až do "vágneho centra" územia. Vydáme sa ďalej, ešte raz preskúmať zvláštny priestor piazetty. **(11-12)** Terénny zlom nad budovami okolo dvoru 8D tu prechádza do asfaltového povrchu strechy garáže (alebo krytu?) a splýva do podoby terénnej terasy **(13)**. Múr voľne postavený v priestore, a zadná stena garáží, zvierajú ostrý uhol, a v ňom kroviny a odpady. V tomto ročnom období je však zeleň mŕtva, a to dáva príležitosť preliezť až do samotného rohu priestoru - **a nechať túto bizarnú situáciu na seba pôsobiť.** **(14)** Obklopený zo všetkých strán stenami, a schovaný za opadanými vetvami stromov, ktoré presa len nechávajú dostatočný rozhľad - priestor pôsobí útulne a bezpečne. Pozdĺž druhej zo stien schádzam pod terénny zlom, ku vrátam "garáže". **Nad ňou sa z čista jasna, skoro ako v príbehu o Narnii, týči obrovská lampa. (15)** Ktovie, či svieti.

Keď sme sa nabažili vágnej atmosféry, pokračujeme okolo zvláštneho ihriska **(16)** späť ku areálu autoservisu. Pod kolesami parkujúcich áut sa črtá zarastajúca pôvodná dlažba, sem tam prekrytá asfaltom, a niekde úplne schovaná pod hlinou. **(20)** Stará kamenná dlažba súvisí zrejme so susedným, historicky pôsobiacim vidieckym domom **(21)**, ktorého minulosť nepoznám, ale dnes podľa nápisov taktiež patrí k výrobcovi herných prvkov 8D. Snaha vyliezť z areálu známou bránku však narazí na nečakaný zámok. Prejdeme teda ešte susednou asfaltovou plochou (dnes pokrytou kuželmi, zrejme z autoškoly) **(17)**, a okolo likusákov, medzi ktorými človek nachádza stále nové a nové detaily **(23-28)**. Oblúkom sa dostaneme ku čelu garáží, za ktorými sme sa pred chvíľou pohybovali. **Odtiaľto, z valu nad známym luxusne umiestneným baseballovým ihriskom, sa ponad kopy hlíny z akéhosi stavebného procesu, otvára výhľad na centrum Brna. (29-30)** Následne spravíme ešte zachádzku okolo oploteného tréningového ihriska (ktoré na rozdiel od možno zvláštne umiestneného veľkého, pôsobí vo svojej polohe ako vyslovená bariéra), ku bráne, ktorú bola pred nejakým časom odfotená z opačnej strany. **(17-18)** Absurdita plotov Kraví hory sa tu pekne vyjavuje. Cez parkovisko **(31)** dokončíme okruh, a nakukneme ešte medzi baseballové ihrisko, a záhradky **(32)** - ďalej sa však prejsť nedá, a teda pomyslená os až na ulicu Jana Uhra zostáva pomyselnou. Cestou domov sa už len zastavíme na oblúbených schodoch s výhľadom na Brno... **(33)**

- ↑↑ 1: nárožie Kravej hory z ulice Grohovej
- ←↑ 2: Líniové bariéry svahu, opornej steny, štyroch pruhov cesty a panelákov
- ↑ 3: priehľad z ulice Jana Uhra na vstup do podzemia nad Úvozom
- ← 4: Úvoz, paneláky a lesík u školy

- ↑↑ 5: Rozhranie asfaltu a dlažby pri vstupe do areálu VUT
- ↑ 6: Brána do areálu VUT
- ↑→ 7-8: dve chátrajúce asfaltové tenisové ihriská

- ← 9: rozhranie medzi dvorom firmy 8D a tenisovými kurtami TJ Kraví hora, porastené topolmi
- ↑ 10: neporiadok medzi budovami vo dvore 8D

- ↑ 11: "piazzetta" prelievajúca sa do dvora 8D
- 12: jeden výrazný strom v strede piazzetty, a schody vedúce ku dvoru autoservisu
- ↑ 13: asfaltom pokrytá strecha garáže v strede piazzetty
- 14: roh trojuholníkovej "piazzetty" zarastený vágnou zeleňou

- ← 15: Monumentálna lampa nad garážou
- ↑↑ 16: zvláštne betónové ihrisko medzi autoservísom a tenisovým areálom
- ↑ 17: prázdna asfaltová plocha zrejme ožila autoškoolou
- ↑ 18-19: zamknutá brána, prístupná z oboch strán - kde je vnútri, a kde vonku?

- ↑↑ 20-21: zarastajúci, dláždený dvor autoservisu
- ↑ 22: húfy vtákov obsadili prázdne jesenné priestory Kraví hory
- ↑← 23: unimobunky v borovicovom háji

- ↑ 24: detaily priestorov medzi likusákmi
- ↑→ 25: borovicový háj na okraji areálu VUT
- 26: priehľad cez čelá likusákov na siluetu mesta
- ↑↑ 27: medzi likusákmi
- 28: zelené časti "návsí" medzi likusákmi

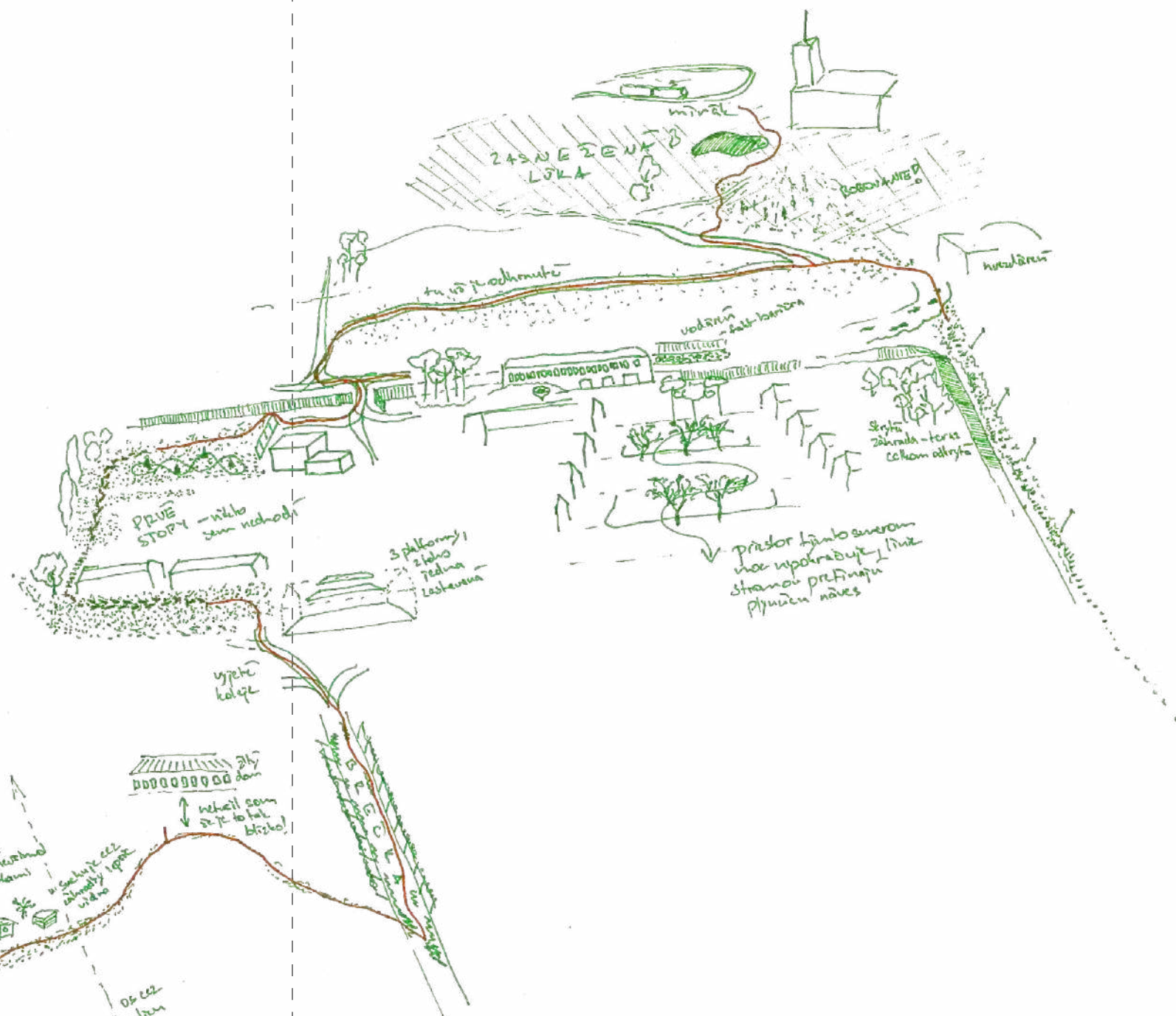
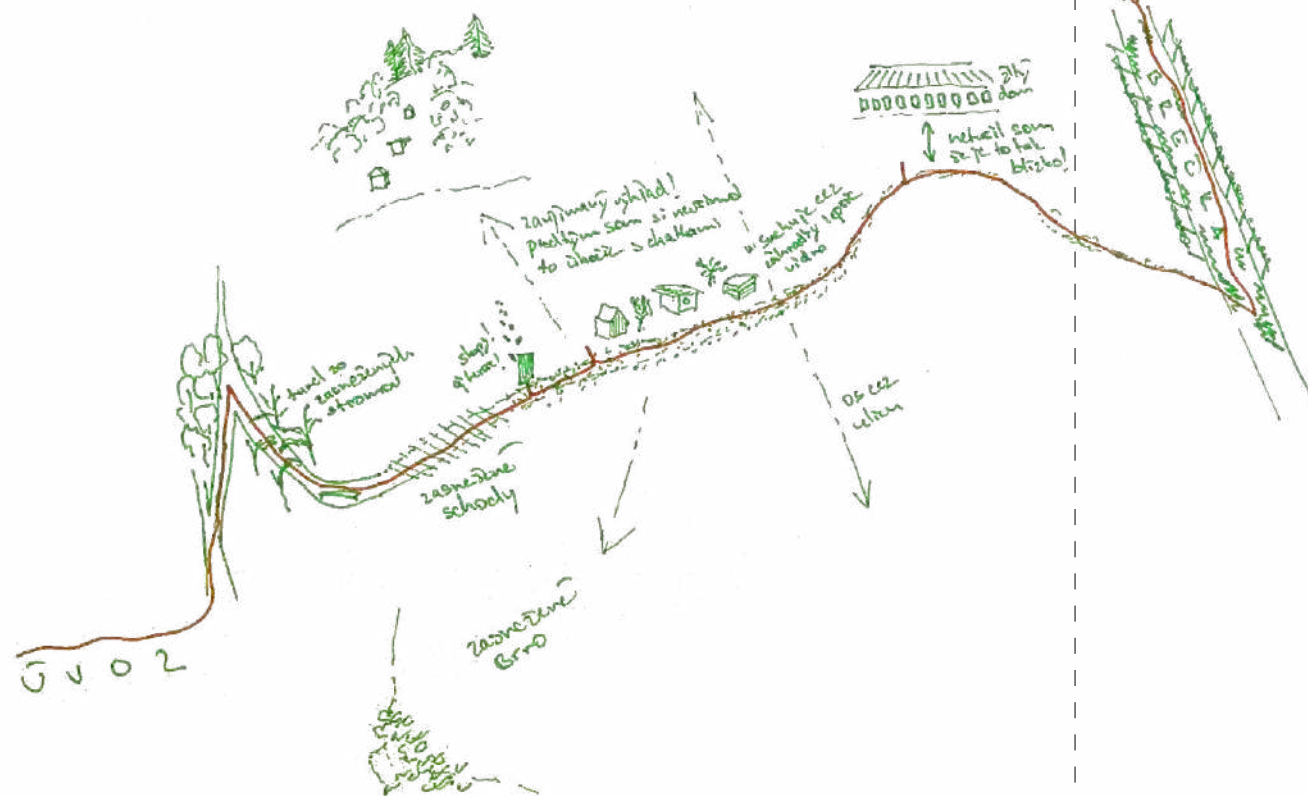
- ↑ 29: val nad baseballovým ihriskom
- ↑← 30: výhľad na centrum mesta z baseballového ihriska
- ← 31: rozhranie medzi cvičiskom psov a parkoviskom
- ↑↑ 32: vágny priestor medzi záhradkami a baseballovým ihriskom
- 33: schodisko nad ulicou Grohovou

16.12.2022, prechádzka č. 6:

Vyšliapané chodníky

Sneh je skvelý pomocník urbanistu – všetky plochy, ktoré sa dovtedy odlišovali rôznymi materiálmi a využívaním, sa odrazu zjednotia do bieleho, nekonečného povrchu. Hierarchia vozoviek, chodníkov, námestí či trávnikov zaniká pod rovnostárskou pokrývkou snehu. Následne začne odkrývanie – a to, akým spôsobom naložíme s touto vrstvou, prezradí mnohé o používaní a významoch priestoru.

Myšlienka na záverečnú, predvianočnú dokumentačnú prechádzku napadla s vločkami kalamitného snehu. To prinieslo ľahkú komplikáciu už na začiatku – **cestička strmo stúpajúca z Grohovej ulice smerom nahor, sa totiž zmenila na šmykľavý svah na sánkovanie (1)**. Vetvy stromov, poprehýbaných pod ťarchou snehu, vytvorili tunel (2), vedúci až na nárožie s lavičkou nad Úvozom – ktorú, súdiac podľa očisteného miesta, niekto využil aj v takto chladnom dni (3). Schody stúpajúce k výhľadu na celé Veveří a Špilberk boli sotva viditeľné pod snehom. **Ten však otvoril nové, prekvapivé priehľady, obracajúce sa presne opačným smerom (4)**. Zmet' stromov a rastlín v záhradkárskej osade prišla o listy, a premaľovanie povrchu nabiele vizuálne prečistilo celé územie – **prvýkrát si tak mohol človek uvedomiť plný rozsah a topografiu tohto špecifického kusu Kraví hory**. Táto prírodná grafická skratka však zároveň ukázala, ako blízko sú si navzájom rôzne miesta, ktoré boli predtým od seba izolované bujnou zeleňou. **(5-8)**

Úzky chodník vyšliapaný v snehu vyústil až k posolenej ceste, spájajúcej areál VUT na Kraví hore, a ulicu Veveří. **Kolízia áut a dodávok s ľuďmi smerujúcimi na kravák, ku ktorej v tomto úzkom mieste zovretom ostnatými drôtmí oplotenia záhradiek vždy dochádzalo, sa teraz ešte zvýraznila – nie len, že prechádzajúce autá zavadzali, ale každá takáto kolízia znamenala sprchu brečky zlozenej z vody, snehu, soli a bahna. (9)** Úľavou preto bolo odbočiť z cesty, a bránou vedľa nakladateľstva MUNI vojsť do samotného areálu. V tejto bočnej časti, stranou od centrálnej “návsí”, sa skoro nič nedialo – súdiac podľa súvislej vrstvy snehu, len miestami narušenej niekoľkými stopami áut. Obišiel som teda budovu, kde sídli firma 8D, a dostal sa do mojej obľúbenej časti Kraví hory. Tam kde nikto nechodí.

Sneh v mieste “piazetty” za garážami bol neporušený (10), a teda som mal to privilegium vyšľapať prvé stopy, vedúce po schodoch (11), pomedzi autoservis a tenisové kurty, až k prázdnej asfaltovej ploche. Kuželky boli stále na svojom mieste – a okolo nich aj pravidelné tvary, vytvorené zrejme účastníkmi autoškoly (12). S cieľom ešte raz overiť potenciálny vzťah “návsí” medzi likusákmi (13) a parku, pokračujeme až k návsi. **Okrem výraznej (a z princípu nemennej) bariéry vodojemu, ktorý stojí presne na spojnici “návsí” a parku, pôsobia ako prekážky aj terénne terasy a vzrastlá zeleň, ktoré priestorovo patria skôr ku geometrii “likusákov”, než plynúceho priestoru parku. (14-16)**

Po vystúpení z areálu VUT a prekonaní brečky na ceste vedúcej k hvezdárni, sa povrch výrazne zmenil – cesty v parku už boli zväčša odhrnuté. Zaujímavé momenty “odkrývania snehu” nastávajú okolo hvezdárne, kde sa stretávajú chodníky parku, cesta k hvezdárni, aj cesty cez záhradky. **(17-18)**

Highlightom prechádzky sa však stal zasnežený park. (19) Či skôr veľká, otvorená, zvlnená lúka na kopci, kam vedie šalina, stojí tam funkcionalistický kostol, a v diaľke nad domami vytrčá zasnežený Wilsonov les. **A na lúke sa, na 15 centimetrov hrubej vrstve čerstvého snehu, akoby z obrazu Pietra Breughela staršieho, sánkujú deti**. Paráda.

- ← 1: strmý nástup z Grohovej
- ←← 2: tunel medzi stromami
- ↑↑ 3: lavička nad Úvozom
- 4: priehľad zasneženými záhradkami
- ↑ 5: stopy za plotom

- ↔ 6: os cez ulicu Jana Uhra
- ↑↑ 7: náznak pokračujúcej osi
- ↑ 8: odokryté a snehom zvýraznené záhradné domčeky

- 9: koridor pre autá aj chodcov medzi záhradkami
- ↑ 10: neporušená vrstva snehu u "piazetty"

- ← 11: je tam chodník?
nebo není?
- 12: kuželky na voňnej
asfaltovej ploche
- ↑ 13: zima medzi "likusákmi"

- ↑↑ 14: klesajúci priestor "návsí" vs. línie zelene a terénnych terás
- ↑ 15: bariéra vodárne

- ↑↑ 16: línia oddel'ujúca park od areálu VUT
- 17, 18: rôzny prístup k údržbe
- 19: deti v parku
- ↑ 20: cestička v snehu na ceste za plavárňou

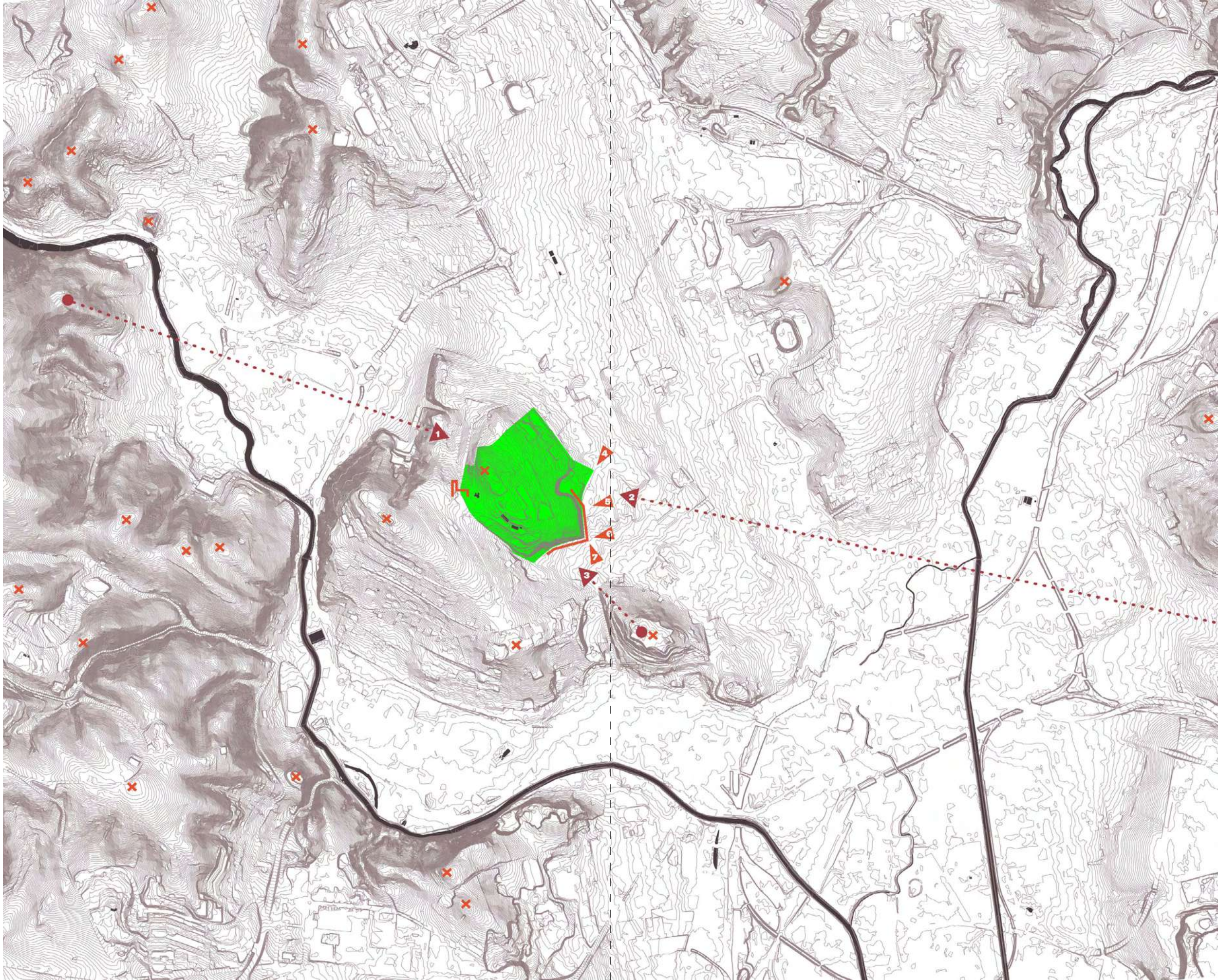
3. Kraví hora a Brno

Vzt'ahy územia v merítku okolitých štvrtí a celého mesta

Poloha vrámci mesta Brna

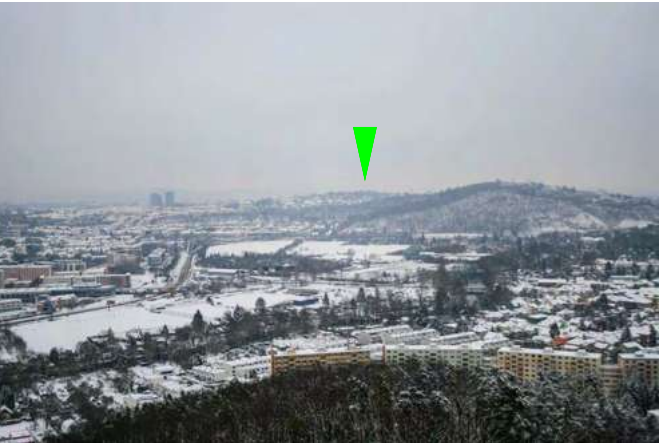
Územie Kravej hory sa rozkladá severozápadne od centra mesta, medzi kompaktnou blokovou zástavbou štvrte Veveří, a voľnejšou solitérnou zástavbou na svahoch Žlutého kopca a Žabovřeskov. Jeho rozloha je zhruba 0,55 km², čo sa v podobe čísiel môže zdať ako nevel'ké územie. Náзорnejším však môže byť grafické porovnanie s inými "ostrovmi" v Brne - plocha Kraví hory je tak porovnatel'ná s rozlohou kampusu Masarykovej Univerzity v Bohunicích, kampusu Vysokého učení technického v technologickom parku, areálu brnenského výstaviště, či stredovekého jadra mesta - a oproti nemu nezaostáva ani bohatosťou vnemov a obrazov, ako sme mali možnosť vidieť.

- Kraví hora
- Centrum
- Brnenské výstaviště
- Kampus MUNI
- +areál Fakult. nemocnice
- Kampus VUT

Topografia

Terén Kraví hory je prevažne pozvoľný, ostrejšie klesá len na severozápade a na hranici s ulicami Úvoz a Grohova. Umelo zrezané svahy kopca vytvárajú z tejto strany výraznú, zelenú figúru - jeho strmé zelené svahy vyrastajú nad okolitými blokmi domov ako jeden veľký "superblok". Tým, že je obklopený ďalšími kopcami s výraznejšou siluetou (Špilberk s hradom, Žlutý kopec pokrytý Wilsonovým lesom), a že sú úpätia jeho svahov do veľkej miery zastavané, však sám o sebe nepôsobí v priehľadoch mesta veľmi výrazne.

1 park Kraví hora

2 park Kraví hora

3 park Kraví hora

4 pohľad ulicou Úvoz z Konečného náměstí

5 pohľad ulicou Jana Uhra

6 nárožie Kravej hory z ulice Grohovej

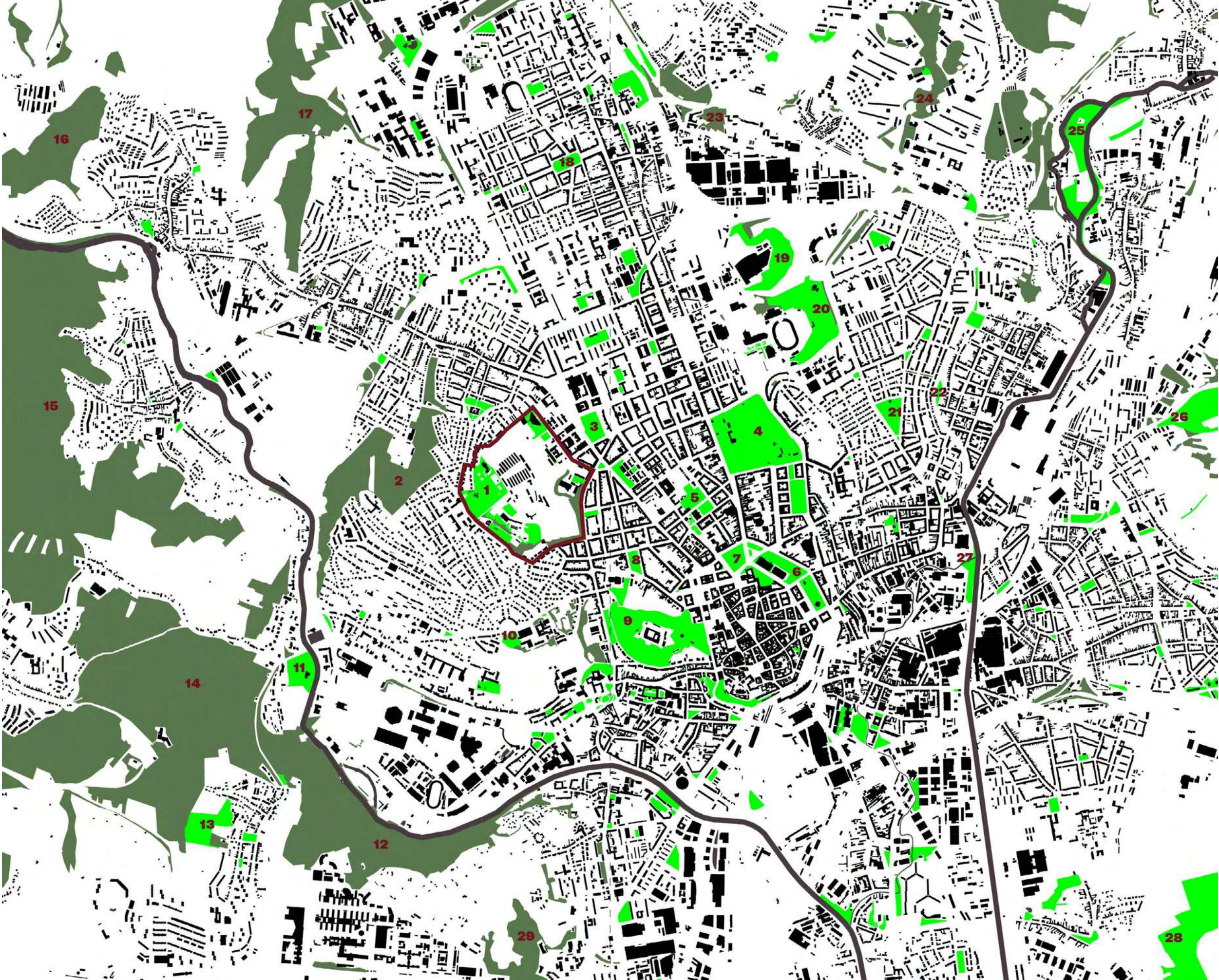

7 nárožie Kravej hory z ulice Úvoz

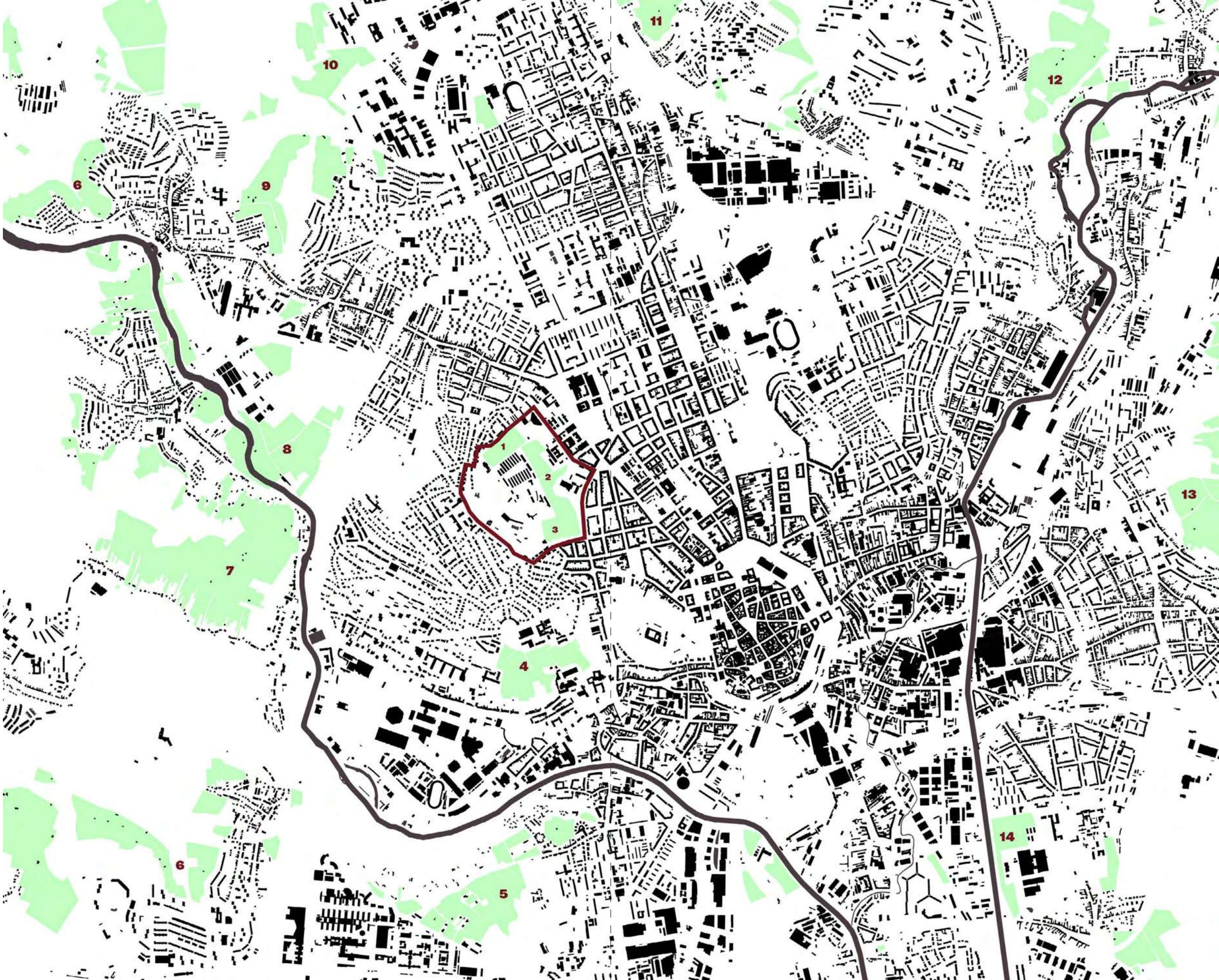
Parky a lesy

Mapa 4: Verejné parky a lesy_1 : 25 000

- 1 park Kraví hora
- 2 Wilsnův les
- 3 Bjornův sad
- 4 Lužánky
- 5 Týrův sad
- 6 Koliště
- 7 Moravské náměstí
- 8 Obilní trh
- 9 Špilberk
- 10 Helgoland
- 11 Anthropolos
- 12 Červený kopec
- 13 Kamenný vrch
- 14 Masarykův háj
- 15 Holedná
- 16 Chochola
- 17 Palackého vrch
- 18 Slovanské náměstí
- 19 Planýrka
- 20 Botanická zahrada Mendelu
- 21 Schreberovy zahrádky
- 22 Park Tišnovka
- 23 Kociánka
- 24 Čertova rokle
- 25 Cacovický ostrov
- 26 Akátka
- 27 Nábřeží Svítavy
- 28 Černovická pískovna
- 29 Červený kopec

Mapa 4: verejné parky a lesy_1 : 25 000

- 1 Kraví hora I.
- 2 Kraví hora II.
- 3 Malina
- 4 Žlutý kopec
- 5 Červený kopec
- 6 Kamenný vrch
- 7 Libušino Údolí
- 8 Komín
- 9 Palackého vrch
- 10 Ve Žlebu
- 11 Sadová
- 12 Obřany
- 13 Židenický kopec
- 14 Černovice

Mapa 5: Záhradkárske kolónie_1 : 25 000

Mapa 5: Záhradkárske kolónie_1 : 25 000

Zeleň

Mapa 6: Systém zelene v území_1 : 10 000

- Voda

Lesy

Verejně upravené parky

Verejně zahrady/areály

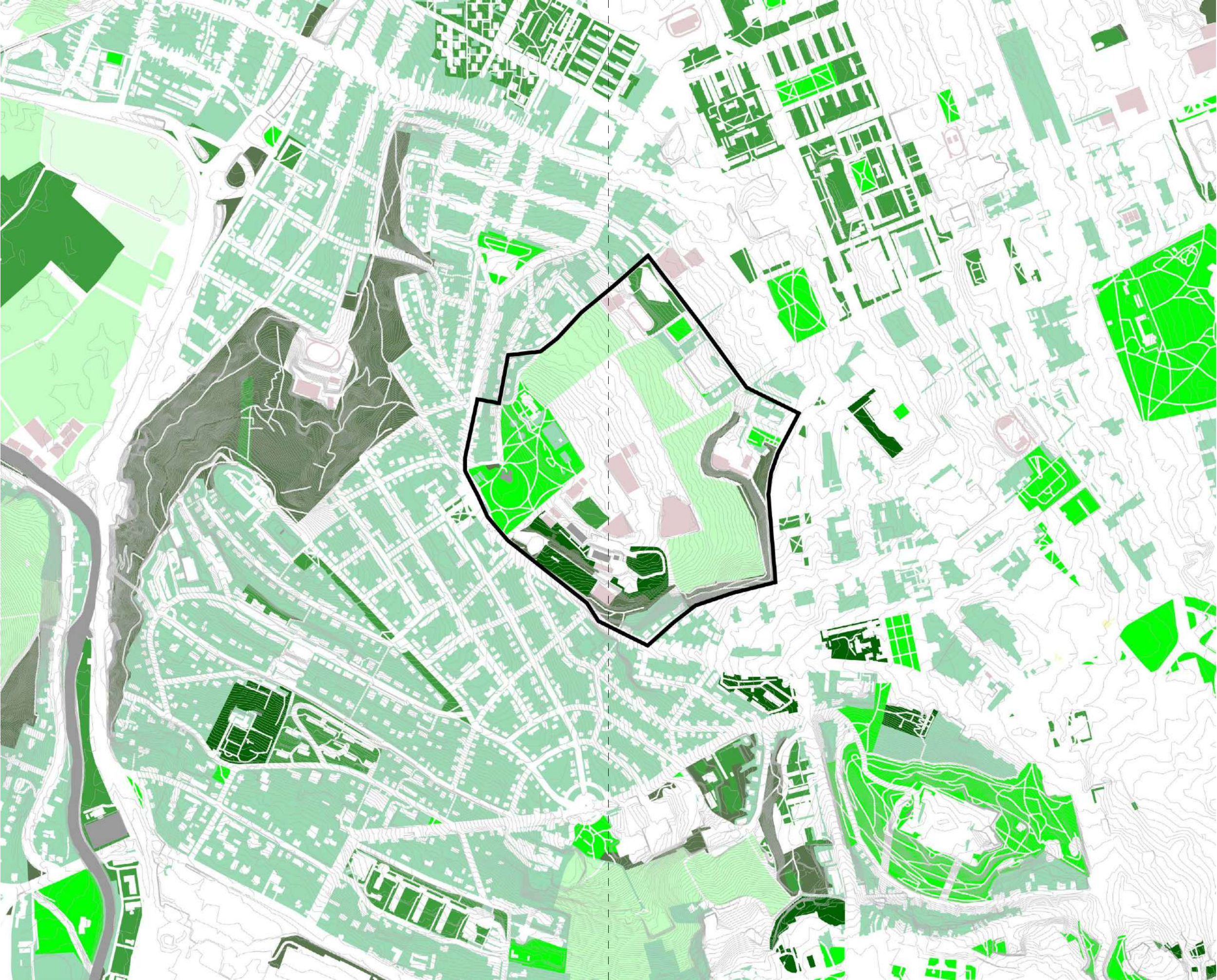
Verejne přístupná zeleň
(sídlisková zeleň, iné)

Záhradkárské osady

Súkromné zahrady
(domy, vnútrobloky)

Polia

Športoviská
-

Mapa 6: Systém zelene v území_1 : 10 000

Linky a uzly MHD

Komunikácie

Mapa 7: Komunikačné väzby - cestná sieť a linky MHD_1 : 5 000

Mapa 7: Komunikačné väzby - cestná sieť a linky MHD_1 : 5 000

Hustota

Mapa 8: hustota zaľudnenia v základných sídelných jednotkách_1 : 10 000

- 0 - 1 900
- 1 900 - 4 200
- 4 200 - 6 100
- 6 100 - 8 400
- 8 400 - 11 200
- 11 200 - 15 800
- 15 800 - 20 000

Mapa 8: hustota zaľudnenia v základných sídelných jednotkách_1 : 10 000

Susedné štvrte

Mestské štvrte susediace s Kraví horou sú rozmanité, ako Kravia hora sama. Väčšina štvrtí je prevažne obytných - s väčšou (1, 4, 6, 11), či menšou (2, 5, 7, 8, 9) sieťou občianskej vybavenosti a ďalších funkcií. Ďalšia zo štvrtí je podobne špecifická, ako Kraví hora (10), a v blízkosti ležia aj ďalšie dôležité prírodné a rekreačné štvrte (12, 13). Charakter každej z týchto štvrtí je však veľmi špecifický, a ich krátke predstavenie môže osvetliť vzťah mesta Brna ku Kraví hore.

(zdroj obrázkov - google street view)

1 Veveří

Bloková štruktúra mesta 19. storočia, vyplnená domami s neo-renesančnými fasádami, prevažne živým parterom a pokojnou dopravou. Je domovom študentov, rodín aj seniorov.

2 Sídliště Úvoz

Menší súbor panelových domov súvisí s úpravami svahu Kravej hory a rozširovaním ulice Úvoz v 60tych rokoch - je tak jedným zo skorších sídlisk, s kvalitnou architektúrou a citlivým vzťahom k existujúcej štruktúre

3 Študentsko-administratívna štvrť

Okolie Bjornsovho sadu bolo vždy zamýšľané ako študentská štvrť - kým pôvodné vízie sa nenaplnili podľa plánov, v okolí postupne vznikol celý rad vzdelávacích inštitúcií, študentských kolejí, budova magistrátu a trojica výškových administratívnych budov na ulici Šumavská.

4 Ponava

Bloková štvrť s podobným charakterom, ako Veveří, avšak dostavaná v neskoršom období - je teda vyplnená kvalitnou funkcionalistickou architektúrou, koncentrovanou hlavne okolo ulice Kotlářská, a Sokola Brno I.

5 Tábor

Riadková a otvorená blokova zástavba z 40tych a 50 tych rokov - predchodcovia panelových sídlisk, má príjemné merítko a pokojný, zelený charakter prelievajúcich sa námestí, medzipriestorov a vnútroblokov

6 Žabovřesky

Bývalá samostatná dedina, ktorú postupne "zhltlo" rozrastajúce sa mesto Brno, si stále do veľkej miery zachováva dedinskú štruktúru - domy sú už často prestavané, ale parcelácia a koncentrácia zástavby okolo hlavnej ulice Minskej, a Burianova námestí, stále zostávajú.

7 Sídliště Žabovřesky

Šachovnicový vzor nízkych, kockových panelákov pokrýva ako látka kopce nad Žabovřeskami, a príjemné merítko medzipriestorov medzi budovami vytvára charakter pohodovej, zelenej obytnej štvrte.

8 Severovýchodný svah Žlutého kopca

Bývalá nemecká úradnícka štvrť, ktorú neskôr doplnila česká úradnícka štvrť, tvorí svahy pokryté bujne zarastenými záhradami a historizujúcimi vilami, ktoré dnes obýva hlavne staršia generácia potomkov pôvodných rodín - je teda možné, že najbližšie roky sa budú v tejto štvrti niest' v duchu gentrifikácie.

9 Juhozápadný svah Žlutého kopca

Táto časť žltého kopca je pokrytá novšou zástavbou, ktorá už nemá charakter vil, ale skôr radovej zástavby, miestami doplnenej terasovitými panelovými domami

10 Juhovýchodný svah Žlutého kopca

Svahy nad Mendlovým námestím a pivovarom Starobrna sú pokryté záhradkárskou kolóniou, ktorej osud je, podobne ako u Kravej hory, neistý - extrémne cenné južné svahy širšieho centra mesta sú lukratívnymi pozemkami, avšak zároveň okolo vrcholu Helgoland sa rozprestiera dôležitý Masarykův onkologický ústav, a vodojemy preudzajúce sa k novému životu

11 Staré Brno

Predĺženie historického jadra mesta okolo ulíc Pekařská, Hybešova a Mendlovo náměstí, je živá polyfunkčná štvrť, v strede ktorej sa nachádza rozsiahly komplex Nemocnice u sv. Anny

12 Špilberk

Oblúbený park so strmými svahmi pokrytými cestami a schodmi, terasami s výhľadmi do všetkých strán, a areálom hradu je dôležitým miestom mestskej kultúry a stretávania sa.

13 Wilsonův les

Lesopark na severovýchodných svahoch Žlutého kopca má prírodný charakter, a pri jeho pomerne veľkom rozsahu a blízkosti k obýtnym štvrtiam je miestom rýchleho úteku zo systému mesta.

4. Historické náhody

Ako vzniklo špecifické územie Kraví hory

Prierez históriou Kraví hory

V stredoveku bolo územie Žltého kopca a Kraví hory pokryté pastvinami, sadmi, a na slnečných svahoch vinicami. Na úpätí kopca pramenil mestský, tzv. Žabí potok, tečúci až do mestskej priekopy v línii dnešnej ulice Údolní, ktorý bol v 16.-19. storočí zdrojom pitnej vody pre mesto. Nezalesnený kopec s výhľadom na Špilberk mal strategickú polohu, ktorá sa naplno ukázala počas 30-ročnej vojny, pri obliehaní mesta Švédmi – na vrchole Kraví hory vtedy vznikla štvorcová pevnosť a obranný hlinený val. Po ubránení mesta pred Švédmi zostali vinice a polia na Kraví hore spustnuté – vojenský význam územia však pokračoval ďalej. V 18. storočí vznikli v priestore medzi dnešným námestím Míru a plavárňou vojenskej baráky, prachárne a strážnica.³

Dôležitým formujúcim elementom pre Kraví horu sa stalo zbúranie mestského opevnenia, ktoré otvorilo výstavbu za hranicami stredovekého mesta. Na výstavbu novej štvrte Veveří boli na južnom a východnom úpätí kopca postavené tehelne, ktoré postupne „ukrajovali“ z kopca materiál a formovali tak dnešný tvar kopca – najstaršia z nich ležala na krížení dnešných ulíc Úvoz a Údolní. Na blokovú výstavbu okolo ulíc Údolní a Gorkého naviazala na konci 19. storočia výstavba kasární (dnešná budova Fakulty výtvarných umení VUT) a vilovej nemeckej úradníckej štvrte na svahu Žltého kopca. Na konci 19. storočia získal 40 hektárov pozemkov okolo Kraví hory Brnenský zalesňovací a okrášľovací spolok, založený v roku 1878, ktorého úlohou bolo zalesniť holú Kraví horu, a ochrániť tak mesto pred vetrom. Okrášľovacie úpravy prilákali aj výletníkov, ktorých obľúbeným cieľom bola kantína v budove strážnice, zhruba na mieste dnešnej reštaurácie Monte Bú. Spolok pôsobil v území až do 1. svetovej vojny, avšak Kraví horu sa im nepodarilo zalesniť do podoby susedného Wilsonovho lesa – ešte v 1. polovici 20. storočia pokrývali kopec drobné políčka a lúky, napríklad v miestach dnešnej Základnej školy na Úvoze, u náměstí Míru, alebo pod vrcholom kopca. Na ňom bol v roku 1912 postavený nový vodojem, ktorý dnes tvorí základ a podzemie brnenskej hvezdárne. Jeho súčasťou bola aj prečerpávací stanica na dnešnej ceste od hvezdárne k ulici Veveří, v ktorej dnes sídli Škôlka pod hviezdami. Nový vodojem, slúžiaci dodnes, postavili kúsok južnejšie v roku 1924.⁴

Po vzniku Československa vznikla medzi dnešným Náměstím Míru a Žabovřeskami česká úradnícka štvrť, ako odpoveď na staršiu nemeckú, a v jej susedstve Kaunicovy koleje. V blízkosti Náměstí Míru vyrástli základná škola od Bohuslava Fuchsa, cirkevný ústav pre mentálne postihnutých (dnes cirkevná škola) a Sušilovy koleje pre katolíckych študentov (dnes koleje Klácelova Masarykovej Univerzity). Na severnom svahu Kraví hory postupne rástli funkcionalistické vily strednej vrstvy (napríklad Fuchsov rodinný dom, 1927-28 a Slavíkova vila, 1930-32), a v roku 1935 bola konečne postavená dominanta Náměstí Míru – kostol sv. Augustína s 50 metrov vysokou vežou (Vladimír Fischer). Už pred jeho výstavbou bola k jeho dverám predĺžená električková trať, ktorá dovtedy končila na ulici Úvoz.⁵

Obr. 1

Panoráma Kraví hory a Žltého kopca z radničnej veže, 1866
(Zdroj: https://www.hvezdarna.cz/krauihora/index.php?sekce=v_case)

Obr. 2

Tehelňa na úpätí Kraví hore, v miestach dnešných ulíc Úvoz, Čápkova a Grohova, 2. pol. 19. stor.

(Zdroj: https://www.hvezdarna.cz/krauihora/index.php?sekce=v_case)

Obr. 3

Hostinec na mieste dnešnej reštaurácie Monte Bú

(Zdroj: https://www.hvezdarna.cz/krauihora/index.php?sekce=v_case)

Obr. 4

Chodby nedokončeného protileteckého krytu pod Kraví horou z roku 1944

(Zdroj: https://www.hvezdarna.cz/krauihora/index.php?sekce=v_case)

Obr. 5

Park na Kraví hore krátko po dokončení v 50tych rokoch

(Zdroj: https://www.hvezdarna.cz/krauihora/index.php?sekce=v_case)

Obr. 6

Ulica Grohova a svah Kraví hory, pred jeho zrezaním a spevnením

(Zdroj: https://www.hvezdarna.cz/krauihora/index.php?sekce=v_case)

3 DUŠEK, Jiří. *Kraví hora v čase*. [online]

4 Tamže

5 Tamže

6 KUDĚLKOVÁ, Lenka. *Nerealizovaná výstavba univerzitního městečka*. [online]

7 DUŠEK, Jiří. *Kraví hora v čase*. [online]

8 Tamže

V tomto období tak boli zhruba sformované dnešné hranice Kraví hory – na úpätí severozápadného svahu v tej dobe už stáli budovy Českej vysokej školy technickej (dnes Stavebná fakulta VUT). So vznikom Československa však bola založená aj Masarykova univerzita, s ktorou sa spájajú plány na „development“ celého severovýchodného svahu Kraví hory. Vzniknúť tu mal veľkorysý kampus Masarykovej Univerzity podľa návrhu Aloisa Dryáka, z ktorého však bola do 2. Svetovej vojny postavená len budova dnešnej Právnickej Fakulty – vo veľkolepých plánoch sa nepokračovalo ani po vojne, keď sa pozornosť univerzity presunula do Bohunic, a jediná realizovaná budovu obsadila Vojenská akadémia.⁶

So smutnou vojenskou históriou sa koniec koncov spája osud tejto budovy aj počas 2. svetovej vojny, keď bola sídlom Gestapa. V miestach plánovaného kampusu boli postavené baráky pre nemeckých vojakov – dnešné „likusáky“, z ktorých vojaci dochádzali do smutne známeho väzenia zriadeného v Kaunicových kolejiách. Počas vojny vznikli aj jednoduché protiletecké kryty pod dnešnými parkoviskami medzi likusákmi, a podzemné chodby na ochranu obyvateľov pod dnešnými záhradkami, so vstupom od ulice Úvoz. Po vojne pripadli kasárne československej armáde, a počas komunizmu v nich bola zriadená vojenskú katedru, ktorou museli prejsť všetci vtedajší vysokoškooláci.⁷

„Dočasné“ vojenské baráky (slúžiace dodnes ako areál VUT – likusáky so zaujímavou komunitou nájomcov) obklopili v 50tych rokoch rovnako „dočasné“ záhradky. Prvé zárodoky záhradkárskej kolónie sa objavili už v medzivojnovom období, avšak väčšinu plochy vtedy obhospodároval Tomášův dvůr na ulici Veveří. Záhradky boli v určený čas verejnosti prístupné, a slúžili ako miesto stretávania a spoločného trávenia voľného času – návštevníci si dokonca mohli od záhradkárov zakúpiť rôzne priesady či hnoj. Behom 50tych rokov však došlo k ich uzavretiu, a odvtedy tvoria ostrovy prístupné len členom záhradkárskeho zväzu.⁸

Koniec 50. rokov priniesol na Kraví horu výrazné zmeny s výstavbou 2 pozorovateľní hviezd, ktoré sa stali základom dnešnej hvezdárne a planetária (dobudovaného v roku 1991). Na začiatku 60tych rokov následne prišli najvýraznejšie úpravy kopca – do tej doby siahla skalnatý výbežok až ku domom na Grohovej ulici. V súvislosti s rozšírením ulice Úvoz, výstavbou sídliska a základnej školy však bol výbežok odstrelený, zarovnaný s rozšíreným Úvozom a predĺženou ulicou Gorkého, a spevnený stenou – odhalili sa tak geologické vrstvy, ktoré sú dnes evidované ako významný krajinný prvok. Svahy boli následne parkovo upravené, a Kraví hora zo strany štvrte Veveří tak získala dnešnú siluetu. Parkové úpravy však prebehli hlavne v okolí Náměstí Míru – svah pod hvezdárňou tu bol zjemnený navážkou, vybudované bolo jazierko, osadený trávnik a stromy, a park tak dostal prakticky dnešnú podobu. Ďalšie roky zase priniesli rozmach športu – v roku 1975 bol na južnej strane kopca otvorený letný športovo rekreačný areál, ktorý bol v roku 2004 rekonštruovaný a dostavaný do dnešnej podoby plaveckej haly a kúpaliska. Na prelome 70. a 80. rokov vznikli aj ďalšie športoviská, ako tenisové kurty v blízkosti are-

álu VUT, baseballové ihrisko a hokejová hala u základnej školy na Úvoze. Jedným z posledných väčších prírastkov v území je novostavba gymnázia Matyáše Lercha z 90. rokov na severo-východnom úpätí kopca.⁹

V posledných rokoch je Kraví hora predmetom diskusií o možnom využití tejto územnej rezervy mesta Brna. Aktuálnym platným územne-plánovacím dokumentom je územný plán zóny z roku 2010, ktorý ráta s pretvorením celého územia na upravený verejný park „charakteru Lužániek“.¹⁰ Snahy mesta o radikálne zmeny v území však narážajú na odpor komunit, ktoré medzičasom v tomto území vznikli, a ktoré sú s územím pevne späté – hlavne skupina umelcov v „likusákov“ a záhradkárov.¹¹ Počas prípravy očakávaného nového územného plánu mesta Brna vystal zámer mesta na využitie Kraví hory pre areál novej univerzitetnej nemocnice, ktorý však nebol počas prípravy dostatočne diskutovaný, a po kritike bol tento zámer vypustený z návrhu.¹²

Úspešnou revitalizáciou prešiel areál bývalej vojenskej jedálne, neďaleko stavebnej fakulty VUT, kde bol realizovaný nový park Kadetka.¹³ Ďalším nedávno zrealizovaným projektom je aj prestavba šatní a zázemia letného kúpaliska na wellness.¹⁴ Jednou z posledných snáh o transformáciu v území bol projekt hvezdárne, ktorej mesto zverilo do správy svoju časť „likusákov“ v jeho vlastníctve, a hvezdáreň ich následne plánovala zbúrať, a nahradiť rozšírením parku s „atrakciou“ v podobe chodníku korunami stromov. Po akciách nesúhlasu s týmto zámerom, a diskusiách komunity umelcov z „likusákov“, bol však nateraz zámer zastavený, a areál zatiaľ zostáva v nezmenenej podobe.¹⁵

Zámery súvisiace s Kraví horou, ktoré boli predstavované v posledných dvoch desaťročiach, predstavujú vždy fragmentárny pohľad na územie, či priestorovo, alebo tematicky – na jednej strane to teda boli zámery revitalizácií jednotlivých „kúskov“ územia bez širšej koncepcie pre celé územie, na strane druhej zase zámery pre transformáciu celého územia, avšak bez dôkladnej analýzy existujúcich procesov a odôvodnenia navrhovaných zmien. V ďalších kapitolách sa pokúsim priniesť mapové aj teoretické vodítka, ako pristúpiť k územiu čo najkomplexnejšie.

Porovnanie máp

hore: Císařské otisky map stabilního katastru, 1. pol. 19. stor.
(zdroj: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>)

dole: ortofoto mapa z roku 1950
(zdroj: <https://gis.brno.cz/mapa/historicka-ortofota/>)

- ⁹ DUŠEK, Jiří. *Kraví hora v čase*. [online]
- ¹⁰ Územní plán zóny Kraví hora. Dostupné z: <https://upmb.brno.cz/podrobnejsi-upd/platna-podrobnejsi-upd-2/prehled-platnych-rp/uzemni-plan-zony-kravi-hora/>.
- ¹¹ KREMR, Tomáš. *Zeleň v ohrožení. Zahradkáři v Brně protestují proti návrhu nového územního plánu*. [online]
- ¹² KREMR, Tomáš. *Brno na Kraví hoře připravuje novou nemocnici. Nevěděla o ní univerzita ani radnice*. [online]
- ¹³ HALUZA, Oldřich. *Nový park na úpatí Kraví hory: Kadetka nahrazuje vojenskou jídelnu, podívejte se*. [online]
- ¹⁴ HÁLOVÁ, Tereza. *Wellness na brněnské Kraví hoře se otevírá v říjnu, prohlédněte si ho už nyní*. [online]
- ¹⁵ GERYCH, Jan. *Uzná Brno hodnotu kreativní komunity na Kraví hoře nebo ji vytlačí atrakce senátora Duška*. [online]

5. Čo sa deje na Kraví hore?

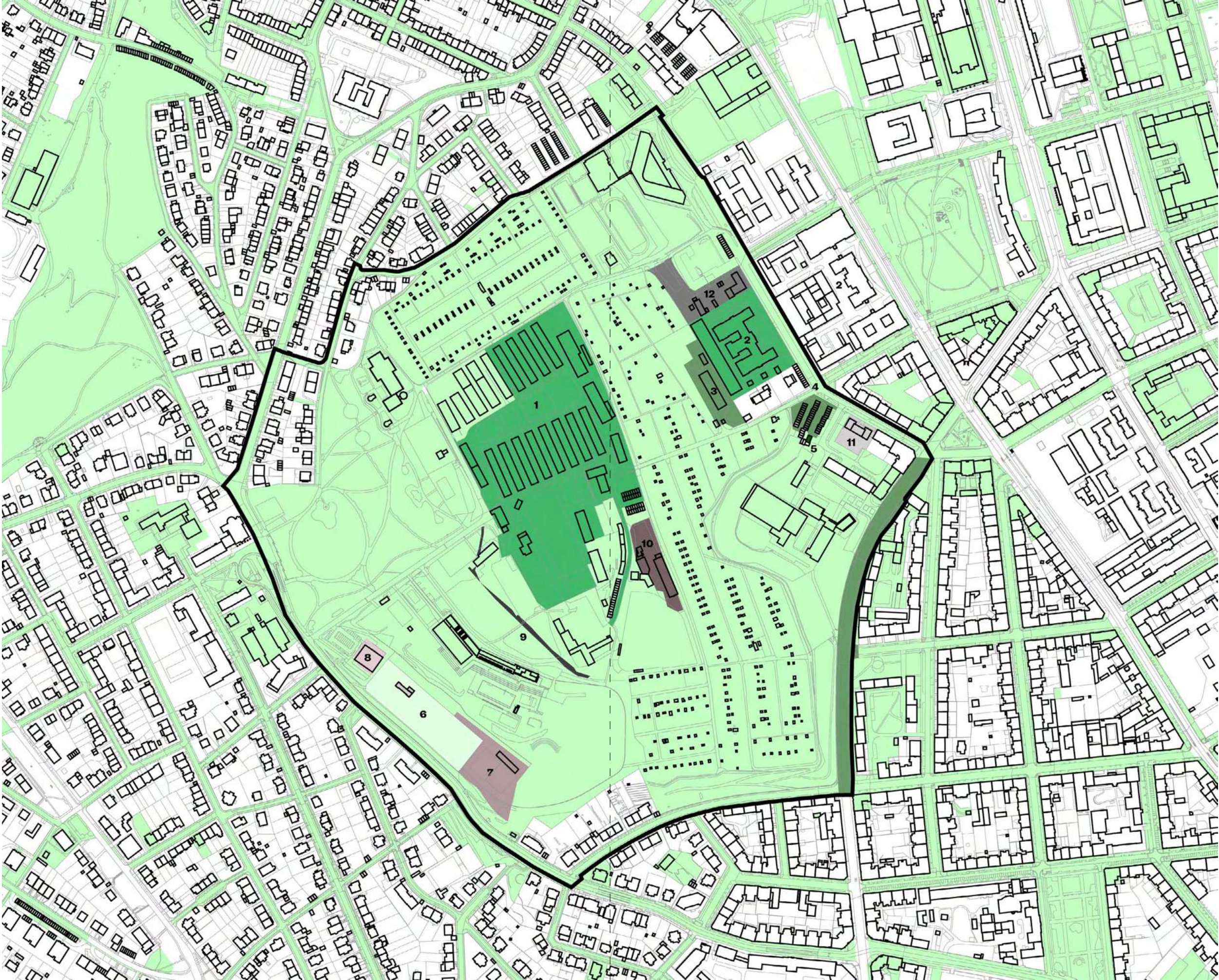
Deje a funkcie v území

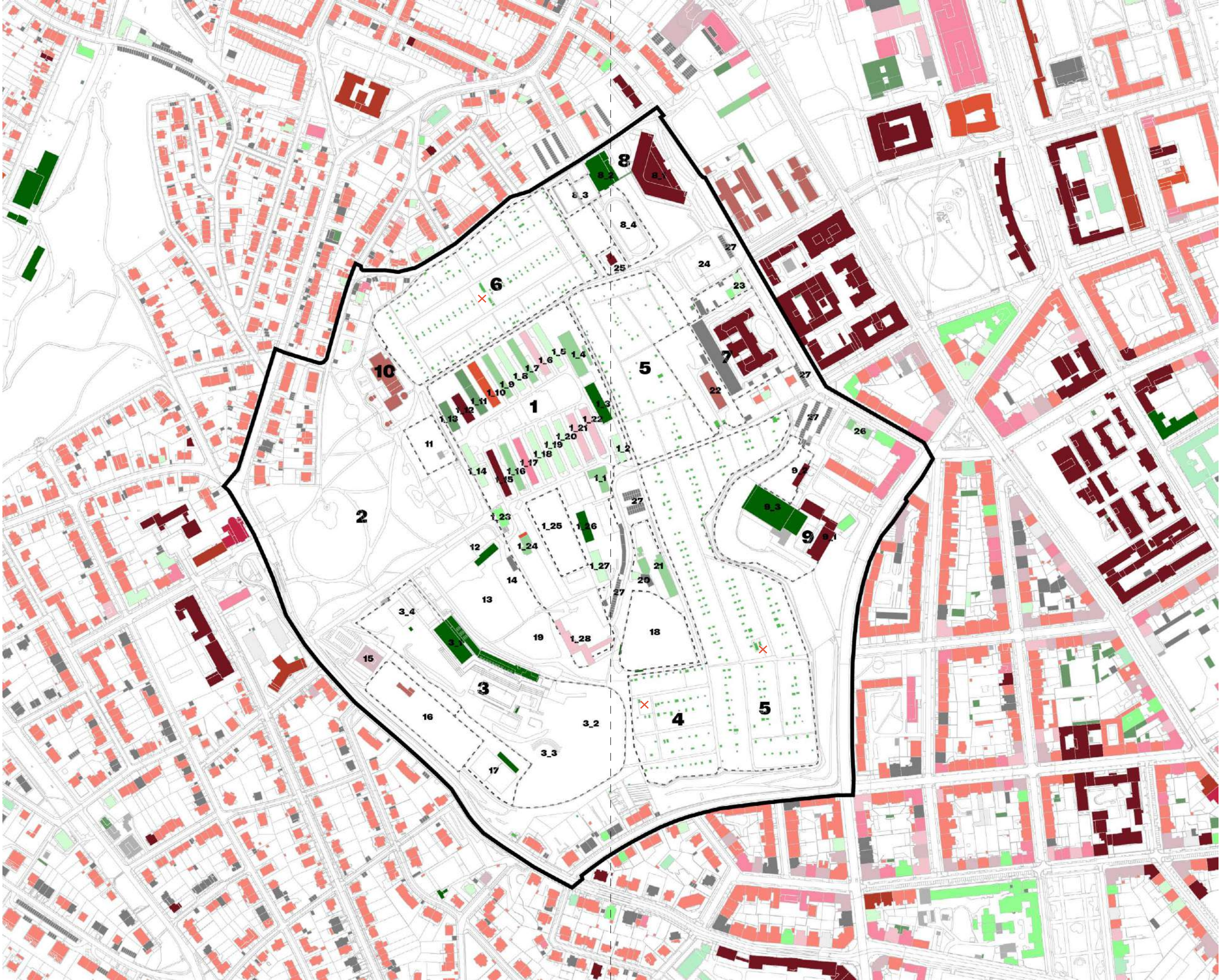
Vlastníctvo

Príjemným zistením je, že dominantným vlastníkom pozemkov v území je **Statutární město Brno**. Patrí mu široká "kobliha" pozemkov obopínajúcich Kraví horu, počnúc parkom, cez areál kúpaliska a priliehajúcich plôch, až k pásu zahrad-kárskych osád a školských areálov. Stred územia patrí **Vyso-kému učení technickému**, pričom rozsah jeho územia zhruba odpovedá vymedzenému "Areálu VUT na Kraví hoře", známe-mu ako areál "likusákov". Ďalšej vysokej škole patrí pozemok pod areálom kúpaliska - ide o bylinkovú záhradu Lekárskej fakulty **Masarykovy univerzity**. **Českému štátu**, ako posled-nému vlastníkovi z verejného sektoru, patrí plocha Vojenské-ho výzkumního ústavu, cestná komunikácia na ulici Úvoz, a prekvapivo väčšia časť garáží medzi Stavebnou fakultou VUT a areálom škôl na Úvoze (tu sa nachádza aj malá budova pa-triaca distribútorovi energie **EG.D**). Zvyšné plochy sú súkrom-né - z nich relevantnými hráčmi, s ktorými bude pravdepo-dobne nutná výmena pozemkov, je pán **Petr Herdlín**, ktorému patrí zvláštny pás neďaleko parkoviska nad areálom kúpaliska, **Kamil Pochylý** vlastníci malý výrobný areál pri baseballovom ihrisku, a reštarurácia Monte Bú patriaca **Milanovi Vitulovi**.

- 12: FRAMA s.r.o.
11: DOMOPLAN, a.s.
10: Kamil Pochylý
9: Petr Herdlín
8: reštaurácia Monte Bú
- Milan Vitula
7: Volejbalový klub
Moravská Slávia
6: Botanická záhrada
Masarykovej univerzity
5: rozvodňa EG.D
4: garáže
3: Vojenský výzkumní ústav
2: Stavební fakulta VUT
1: „Likusáky“ - Areál VUT v
bývalých kasárňach

- Súkromné domy/byty
Súkromné spoločnosti
Masarykova univerzita
EG.D
Česká republika
Vysoké učení technické
Statutární město Brno

Bývanie	
Školy	
Koleje	
Veda a výskum	
Kultúra	
Šport/rekreácia	
Individuálna rekreácia	
Kancelárie, ateliéry	
Verejná správa	
Nerušiaci výroba	
Sklady, multifunkčné	
Zdravie a starostlivosť	
Cirkevné	
Maloobchod	
Služby	
Gastronómia	
Garáže	
Technická infraštruktúra	
Nevyužité	

Funkcie v území

- Areál Vysokého učení technického (VUT) - "likusáky"
 - Nakladatel'stvo Masarykovy univerzity (MUNI)
 - 1A hotel pro psy / OSS Brno / Janeko opravovna hudobních nástrojů
 - Telocvičňa Baseball Technika Brno / Libor Záhořanský / Truhlářství Jánský
 - Vladimír Lang / Boris Černý / ADG Group / Richard Horváth
 - EKZA - technologické zařízení ČOV
 - ?
 - Bedřich Nerad / Truhlářství Eff
 - Kayu / Servus - péče o dřeviny / TERRA Security / Jan Melvil publishing / Scotts Czech
 - Ventus CZ / Kavyl
 - hudobné skúšobne?
 - Calypsa CZ / Bausystem CZ / atelier Petr Šesták / Brno for you vzdělávání
 - hudobné skúšobne?
 - Velkoobchod Štěpán
 - Firmitas / Divina design / SpeWo / Milan Šmerda / Panax medical / Oknadomu / Stavbadomu
 - Robert Kulík / Normans ohřev motorů / GP Elektronik / Obořil grafický designér / Reiner Druhé město / Doubek žaluzie / O.B.R. print
 - Radomír Polák / Petr Dojmazov / Josef Kubiček
 - Kartes kartáčnické zboží/ANANASANA ecodesign
 - Avalanche poster / Mysulka signage
 - TJ Architekti / architekti.in / MGJ Architekti Petr Kvíčala / vidensky.com / Natalie Perkoř / vaclavkoci.cz
 - Vertikal plus
 - Coprint / Jiří Palička
 - JANEKO / divina design / Munishop.cz / Cimbály Všianský
 - Mama apparel oblečení
 - NAUTICA bazény
 - tenisové kurty TJ Kraví hora
 - TJ Kraví hora / Nečas - opravy a servis vodojemů
 - Top expo / Štěpán velkoobchod / 8D herní prvky - Kraví hora lidem
 - Autoservis pneuservis Krenda / Kraví hora lidem
- Park
- Areál koupaliště
 - Krytý plavecký bazén a sauny
 - Letní areál koupaliště, jinak veřejný park
 - Amfiteátr - letní scéna
 - Sportoviště
- Záhradkářská kolonie Malina
- Záhradkářská kolonie Kraví hora I.
- Záhradkářská kolonie Kraví hora II.
- Stavební fakulta VUT - Ústav společenských věd + garáž
- Gymnázium Matyáše Lercha
 - Budova Gymnázia Matyáše Lercha
 - Športová hala GML
 - Vonkajšie ihriská GML

Mapa 14: Miesta vzdelávania a kultúry_1 : 5 000

1. Stavební fakulta Vysokého učení technického v Brne
2. Právnická fakulta Masarykovy univerzity (rekonstrukcia)
3. Univerzita obrany
4. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity
5. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
6. Fakulta výtvarných umění Vysokého učení technického
7. Koleje Klácelova Masarykovy univerzity
8. Koleje Náměstí Míru Masarykovy univerzity
9. Kounicovy koleje Veterinární univerzity
10. Listovy koleje Vysokého učení technického
11. Koleje Univerzity obrany
12. Církevní domov mládeže
13. Kostol sv. Augustína
14. Ústav fyziky materiálů Akademie věd ČR
15. Ústav analytické chemie Akademie věd ČR
16. Hvězdárna a planetárium Brno
17. Umělecká komunita v "likusákových"
18. Moravská zemská knihovna
19. Divadlo Polárka
20. Gymnázium Matyáše Lercha
21. Obchodní akademie a vyšší odborná škola, Kotlářská
22. Střední průmyslová škola a Vyšší odborná škola, Sokolská
23. Základní škola Úvoz
24. Základní a mateřská škola, Kotlářská
25. Základní škola a soukromá ZUŠ, Náměstí Míru
26. Cyrilometodějská církevní základní škola a gymnázium
27. Církevní střední zdravotnická škola, Grohova
28. Štátní mateřská škola
29. Súkromná mateřská škola
- A. Park Kraví hora - Festival planet, Dny Brna, ...
- B. Areál 8D - festival Kraví hora lidem
- C. Amfiteáter - Letní scéna Divadla Bolka Polívky

Vysoké školy	
Študentské ubytovanie	
Vedecké inštitúcie	
Miesta kultúry	
Stredné školy	
Základné školy	
Materské školy	
Festivály	
/miesta dočasných akcií	
botanické záhrady	

Mapa 14: Miesta vzdelávania a kultúry_1 : 5 000

Práca
a tvorba

Mapa 15: Miesta tvorby a práce_1 : 5 000

Kancelárie, ateliéry

Nerušiaci výroba

Sklady, multifunkčné

Maloobchod

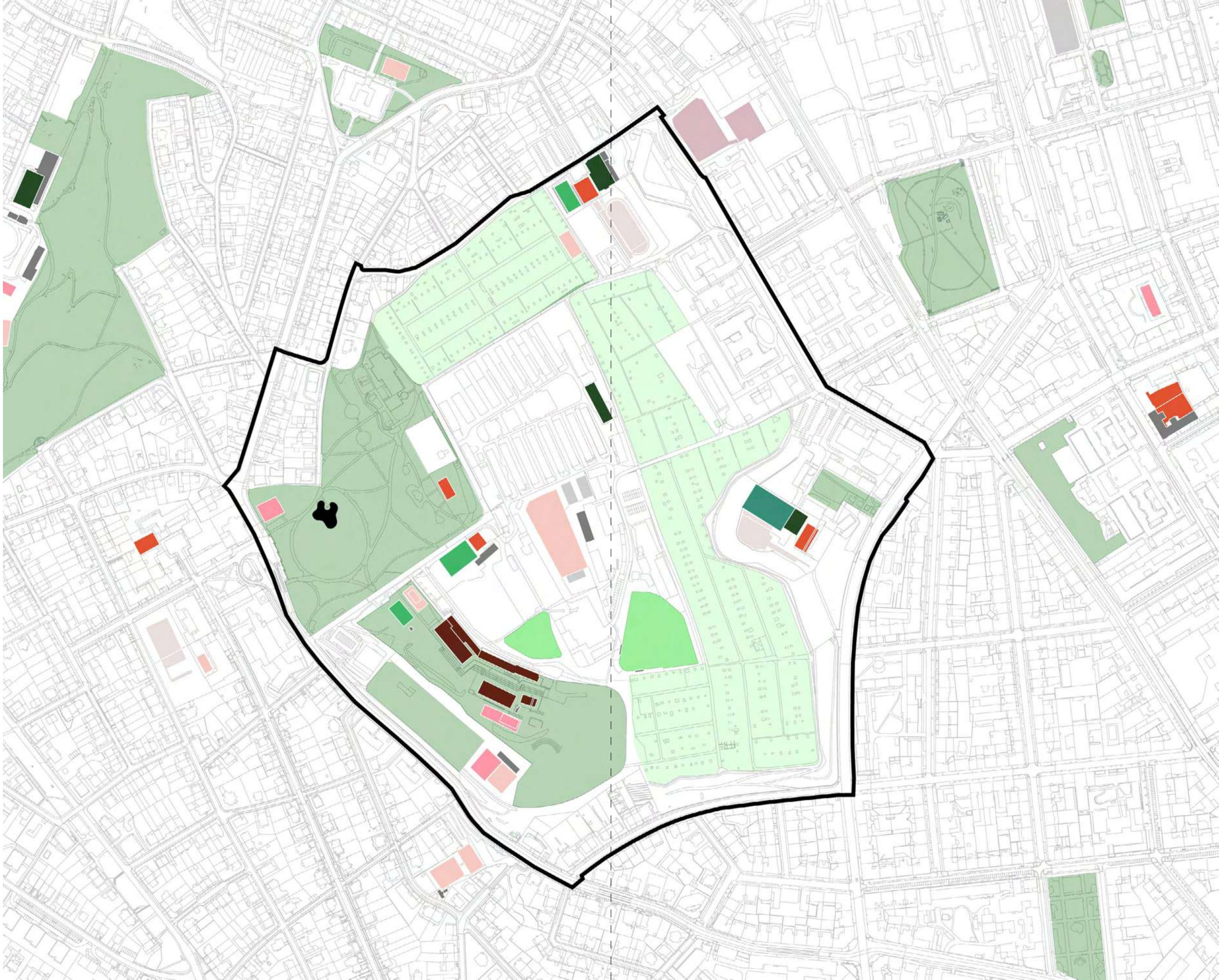
Služby

Garáže

Mapa 15: Miesta tvorby a práce_1 : 5 000

Šport

- tenis
- basketbal / multi
- volejbal
- futbal
- baseball
- atletika
- jazdectvo
- plaváreň
- hokej
- telocvične / haly
- individuálna rekreácia
- verejná rekreácia
- budovy - zázemie
- nevyužívané / zlý stav

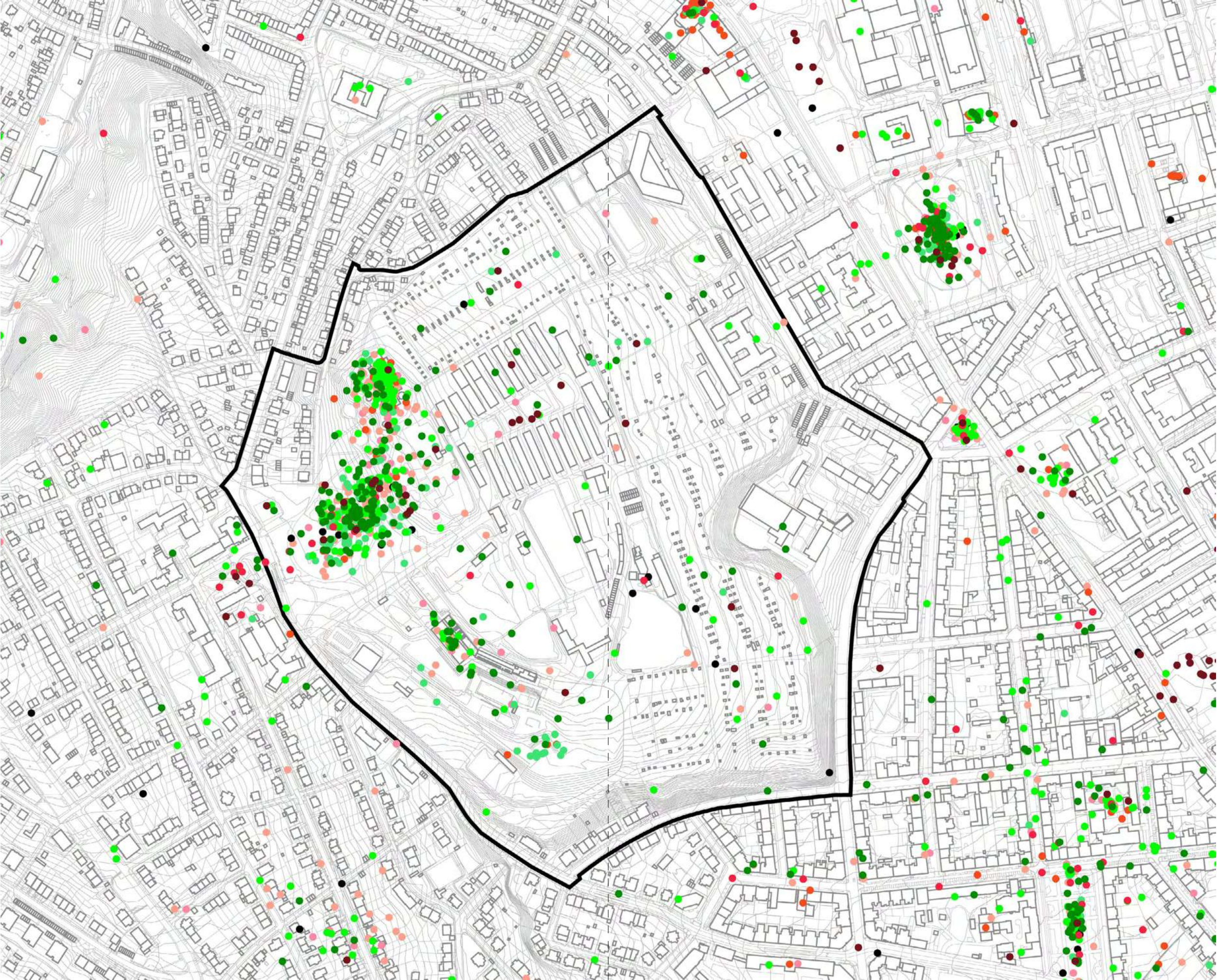
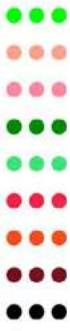
Mapa 16: Miesta športu_1 : 5 000

Mapa 16: Miesta športu_1 : 5 000

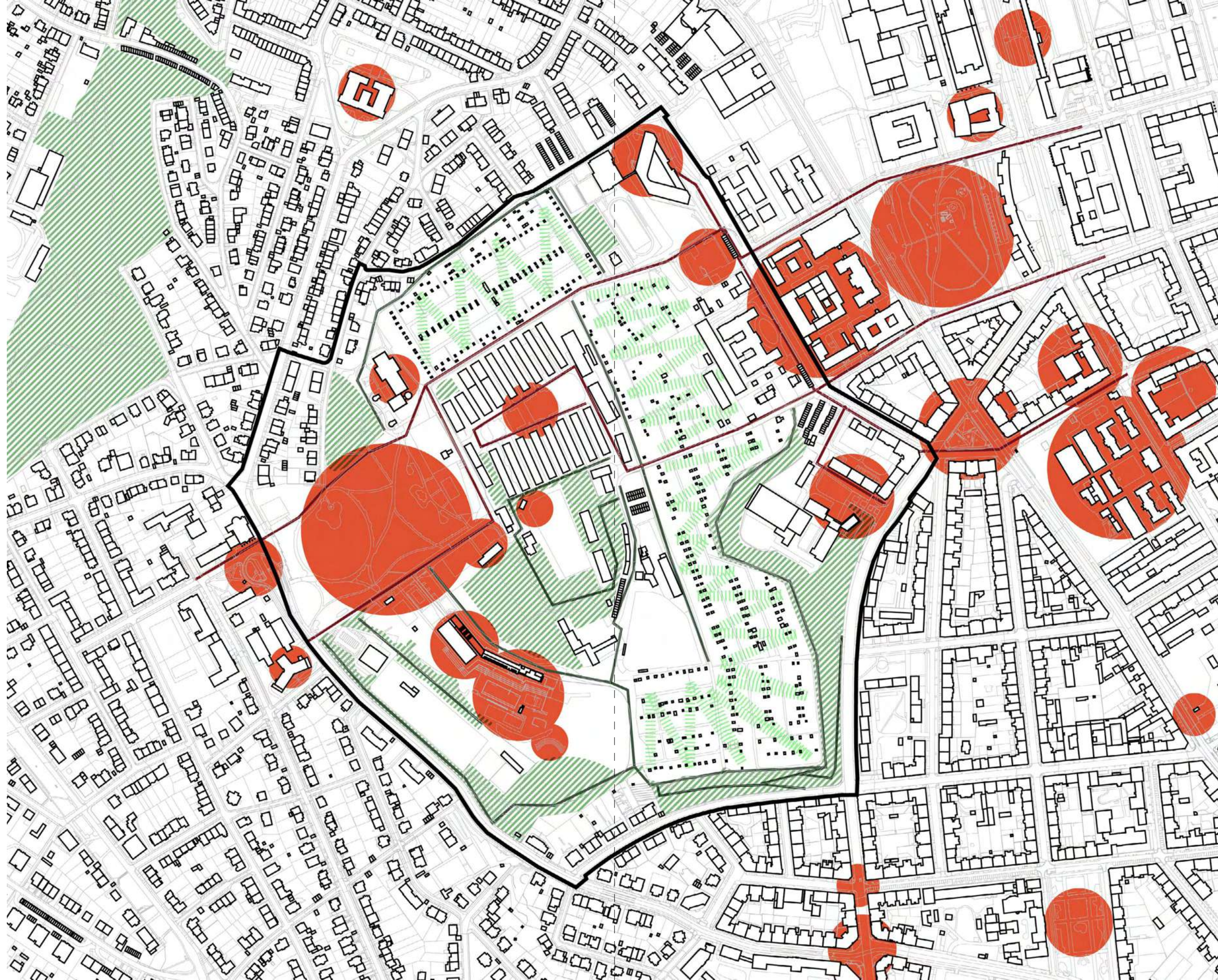
Pocitová mapa

Mapa 17: Pocitové body kultúry_1 : 5 000

- Tu:
- som na mesto hrdý
 - by som zobral návštevu
 - je niečo výnimočné, čo iné mestá nemajú
 - rád trávim voľný čas
 - je najlepší ver. priestor na kultúrne akcie
 - je centrum mojej štvrť
 - chodím za kultúrou
 - vidím príležitosť rozvoja
 - mi chýba kultúra

Mapa 17: Pocitové body kultúry_1 : 5 000

Aktivita a intimita

Na vnútornej periférii

V prvých kapitolách sú popísané bezprostredné zážitky z Kraví hory ako ostrova v širšom centre Brna, ktorý však oplyva výrazne rozdielnymi kvalitami, než okolitá mestská štruktúra. Skúsenosti z diania v území napovedajú, že Kraví hora síce pôsobí neusporiadane, avšak vďaka programu, ktorému vytvára priestor, sa stáva pre mesto dôležitým zázemím širokého spektra aktivít. Zároveň sme však už v úvode a hlavne v nasledujúcom mapovaní územia a analýze jeho širších vzťahov naznačili, že subtilne kvality územia predstavujú úplne inú kategóriu než kvality „mestskosti“, ktoré ponúkajú okolité Brnenské štvrte. Práve naopak, zážitky z Kraví hory vychádzajú z absencie mestského charakteru, a z inakosti dejov a aktivít, než ktoré ponúka mesto – tu sa však dostávame do konfliktu s oborom urbanizmu, ktorý sa v klasickom poňatí zaoberá práve tvorbou „mestských“ priestorov. Akou metódou teda uchopiť uvažovanie budúcnosti Kraví hory, ktorá v sebe zahrnie jej súčasné kvality?

Počas posledných dvoch storočí zažívame takmer kontinuálny, globálny urbánny rast. Z pohľadu dlhej histórie ľudstva je to len krátka epizóda – podstatný je však fakt, že niekoľko po sebe idúcich generácií Európanov nezažilo nič iné než rast miest.²³ Ten bol dočasne prerušovaný ekonomickými krízami a vojnami, avšak každá katastrofa prichádzajúca zvonku a sprevádzaná krátkodobým úpadkom miest si následne vyžadovala „opravu“ – teda opätovné budovanie a renováciu miest, čo bolo živnou pôdou pre architektov a urbanistov. Idea trvalého, nevyhnutného rastu prichádza s modernizmom, a ten je hnaný bezprecedentnou dostupnosťou lacných fosílnych palív, ktoré otvorili nové možnosti dopravy, komunikácie a konzervácie. Územné plánovanie a urbanizmus tak získali kvazi-kauzálny vzťah k rastu, kde všetky ich metódy, hodnoty a vízie sú hodnotené podľa zásady rastu. Naopak, udržiavanie statusu quo, alebo dokonca zmršťovanie sú vnímané ako symptómy krízy a úpadku.²⁴

Kritika tohto zúženého uhlu pohľadu odboru urbanizmu v textoch Tima Rienietsa a Philippa Oswalta je prepojená s témou zmršťujúcich sa miest, u ktorých práve naráža na limity paradigmy rastu: *Myšlienka mestského plánovania, ako ho poznáme, je kontrolovať a navrhovať zdroje mestského rastu a rozdeľovať ich vo všeobecnom záujme spoločnosti. Keď sa však mestá zmršťujú, urbanisti musia reagovať na rastúce konflikty o zdroje.*²⁵ Tu treba zdôrazniť, že Brno nie je zmršťujúcim sa mestom, a popisovať ho tak, by situáciu Kraví hory neosvetlilo. Uvedená definícia mestského plánovania však pekne ilustruje nemožnosť napasovať urbanistické princípy na územie, ktorého kvalitou je práve vyňatie z urbánneho rastu, a kritika tejto definície sa stáva aktuálnou v kontexte prebiehajúcej ekonomickej krízy, kombinovanej s fenoménom slabých miest a silného kapitálu²⁶, kedy územné plánovanie nedokáže komplexne a celistvo usmerňovať dynamické zmeny v mestách.

Každý priestorový plán, každý systém má však svoju rubovú stranu – tieň plánovania, šedú zónu do ktorej sa dostá-

Urbanizmus v zajatí rastu

- 23 OSWALT, Philipp. *Shrinking cities: Volume 1: International Research.* s. 18-20
- 24 RIENIETS, Tim. *Shrinking cities - Growing Domain for Urban Planning?* In LOUGET, Philippe. *Cashiers thematiques No. 6: Space on a Large Scale*, s. 40-49

Limity urbanizmu

- 25 Tamže, s. 40-49
- 26 Popis z knihy Bratislava (ne)plánované mesto, kde kľúčovú úlohu v územnom plánovaní často nehralo a nebude hrať mesto, ale konkurenční aktéri voľného trhu: „Zrejme jediný spôsob, ako pomôcť predstaviteľom mesta a verejnosti konkurovať ich myšlienkam, je poskytnúť im vedomosti o urbánnej podobe, a najmä o histórii plánovania a výstavby mesta.“ Vo vzťahu mesta a súkromného sektoru v Bratislave a Brne vnímam paralely, preto si tento popis požičiavam. MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava (ne)plánované mesto*, s. 29-31

Tieň plánovania

- 27 HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágň terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 28

Miesta mimo produktívnej logiky

- 28 Tamže, s. 26
- 29 DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Terrain vague.* In DAVIDSON, Cynthia. *Anyplace*, s. 119-120
- 30 SCHMELZOVÁ, Radoslava. *Vágň terén jako paměť i zrcadlo společnosti.* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágň terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 167-179

Terrain Vague

Význam vágnych miest

Miesta mimo produktívnej logiky

- 31 DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Terrain vague.* In DAVIDSON, Cynthia. *Anyplace*, s. 119-120

vajú veci, ktoré systém nedokázal poňať. Priestor ani čas mesta nie sú flexibilné, pretože mestský život aj plánovanie sa dejú v reálnom priestore a čase – existujúci, navrstvený priestor a jeho vzťahy preto bránia bezo zvyškovému funkčnému využitiu plôch mesta, a reálny čas a trvanie procesov neumožňujú instantné zmeny vo využití.²⁷

Mesto tak obsahuje veľké množstvo zdanlivo prázdnych, nevyužitých plôch, ktoré často unikajú nášmu zornému poľu. Občas sú príliš malé a bezvýznamné, ako napríklad rôzne zvyškové plochy zelene medzi cestami, kroviami obrastené garáže a technická infraštruktúra v mestách, či upravené trávniky medzi administratívnou budovou a priliehajúcim parkoviskom. Na opačnom bode škály sú celé územia, brownfieldy, strmé svahy, lesíky odrezané infraštruktúrou, kam je buď znemožnený prístup, alebo absenciou mestských funkcií sa z nich stali územia, ktoré tak dlho obchádzame, až zabudneme, že existujú.²⁸ Sú vytlačené mimo „produktívny systém mesta“, mimo naše práce, štúdiá, domovy či voľnočasové aktivity, teda mimo naše každodenné činnosti zapojené do tohto systému a spoluvytvárajúce tento systém – miesta kde už mesto „nie je“.²⁹ V širšom slova zmysle sa na tieto neurčité miesta, v dobe ich trvania, nevzťahuje racionálna logika spoločnosti – tá totiž velí prestavbám a rekonštrukciám takýchto miest, ktoré sa majú čo najskôr vrátiť do produktívnej logiky mesta.³⁰

Nevyužitým, nejasným, nedefinovaným miestam v mestách – teda negatívu všetkého, čo používame ako pozitív „mesta“, sa venoval katalánsky architekt, historik a filozof Ignasi de Solà-Morales Rubio, ktorý do teórie architektúry etabloval francúzske slovné spojenie „terrain vague“. Už rozobratie oboch pojmov, ktoré by sme jednoducho mohli preložiť ako vágne miesta, vytvára dobre uchopiteľnú definíciu. Francúzsky pojem „terrain“ sa od slovenského „terénu“ líši spojením s urbánnym prostredím – popisuje v širšom slova zmysle fyzické plochy, ktoré však v sebe nesú potenciál využitia, teda niečo medzi slovenskými pojmami pozemok, územie a priestor. Pojem „vague“ ponúka ešte širšiu paletu významov:

-jednak prvok pohybu, prúdenia a nestability (z nemeckého woge)

-po druhé prázdnotu, neobsadenosť, ale zároveň aj prístupnosť a príležitosť zmeny (z latinského vacuus)

-po tretie neurčitosť, neurčenosť, rozostrenie a nedefinovanie (z latinského vagus)

Toto vrstvenie významov odhaľuje potenciál vágnych miest, ako mestského prázdna, absencie funkcií a významov, ale zároveň prítomnosti pocitu slobody, otvorenosti zmene; nedefinovania a zároveň možnosti byť novo definovaný akýmkoľvek spôsobom; absencie aktivity, a zároveň pocitu nestability, pohybu a zmeny.³¹ Tu sa (opäť paradoxne) dostávame späť k nášmu územiu záujmu. Kraví hora síce nie je miestom „bez funkcie“ – už v prvej kapitole sme vďaka návštevám územia odhalili, aké rôzne významy toto územie naberaá. Nie je „terrain vague“, avšak je „územím s vágnyim charakterom“ – pričom jej vágnosť chápme v širšom význame, tak ako sme ho rozobrali. Mnoho uvedených významov však Kraví hora s vágnymi

miestami zdieľa, a preto teória „terrain vague“ prináša cenný nástroj, ako nazerat’ na Kraviu horu, a pomôže nám rozlúštiť a popísať potenciál tohto územia.

Tak, ako sme popísali určitú časovú a priestorovú strnulosť mesta, môžeme popísať vágnosť v čase a v priestore. Vágne miesta v priestore zostali pri rozvoji mesta nevyužité pre svoju fyzickú podstatu – buď ich prírodný charakter nikdy neumožňoval využitie (napríklad strmý svah), alebo iné kroky pri rozvoji mesta jeho využiteľnosti zabránili (typicky územia odrezané od zvyšku mesta infraštruktúrou). Tieto miesta sú do veľkej miery „odsúdené k vágnosti“. Vágnosť miest v čase naopak nie je zd’aleka definitívna – sú to priestory, ktorých jedno využitie skončilo, avšak nová mestská funkcia ešte neprišla, či už kvôli komplikovaným majetkovým pomerom, zdĺhavému povoľovaciemu procesu zámeru, alebo finančnej situácii investora, ktorý nezvládol zámer dokončiť, či zmenám v politických rozhodnutiach, ktoré zámeru v procese zabránili. Tieto miesta sú teda „dočasne mimo službu“ – pričom „dočasnosť“ (v najširšom slova zmysle, kde aj storočné trvanie môže z rôznej perspektívy znamenať „dočasný stav“) je úplne kľúčový charakter, s ktorým budeme ďalej pracovať.³²

Vznik vágneho miesta alebo územia je však často náhodnou súhrou dynamických dejín, kde územie môže mať určitý „predpoklad“ ku vágnosti, ale jeho vágnosť vyplýva z nerovnomerného rozvoja mesta, v ktorom zostanú „kapsy“ pôvodného, nemestského stavu, prípadne vplyvom politických a spoločenských okolností sa ťažisko života v rámci mesta presunie, a bývalé centrálné miesta „zvágnejú“. Táto vrtkavosť a reverzibilita vágnosti je ďalším dôležitým aspektom, ktorý sa dá pekne odčítať z dejín našich miest.³³

Historický prierez vágnosti začíname v stredoveku – jednak pre to, že v tomto období začínajú dejiny našich miest, ktoré dodnes naše mestá formujú, a preto, že v tomto období sa v našich končinách prvý krát vyčleňuje vágnosť a systém. Vágnosť v čase, kedy jediným časovým organizačným elementom boli prirodzené cykly (deň a noc, striedanie ročných období), končí so šírením kresťanstva, ktoré zavádza kalendár a 7-dňový týždeň. K periodickému systému času sa zároveň pridáva koncept minulosti, prítomnosti a budúcnosti, ktorý prichádza z Ríma s dedičným právom. Vágnosť v priestore končí v ranom stredoveku so spresňovaním vytyčovania hraníc štátov aj jednotlivých parciel – rozlíšilo sa teda územie „nikoho“, a územie ktoré „niekomu patrí“, pričom kontinuita tohto územia bola garantovaná práve dedičnosťou.³⁴

S rozvojom stredovekých miest na objavuje princíp „centra“ a „periférie“, ktorý sa pre naše mestá stane určujúci. Stredoveké mestá mali svoje prirodzené centrum v námestí s trhom a radnicou, od ktorého sa rozširoval obytný priestor a celá štruktúra bola následne uzavretá hradbou, ktorá odčlenila „centrum“, kde ochrana pred vojnami znamená garanciu trvalosti, od „periférie“, ktorá sa začala rozvíjať na oboch stranách hradby. Z vnútornej strany to boli zvyškové priestory medzi utilitárnou šachovnicou domov a efektívnym oválom hradby, ktoré vypĺňali nevyhnutné, avšak hlučné a smradľavé remeslá, ktoré neboli v centre žiadúce. Priestor pred hradbou

Vágnosť v čase a priestore

32 HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 28

Vrtkavá vágnosť

33 Tamže, s. 84-85

Koniec absolútnej vágnosti

34 MEDUNA, Petr. „*Mesto jest shromáždění domuov v jednu ohradu“: a co je ten zbytek? Vágní terén ve středověku a jeho nástupci* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 88-89

Stredoveké centrum a periféria

35 MEDUNA, Petr. „*Mesto jest shromáždění domuov v jednu ohradu“: a co je ten zbytek? Vágní terén ve středověku a jeho nástupci* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 90-97

Podstata moderného urbanizmu

36 ŘÍHA, Cyril. *Vágní terén jako slepá skvrna urbanismu: Skrytý zrod vágnosti v moderním městě*. In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 120-124

Plánovanie produkuje vágnosť

- parkán musel byť pre prípad útoku prázdny, avšak aj turbulentný stredovek prinášal dostatočne dlhé obdobia kl’udu, kedy príprava na útok nebola na poradi dňa. V parkane tak vznikali dočasné obydli chudobných, záhrady a sklady, či sa tam sypali odpadky – skrátka čokoľvek, čo by v prípade boja mohlo byť jednoducho odstránené. Vznikla tak periféria so všetkými náležitosťami, ktoré periféria zahŕňa – územie ktoré vzniklo ako dôsledok potrieb mesta, naberá funkcie ktoré sa do hradieb „nezmestia“ a zároveň je pripravené na rýchlu zmenu, či už zo strany mesta alebo vonkajších vplyvov, avšak zároveň územie nechránené, „mimo“ mesto, ku ktorému sa mesto stavia alibisticky chrbtom. Tento princíp mesta, ktoré na jednej strane eliminuje a vytláča perifériu, a na strane druhej ju nevedome opäť vytvára, sa opakuje aj v novovekom formovaní miest. Typickým príkladom je Paríž počas Hausmannovskej prestavby, kde sú chudobné obydli obklopujúce stred Paríža nahradené novými bulvármi, následkom čoho sa periféria len posunie o kus ďalej – do vyčlenenej obrannej zóny obklopujúcej Hausmannovské mesto. Toto „druhé mesto“ chudobných chatrčí v tieni honosných meštianskych domov sa stáva, so svojimi problémami aj poetikou, predobrazom modernej periférie.³⁵

Samotný pojem „urbanizmus“, ktorého limity v rámci paradigmy rastu sme rozoberali na začiatku kapitoly, je však vynálezom moderného obdobia, v snahe reformovať živelné stredoveké a priemyslové mestá, a priniesť úplne nový spôsob myslenia. Tento radikálny posun od tradičného spôsobu poznávania (hľadania súvislostí, podobností, odkazovanie sa na minulé a rozširovanie poznania) k hľadaniu nových, univerzálnych metód, presných definícií založených na racionálnom a lineárnom slede vzťahov, znamená vo finále vylúčenie všetkého neplánovaného zo zorného poľa – neplánované a náhodné totiž predstavovalo negatívny príklad, ktorému sa treba vyvarovať. Mesto malo byť teda produktom jedného komplexného plánu, pre ktorý minulosť ako „zlý príklad“ nie je predmetom záujmu, a ktorý presne definuje čo najvzdialenejšiu budúcnosť, aby bol nepredvídateľný a náhodný vývoj minimalizovaný. Urbanizmus a územné plánovanie tak splyvajú do jedného: Urbanizmus sa redukuje na racionálne rozvrhnutie hraníc a funkčných plôch podľa princípov Aténskej charty, ktorú dnes považujeme za prekonanú – metodologicky sme však dodnes dedičmi tohto princípu, kedy stále základnou definíciou pre formovanie mesta je mapa s funkčnými plochami a indexami využitia.³⁶

Abstraktné plánovanie a delenie funkcií však vo svojej podstate vytvára priestor pre vágnosť – plošné oddelenie funkcií a ich následné previazanie dopravou prináša hranice, ochranné pásma a rôzne odrezané kusy mesta, ktoré sú plánované ako nevyužité, avšak práve preto v nich dostáva priestor spontánne využitie. Ešte zaujímavejšia situácia nastáva na rozhraní a križení nového, plánovaného mesta, a pôvodného, vrstveného, historického mesta, ktoré moderný urbanizmus síce vylúčil z pozornosti, avšak väčšinou sa ho úplne nezbavil, a teda nutne sa s ním dostáva do susedstva a kolízie. Vágny medzipriestor, ktorý vzniká medzi týmito „mestami“, nepatrí ani jednému, ani druhému, ale obom zároveň. „Terrain vague“ nie je vyhrotenou, samostatnou entitou, ale v jadre je

viacznačný, rozpoltený a rozopnutý vo vzťahu rôznych systémov, relatívny. Vágný terén skôr než by bol jedným z pólov tohto napätého vzťahu, je týmto vzťahom samotným.“ Vágnosť teda nie je protikladom urbanizmu, ale naopak, jeho nevyhnutným doplnkom a nezamýšľaným dôsledkom masterplánu. Spontánnosť vytvorená vylúčením spontánnosti z plánu.³⁷

Typickým „producentom“ vágnosti v našich končinách sa stali socialistické sídliská. Tento veľký, modernizačný projekt založený na teoretickej funkčnosti a hygiene vyprodukoval okolo seba na dlhé roky presný opak – divočinu, burinu a vágne miesta. Vzniká tak paradox, keď spoločenskou ideou pravidelne usporiadaných typových panelákov bolo vytvoriť prehľadný, rovnostársky svet budúcnosti, avšak omnoho formujúcejšou sa stala nová, prirodzená rôznorodosť nezaraditeľná do akejkoľvek schémy, ktorá vznikla všade naokolo. Rozpínanie sídlisk do krajiny nechá v meste aj medzi sebou obrovské množstvo voľných plôch, ponechaných spontánnej kolonizácii obyvateľov a prírody, a priamo medzi panelákmi vytvorí priestor ktorý je neustále v procese, permanentnú dočasnosť a rozostavanosť plnú bahna, kôp zeminy a kameňov, odložených panelov a trubiek. Radan Haluzík popisuje tento zvláštne poetický priestor, ktorý sa stal pre neho aj pre jeho rovesníkov formujúcim miestom dospievania, ako akúsi bezpečnú divočinu. Priestor rastúci a formujúci sa s jeho obyvateľmi, bujnejúci nový svet všetkých a nikoho, ponúkajúci priestor pre hry a predstavivosť detí – zhora kontrolovaný rodičmi v oknách a na balkónoch. „Priestor snov, hier aj reality. Vágný terén medzi alternatívnou metaforou a alternatívnou skutočnosťou.“ Zvláštny ostrov slobody vnútri systému – socialistického režimu, ako jeho neplánovaný dôsledok, ktorý však organicky režim prerastá, až sa stáva novou realitou. S pádom režimu neslobody však padá aj sloboda sídlisk – čo len ďalej zdôrazňuje previazanie systému a jeho nesystematických bočných produktov. So spoločenskou zmenou sa menia sociálne pomery a umelo držaná sociálna rovnosť sa rozpadá, dobrovoľné aj nevyhnutné zdieľanie a vzájomnosť sa stráca na úkor nových individuálnych možností, a charakter vylučovaneho priestoru a vágnych miest nabera podobu adekvátnu k zmenenému systému – nechať deti behať voľne v kroví okolo sídliska už nie je bezpečné, ani chcené. Po „urbanistickom diktáte“ z čias socializmu zároveň zavládne duch „neoliberálneho urbanizmu“, úplnej voľnosti vo formovaní mesta, a v línii s novými individuálnymi spoločenskými ambíciami sa mesto rozleje do periférie – urbánnej kaše obklopujúcej mesto.³⁸ Dnes je obor urbanizmu späť na svojich pozíciách. Mesto sa však medzitým zmenilo na vrstvenú koláž nedotiahnutých systémov a ich vedľajších produktov, voči čomu modernisticky poňatý obor nedokáže adekvátne reagovať.

Historický exkurz ukázal previazanosť a vzájomnú potrebu systému a vágnych miest, alebo mesta a jeho periférie. Teraz je priestor urobiť krok ku ktorému celý čas smerujeme – presmerovať pozornosť od centra na okraj. V retrospektívnom pohľade si totiž môžeme všimnúť, ako klesá sila centra (alebo systému) a narastá definujúca úloha periférie (alebo vágnosti, neplánovania) – „slepej škvrny urbanizmu“.³⁹ Sídlna kaša sa stáva cieľom života obyvateľov a práce architektov

37 ŘÍHA, Cyril. *Vágní terén jako slepá skvrna urbanismu: Skrytý zrod vágnosti v moderním městě.* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 126-131

Vágný priestor medzi panelákmi

38 HALUZÍK, Radan. *Neplánovaná divočina na cestě k socialistickému sídlišti: Vágní terén jako nezamýšlený důsledek masterplánu města.* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 133-162

Slepá škvrna urbanizmu

39 ŘÍHA, Cyril. *Vágní terén jako slepá skvrna urbanismu: Skrytý zrod vágnosti v moderním městě.* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*,

40 POKORNÁ, Adéla et al. *Pátrání po rubu středověkého města: Botanická exkurze do Prahy pod Prahou.* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 100-117

Mesto ako produkt periférie

41 AJVAZ, Michal. *Prázdné prostory ve městě (a jejich analogie)* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 55-56

42 SÁDLO, Jiří In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy*, s. 22

Kraví hora ako vnútorná periféria

mesta nultých rokov; zdrojom obáv z bezpečnosti obyvateľov a naopak priestoru k šedej aktivite rôznych skupín v 90. rokoch, či pocitu osobnej slobody obyvateľov a naopak strachu zo straty kontroly režimu v 60.-80. rokoch nie je urbanistami naplánované štruktúra panelákov, ale obrovské vágne územie nikoho, ktoré ich obklopuje. Aj archeológia pracuje s inverznou perspektívou skúmania mesta – cenné informácie o každodenných aktivitách stredovekého mesta, ako aj o prostredí toho mesta, sa dozvedáme z doslova vylučovaného materiálu – odpadu, ktorý sa hromadil na periférii okolo mesta v hradobných priekopách, a z rastlín, ktoré osídľovali vágne miesta stredovekého mesta.⁴⁰

Urbanizmus mesta vylučuje periférne územia, odsúva deje, ktoré sa nezestia do systematických škatuliek produktívnej logiky mesta, čím však len vytvára nový typ organizácie, ktorá rastie paralelne s mestom a spätne mesto ovplyvňuje, mení a popisuje. Periféria nie je len „chaos“: Absencia niektorých typov usporiadania, ktoré sa zapájajú do funkcií, na ktoré sme si zvykli redukovat mesto, neznamená, že v danom priestore chýba akýkoľvek zmysel a organizácia. Mestský život ako ho vnímame, je určitým zjednodušením na funkčný reťazec kladenia a naplňania cieľov. Voči nemu je periféria komplexným zázemím dejov, ktoré často nevnímame pre ich pomalý rytmus, nesúmerný s dejmi „oficiálneho“ mesta – prichádzame tu do kontaktu s chátraním, rozkladom, aj rastom, životom malých aj veľkých organizmov, odpájaním od systému mesta aj navracaním do neho.⁴¹ Periféria teda nie je produktom mesta – mesto je systémom vyrastajúcim z „chaosu“ periférie. Kým plánované, systematizované centrá miest smerujú k poriadku, čistote a unifikácii „globálnej civilizácie“ (čím sa vo finále mestá vzdávajú svojich špecifických charakterov, prepádajúcich sa do atmosfér „európskeho historického mesta“), periféria sa formuje do veľkej miery náhodne a za pochodu, absorbuje chyby a neurčitost, a prispôsobuje sa tak, aby systém mesta hladko fungoval: „preto tiež periféria pôsobí na centrum ako tavné vody korodujúce ľadovec. A naopak centrum pôsobí na perifériu ako hmota ľadovca, ktorá tavné vody produkuje, ale tiež brzdí a mrazí v recyklovaný ľad. Tak sa jedno drží a kultivuje druhým.“⁴²

Navrhujem preto definovať Kraví horu ako vnútornú perifériu mesta Brna – ako špecifickú, unikátnu perifériu, ktorá je tieňovou definíciou známeho systému okolitého mesta. Jeho špecifická atmosféra je kolážou minulých dejov a zmien, fragmentov plánov, ktoré neboli realizované a častokrát náhod, ktoré vyčlenili toto územie zo systému mesta. Základ periférnosti Kraví hore dali prírodné podmienky, pre ktoré sa stala skôr hospodárskym a rekreačným územím, než miestom s potenciálom zastavania. „Pomohli“ jej však aj samotné zámery zástavby – v prvom rade koncept kampusu Masarykovej univerzity, ktorý vymedzil celé územie pre svoje potreby a následne po dlhých prietahoch zabránila tomuto zámeru vojna, a následne „dočasná“, utilitárna výstavba kasární, ktorú neskôr obklopili záhradky „dočasne“ využívajúce nevyužitú, kolektivizovanú pôdu. Ako to však býva u dočasných riešení, vydržali dodnes. Vďaka tomu, že vždy bola určitá časť územia „zabraná“ určitým záujmom, aj keď len prechodným,

tak na jednej strane nevyvstávala akútna potreba „využitia“ územia (keďže územie nejaké využitie malo), a zároveň komplexné riešenie územia vyžadovalo výraznejší plánovací vklad, než keby bola Kraví hora „tabula rasa“. Zmeny a adície prebiehali fragmentárne, kolážovito, jeden vedľa druhého, podľa aktuálnej potreby a na miestach kde sa tie potreby dali naplniť. Vďaka určitej priestorovej kontinuite tak vznikol systém previazania významov a dejov, ktoré mesto vytláča a Kraví hora absorbuje a naopak ktoré Kraví hora vytvára, a mesto je nimi ovplyvňované – a nie je náhodou, že miestna komunita umelcov z „likusákov“ má tú silu zabrániť búraniam časti ich priestorov, napriek tomu že sú len „nájomcami“, ⁴³ a že záhradkári sú schopní udržať si obrovské plochy záhradkárskeho kolónií na lukratívnych a exponovaných pozemkoch, napriek tomu že len využívajú mestskú pôdu. Periféria formuje mesto. Aj pre mesto (v najširšom slova zmysle) je však tento vzťah výhodný: **Kraví hora je pre mesto Brno územnou rezervou pre nepredvídateľnú budúcnosť a kompenzačným mechanizmom, ktorý vyvažuje okolité kompaktné mesto:**

- Je parkom a športovým areálom ako uvoľneným rekreačným verejným priestorom
 - Pre kompaktné mesto slúžiace práci a bývaniu
- Je dostupným územím v prevažne verejnom vlastníctve s možnosťou regulácie využitia/nájmu
 - Pre súkromne vlastnené územie a procesy v rámci mesta podliehajúce voľnému trhu
- Je produkčnou a rekreačnou záhradou
 - Pre obyvateľov bez možnosti vlastníctva pôdy
- Je voľnou pracovnou plochou - kanceláriou, ateliérom, dielňou
 - Pre firmy a remeselníkov, ktorým nevyhovujú (priestorovo či finančne) priestory komerčne dostupných a špekulatívne budovaných administratívnych budov a výrobných hál
- Je umeleckým zázemím s dostupnými nájmi, voľnými priestormi pre tvorbu, ktoré „nevadí“ zašpiniť a komunitou
 - Pre mesto ktoré priťahuje mladých ľudí pre štúdium na vysokých školách, avšak ktorí často musia po škole opúšťať mesto pre vysoké nájomné a nedostatok zázemia pre tvorbu
- Je testovacím a produkčným územím s rušivými prevádzkami (hudobné skúšobne, technologické firmy, stolárske dielne)
 - Pre štvrte husto obývané stálymi obyvateľmi, ktorých by tieto prevádzky rušili
- Je vedecko – výskumným areálom pre procesy vyžadujúce ochranný priestor/voľnú plochu
 - Pre kompaktné územie s vysokým spoločenským a ekonomickým tlakom na efektívne využitie plochy
- Je územím s rozmanitými biotopmi ako potenciálom pre usídlenie nie len veľmi odolných synantropných živočíšnych a rastlinných druhov, ale vytvorenia uceleného poloprírodného územia
 - Pre mestskú štruktúru s primárnym účelom ubytovania osôb a produkcie ekonomických a spoločenských

⁴³ GERYCH, Jan. *Uzná Brno hodnotu kreativní komunity na Kraví hoře nebo ji vytlačí atrakce senátora Duška.* [online]

Kompenzačný mechanizmus mesta

Inverzný urbanizmus

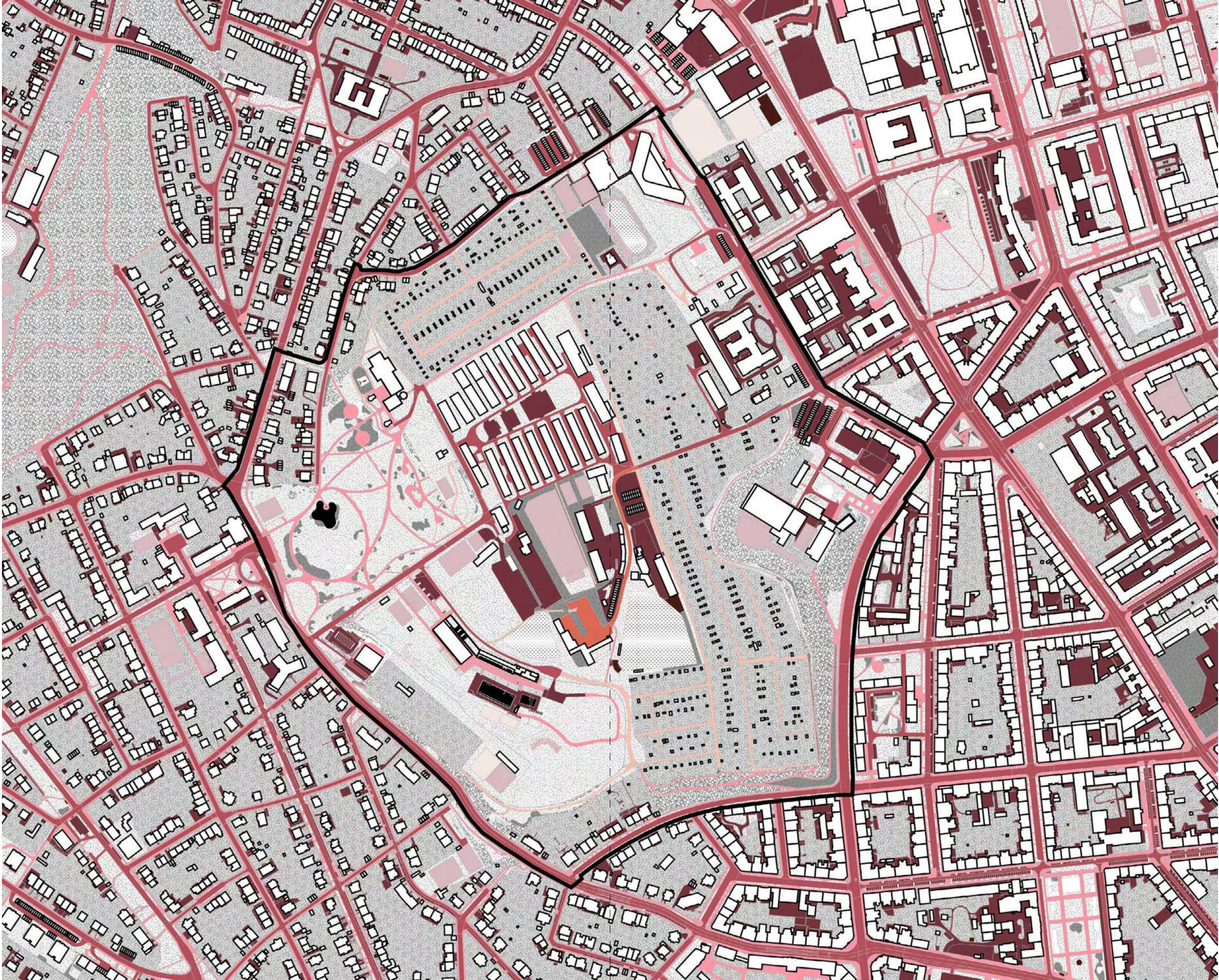
Paradox práce s vágnosťou

⁴⁴ ŘÍHA, Cyril. *Vágní terén jako slepá skvrna urbanismu: Skrytý zrod vágnosti v moderním městě.* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy,* s. 130-131

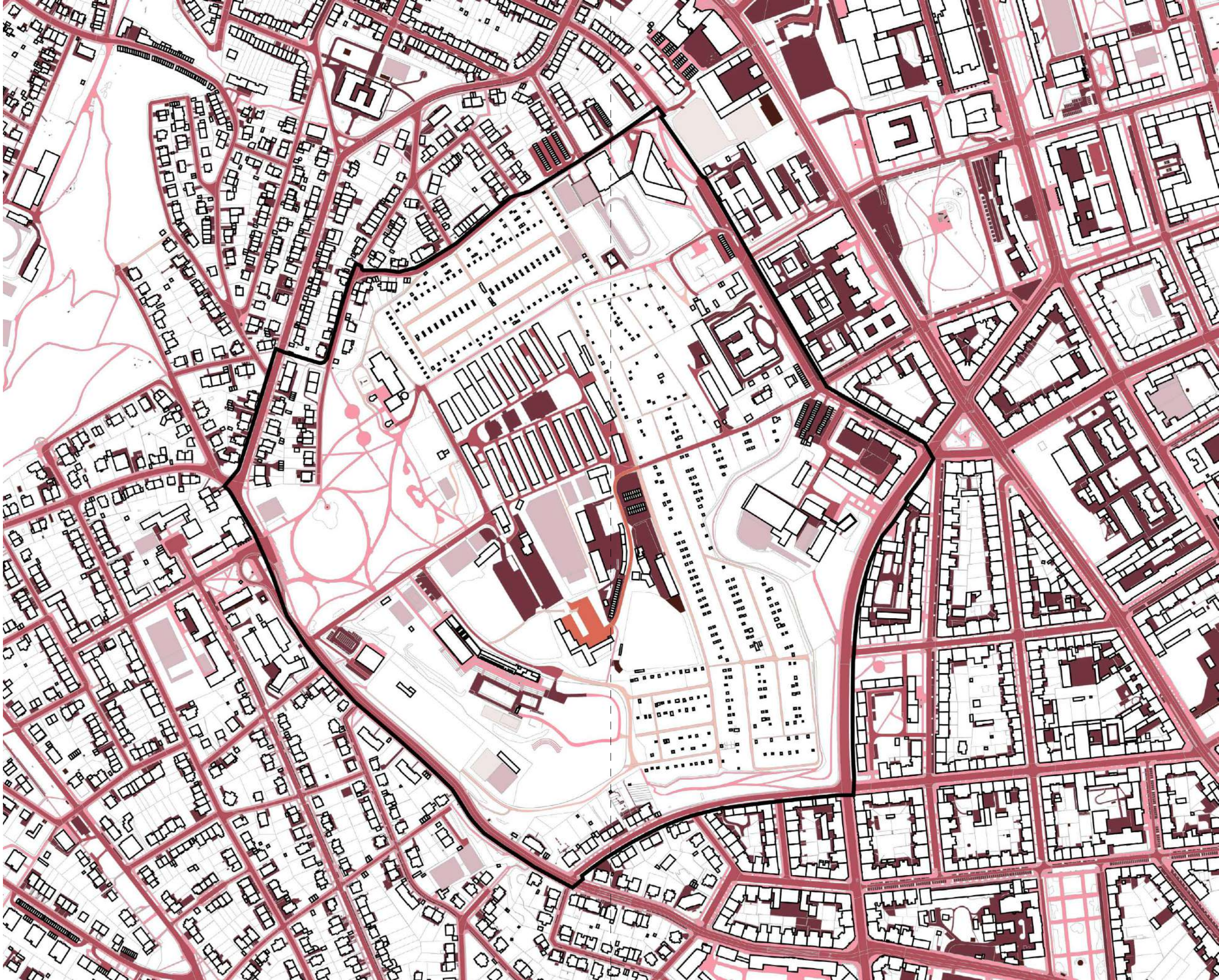
- hodnot, ktoré sú však fyzicky aj mentálne závislé od nadväzujúceho ekosystému
- Je územím s veľkou plochou nasiakavých povrchov a vegetácie, ktoré absorbujú zrážkovú vodu a ochladzujú prostredie
 - Pre minerálny a tepelný ostrov, ktorý vytvára mestská štruktúra
- Je tmou
 - Pre organizmy žijúce v svetelne znečistenom meste
- Je pokojným a pomerne slobodným územím s otvorenosťou jeho používania
 - Pre systém mesta fungujúci na princípe pravidiel a stereotypnej produkcie
- Vágnny charakter územia teda nie je prekážkou jeho bohatého významu a obľúbenosti medzi ľuďmi, ktorá je čitateľná už z prechádzok územím. Je vyhľadávaným miestom trávenia voľného času, napriek tomu že územie v posledných desiatkach rokov neprešlo významnejšou „revitalizáciou“ a architektonickou intervenciou prinášajúcou „kvalitný verejný priestor“. V snahe zamyslieť sa nad stratégiou pre ďalší život Kraví hory preto má zmysel nazerať na územie cez predstavený „inverzný urbanizmus“, všímať si kvality vágnosti a spontánnosti, ktoré toto územie ponúka, chápať územie ako „tieňovú definíciu mesta Brna“, a skúmať, akým spôsobom sa jednotlivé deje na Kraví hore vzťahujú k sebe navzájom a von smerom k mestu, ďalej ktoré miesta majú zostať bez zásahov, a kde je priestor na intervencie.
- Prijatím tohto „obráteného“ nazerania na miesta sa nevyhneme najväčšiemu paradoxu periférie a vágnych miest – z definície totiž vznikajú a ležia mimo pozornosť, mimo plán. Tým pádom, čím viac sa snažíme zahrnúť perifériu a vágnosť do plánovania mesta, tým menej sa stávajú tieto miesta vágnymi. ⁴⁴ Možno je to však ono konštantné pohybovanie sa medzi paradoxami – mesto, vytvárajúce perifériu jej ignorovaním; periféria, naruby definujúca mesto; snaha o uchopenie kvalít vágnosti, ktorou sa však vágnosť stráca; – ktoré je cestou premýšľania nad Kravou horou, ktorej neplánované kvality stoja za vytvorenie plánu, ktorá tieto kvality musí nevyhnutne ochrániť aj narušiť zároveň. Túto stratégiu však netvoríme v inertnom priestore – v snahe rozvinúť významy tohto územia, v jednej z ďalších kapitol – „Po robote“, zasadíme premýšľanie o Kraví hore do kontextu prebiehajúcich spoločenských premien, ktoré pomôžu vyjasniť priority, a následne sa v poslednej kapitole pokúsím priniest kompromisný, a analýzami podložený pohľad na ďalší vývoj územia.

Povrchy

- parkoviská
- /spevnené plochy
- vozkovky
- spevnené chodníky
- (asfalt, betonová dlažba)
- kamenná dlažba
- nespevnené cesty
- šport. plochy
- spevnené
- nespevnené
- parkový/lúčny trávnik
- športový trávnik
- záhrady
- kroviny
- les
- voda

Mapa 20: Spevnené plochy a plochy bez vegetácie_1 : 5 000

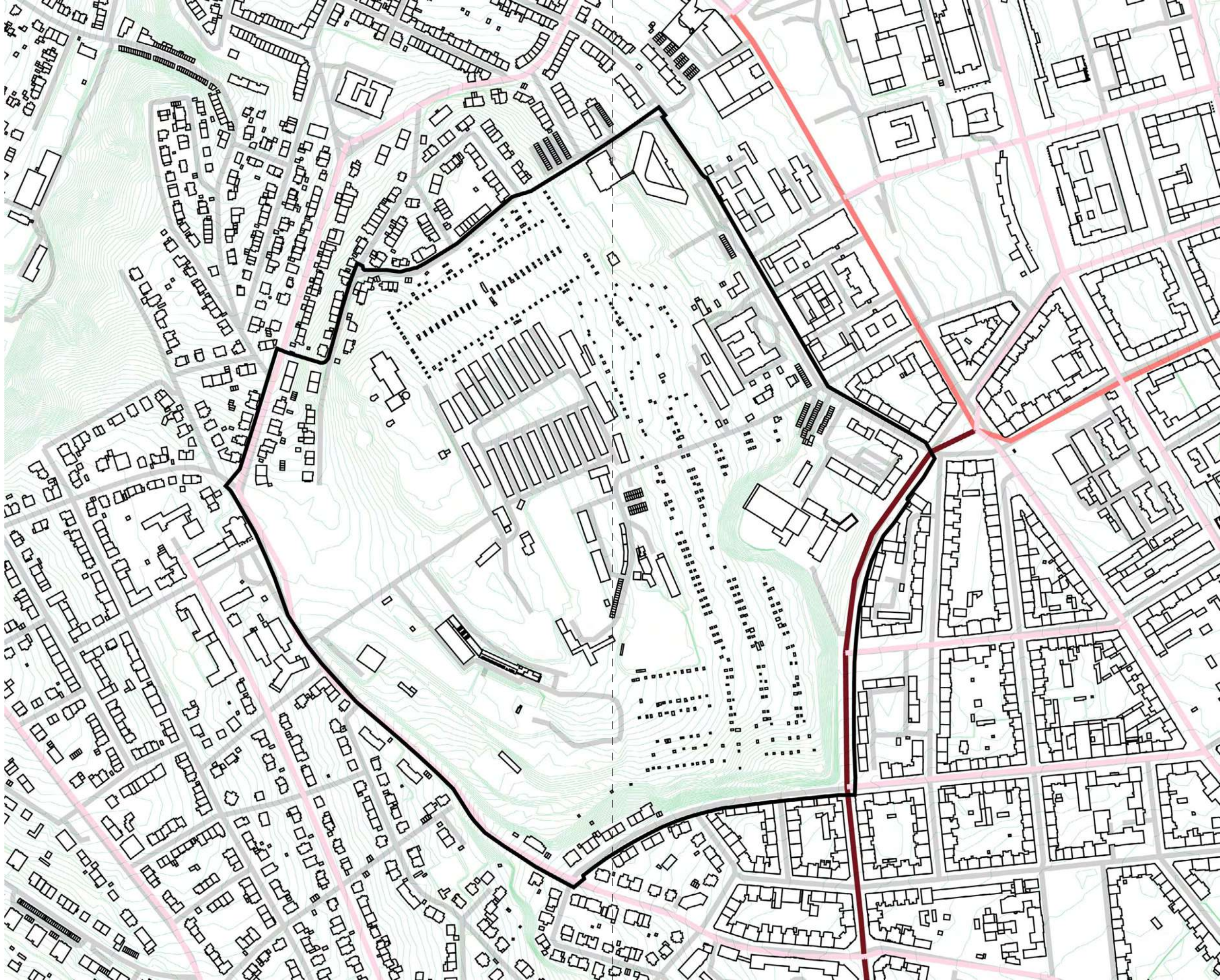
Spevnené plochy

- parkoviská
- /spevnené plochy
- vozkovky
- spevnené chodníky
- (asfalt, betonová dlažba)
- kamenná dlažba
- nespevnené cesty
- šport. plochy
- spevnené
- nespevnené

Mapa 20: Spevnené plochy a plochy bez vegetácie_1 : 5 000

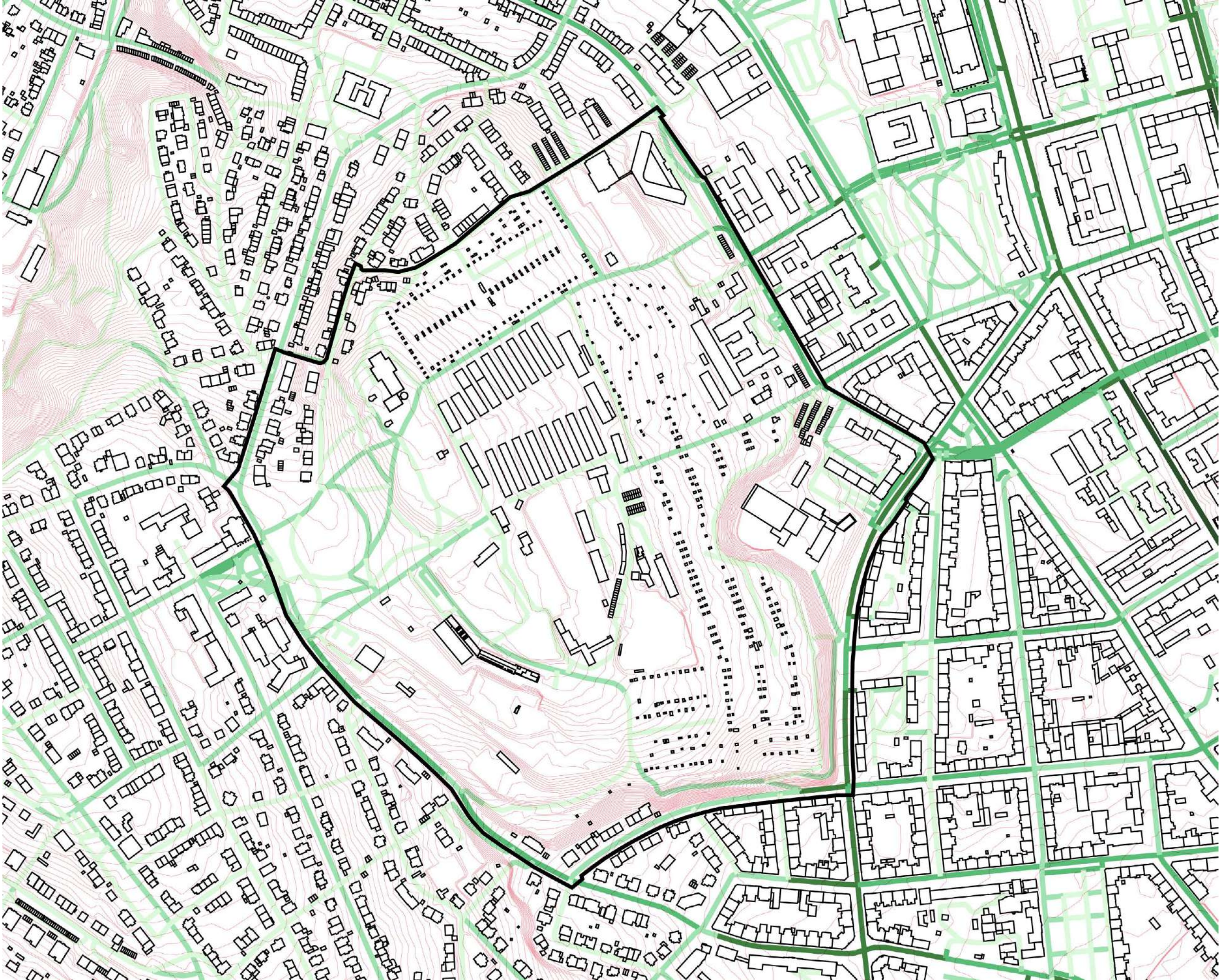
Mapa 21: Intenzita automobilovej dopravy 2021 / 24h _1 : 5 000

Intenzita
dopravy

Mapa 21: Intenzita automobilovej dopravy 2021/ 24h _1 : 5 000

Mapa 22: Počty prejazdov cyklistov v rámci akcie "Do práce na kole 2022" _1 : 5 000

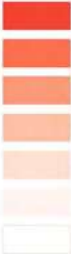
**Intenzita
cyklistov**

- 0 - 40
- 40 - 150
- 150 - 340
- 340 - 680
- 680 - 1470

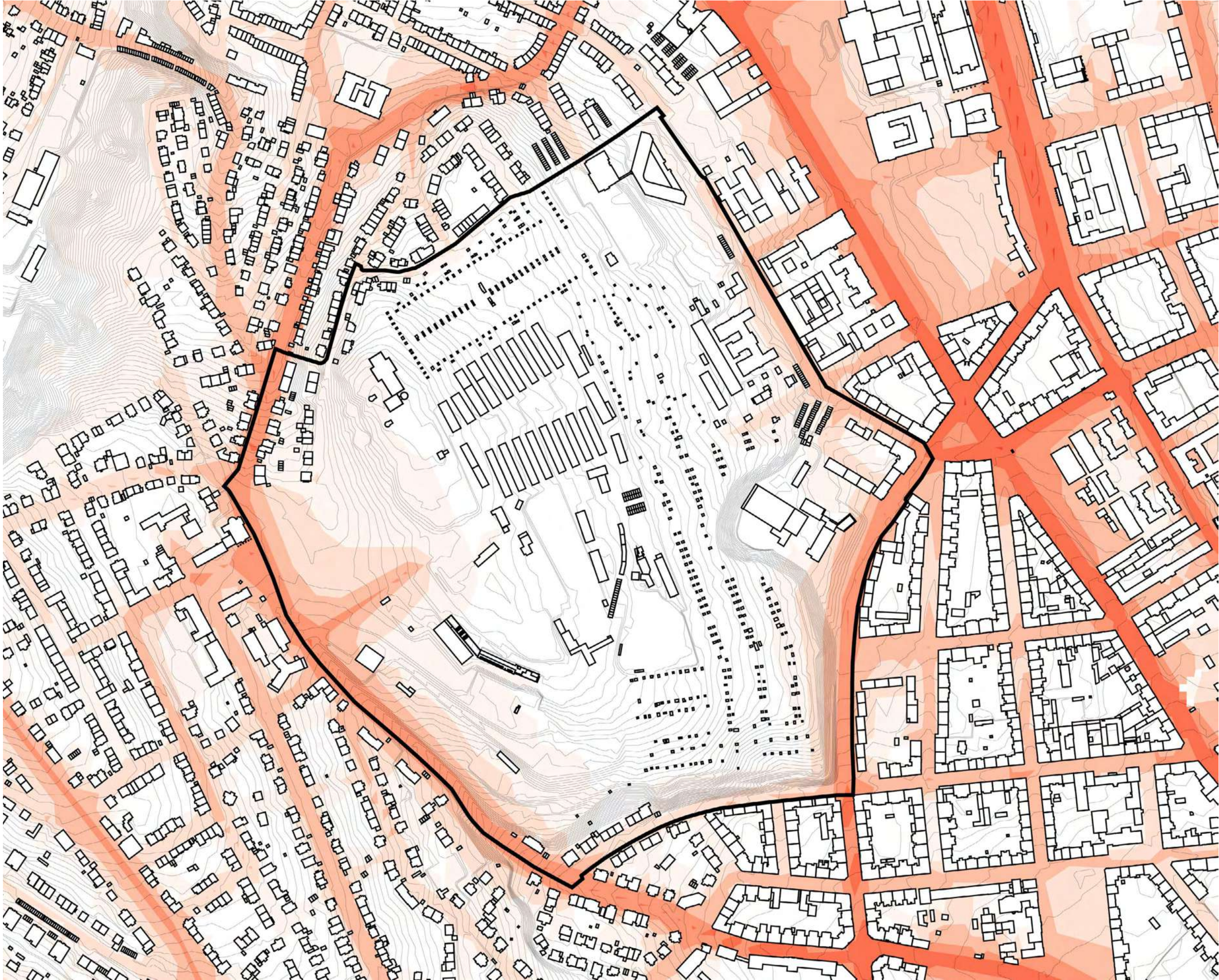

Mapa 22: Počty prejazdov cyklistov v rámci akcie "Do práce na kole 2022" _1 : 5 000

Hluková
zátěž

75-80
70-75
65-70
60-65
55-60
50-55
<50

Mapa 23: Hluková zátěž / dB _1: 5 000

Mapa 23: Hluková zátěž / dB _1: 5 000

**Intenzita
slnečného
žiarenia**

Mapa 24: Intenzita slnečného žiarenia _1 : 5 000

Mapa 24: Intenzita slnečného žiarenia _1 : 5 000

Zeleň

Mapa 25: Plochy zelene_1 : 5 000

parkový/lúčny trávnik

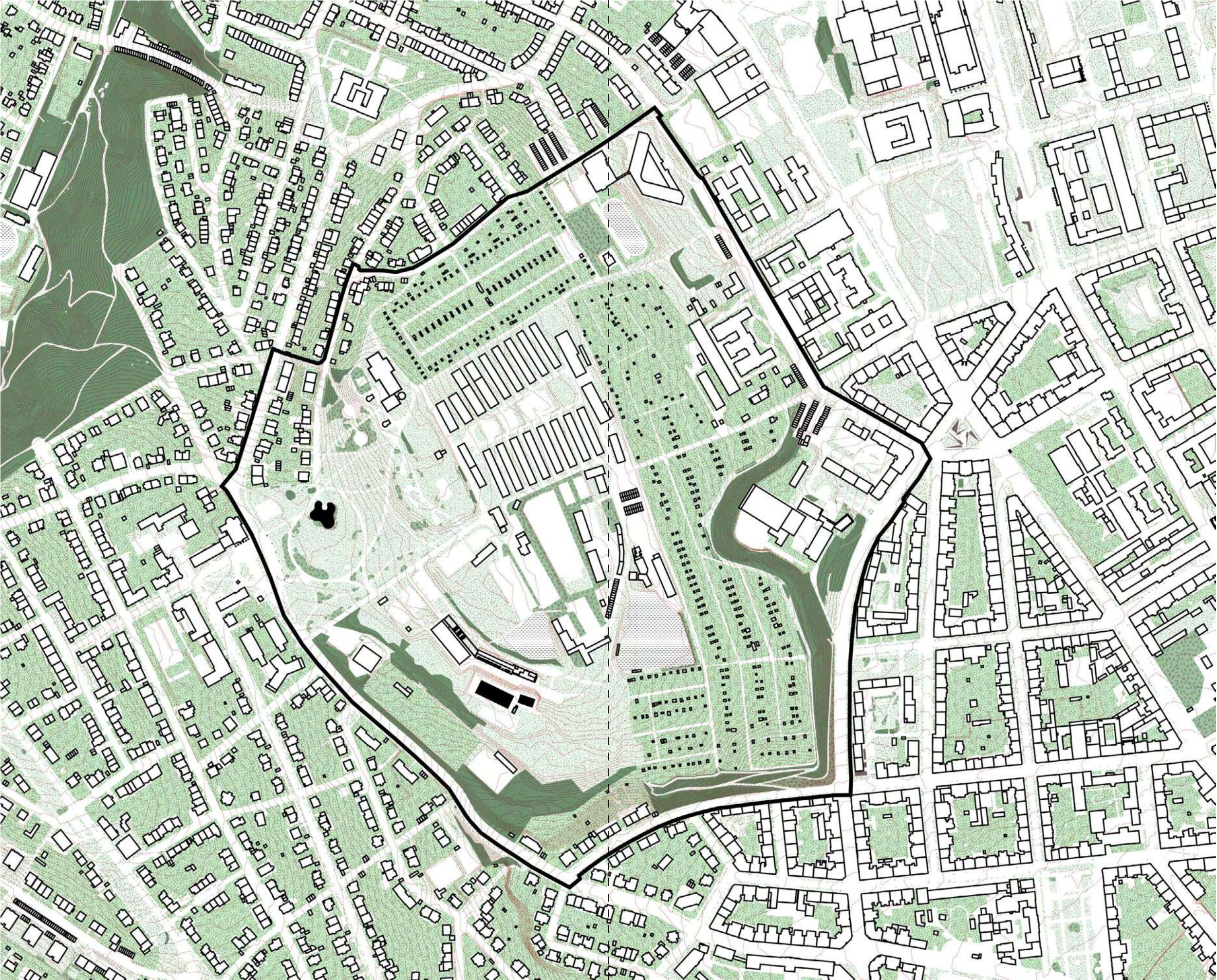
športový trávnik

záhrady

kroviny

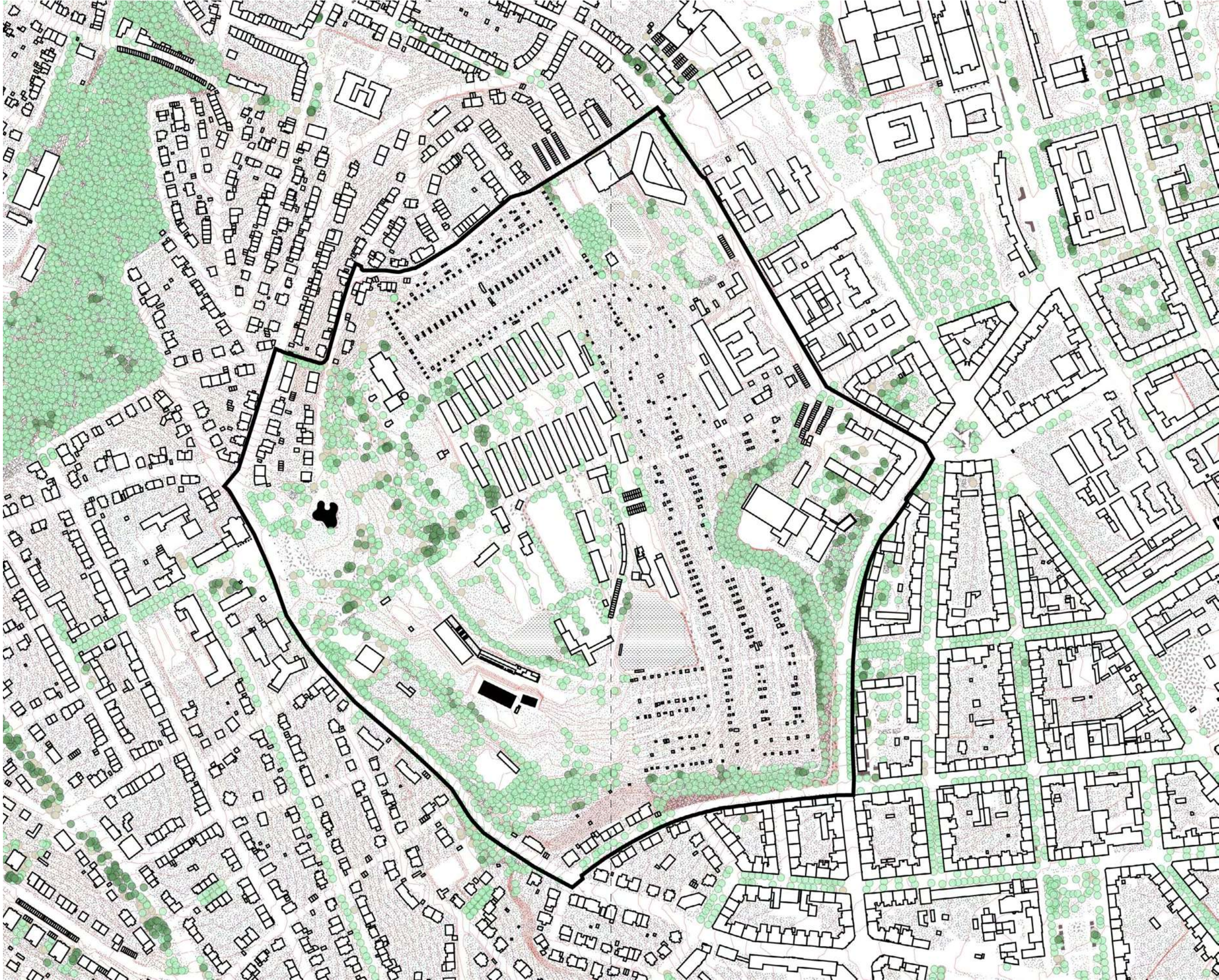
les

voda

Mapa 25: Plochy zelene_1 : 5 000

Stromy

Mapa 26: Stromy_1 : 5 000

Mapa 26: Stromy_1 : 5 000

System
zelene

Mapa 27: Schéma prírodných prvkov a potenciálu ich rozvoja_1 : 5 000

- parková zeleň
- lesy
- linie zelene
- záhardky
- potenciálna kontinuita

Mapa 27: Schéma prírodných prvkov a potenciálu ich rozvoja_1 : 5 000

45 Pojem "robota" vyjadruje vo feudálnom systéme povinnú službu sedliakov, roľníkov či bezzemkov pre svojich pánov. *Robota*. Dostupné z: <https://cs.wiki-pedia.org/wiki/Robota>.

8. Po robote ⁴⁵

Práca, rekreácia a hľadanie spoločnej identity

V kapitole „Na vnútornej periférii“ sme sa snažili najskôr rozobrať charakter urbanizmu, ako štandardnej priestorovej metódy prístupu k územiu, a na základe pochopenia jeho nedostatkov sme túto metódu prevrátili, aby sme boli schopný pristúpiť k územiu v jeho čo najširšej realite a oceniť jeho neurčité kvality. Potenciál Kraví hory sme popísali v jej postavení ako vnútornej periférie mesta Brna, a v jej „kompenzačnej funkcii“ – teda v jedinečných a aktuálnych významoch, ktoré pre mesto spontánne prináša. Teraz sa zameriame na potenciál dejov v území a na širšie podoby rekreácie aj alternatívne formy práce, ktoré nachádzajú na Kraví hore svoje miesto – a pokúsime sa pochopiť podstatu toho ako pracujeme, ako rekreujeme, a akú alternatívu by mohla ponúknuť vo vzťahu k aktuálnym spoločenským premenám.

Téma „rekreácie“ je dôsledkom industrializácie a následným výdobytkom modernizmu – teda o celospoločensky dostupnej rekreácii, tak, ako ju poznáme, a vôbec protipóloch práca vs. rekreácia, môžeme hovoriť až v prvej polovici 20. storočia. V pred-industriálnej spoločnosti toto rozdelenie neexistovalo – jedinec, ako poľnohospodár, či remeselník bol v dnešnom ponímaní skôr platený od „kusu“ a pracoval v užšej komunite, teda čas práce nebol definovaný vonkajšou kontrolou, ale vychádzal zvnútra rodinnej organizácie, v rámci ktorej čas práce a oddychu neoddeliteľne splýva. Nad touto rodinnou organizačnou jednotkou sa nachádza širšia príslušnosť ku komunite cechu a cirkvi, a pracovná rutina je previazaná s cirkevnými a poľnohospodárskymi slávnosťami, ktoré často nesú aj prvky aktívnej rekreácie – pohybu, súťaženía, tanca či spevu ⁴⁶ (tu môžeme vidieť paralelu s našimi dobre známymi folklórnymi tradíciami, ako v podstate „rekreačnými“ slávnosťami, ktoré ritualizujú periodicky sa opakujúce deje súvisiace s prácou na poli – napríklad dožinky či vinobrania)

Tieto väzby sa rozpadajú s príchodom tovární, ktoré absolútne rozdelia pracovný a voľný čas. Monotónna práca je odtrhnutá od akýchkoľvek záujmov pracujúceho, zlé pracovné podmienky v továrňach neposkytujú priestor pre vytváranie väzieb a zároveň zhoršujúce sa životné podmienky rodín v priemyslových mestách narúšajú „rekreačnú funkciu“ rodiny – z pôvodnej organizácie spoločnosti tak zostávajú prakticky len väzby na cirkev, a preto cirkevné slávnosti zaujímajú dôležité miesto v živote človeka 19. storočia. Robotník obývajúcí „celu“ v meste fyzicky prináleží bytu, ktoré vytvárajú dom a ďalej blok – to je jeho nová „komunita“. Jednotiacu rolu v hustom priemyslovom meste preto preberá ulica, ktorá je jediným voľným miestom – teda jediným miestom s potenciálom rekreačnej funkcie, ktorú dopĺňajú pouličné bary a ich zadné záhrady, ktoré sú v dobovom texte z roku 1938 popisované ako „pleasure gardens“ – záhrady potešenia, miesta stretávania a spontánnej kultúry. O to problematickejšia je situácia priemyslového mesta po náraste intenzity dopravy, kedy je priestor ulice bez náhrady „zabraný“ a teda jediným miestom pre trávenie času robotníkov „mimo práce“ zostávajú bary s ich záhradami. Ich funkciu však s emancipáciou pracujúcej triedy a verejného života preberajú miesta kolektívnej, organizovanej zábavy – divadlá, kabarety či športoviská ⁴⁷ (vidíme tu zárodok dnešnej

Predindustriálne rodinné ukotvenie

⁴⁶ PILCHER, Donald. *Leisure as an architectural problem.* [online]

Realie ranej továrenskej práce

⁴⁷ Tamže

⁴⁸ *Sad Janka Kráľa.* Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Sad_Janka_Kr%C3%A1%C4%BEda
⁴⁹ *Lužánky.* Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lu%C5%BE%C3%A1nky>
⁵⁰ URBAN, Lukáš. *Sociologie: klíčová témata a pojmy.* s. 57
⁵¹ *Dějiny pracovního času.* Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Dejiny_pracovn%C3%A9ho_%C4%8Dasu

Kúpeľníctvo 19. storočia

⁵² ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti.* s. 216
⁵³ RUMANOVÁ, Ivana. *Z tektých čias do bazény: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce.* In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti.* s. 71-78

Rekreácia pracujúcich

⁵⁴ ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti.* s. 216-217
⁵⁵ Tamže, s. 236-238

tendencie, kde voľný čas = zábava?). Spomeňme aj budovanie verejných parkov – bratislavský Sad Janka Kráľa bol zriadený ako verejný park už v rokoch 1774-76, ⁴⁸ alebo brnenské Lužánky, založené v roku 1786. ⁴⁹ Tieto upravované verejné priestranstvá budované v nových štvrtiach, obklopujúcich bývalé hradobné okruhy stredovekých miest (ako sme spomínali v kapitole „Na vnútornej periférii“ princíp vytlačania periférie) však stále nedokážu byť miestom rekreácie všetkých ľudí bez rozdielu – sú miestami pre trávenie voľného času buržoázie (ako definuje spoločenské triedy Marx), kým proletariátu pracujúcemu v továrňach, ktorý vlastní len svoju pracovnú silu a predáva svoj čas vykorisťujúcej triede, ⁵⁰ nezostáva v daných podmienkach ⁵¹ čas na promenádovanie v parku.

Prerod rekreácie od výdobytku buržoázie k celospoločenskej dostupnosti môžeme ilustrovať na vývoji kúpeľníctva. Realita špinavých priemyselných miest 19. storočia vyzýva k úniku, a formujúca sa stredná trieda buduje predstavu romantických kúpeľov zasadených do panenskej prírody. Hrádzená historizujúca architektúra, obklopená parkovými úpravami vytvára intímne a pestré prostredie pre oddych, ktorý si však nemôže dovoliť každý. Kvôli nedostatku systematického vedeckého skúmania liečivých vôd a procedúr však bolo kúpeľníctvo 19. storočia viac buržoáznou turistikou, než liečením. ⁵² Táto skôr mýtická, než vedecky overená predstava liečivého kontaktu s divokou prírodou, vytrhnutie z každodennosti mesta, liminálny stav medzi bytím pred a po vytvára z kúpeľného pobytu akýsi prechodový rituál, ktorý liečebný turizmus 19. storočia dáva do paralely s náboženskými púťami za uzdravenie – čo môže byť zaujímavým zistením pre ďalšie uvažovanie o rekreácii. ⁵³

Na rekreáciu „tíel pracujúcich“ v kúpeľoch dostupných pre široké vrstvy obyvateľstva prichádza až s moderným obdobím. V línii s formujúcou sa demokraciou, sociálnou politikou, vedecko-technologickým pokrokom a celkovým posunom myslenia (naznačeným už v kapitole „Na vnútornej periférii“) sa mení aj riadenie, mierka a architektúra kúpeľov smerom ku dostupnosti a zdravotníckemu významu ⁵⁴ – podľa Karla Teigea to majú byť sociálne ústavy v ktorých sa vo všetkých aspektoch docieli demokracia a beztriednosť. Pozitívnym reprezentantom tohto obdobia môže byť Krejcarov prelomový projekt Liečebného domu Machnáč v Trenčianskych Tepliciach či Ozdravovňa Morava v Tatranskej Lomnici od Bohuslava Fuchsa, ktorý otvára hlavné priečelie budovy a prináša na tú dobu novú kvalitu vzťahu medzi interiérom rekreačného objektu a neobmedzeným prírodným priestorom okolo ⁵⁵ (v tejto budove môžeme vnímať aj určitý predobraz, alebo prototyp budúcich povojnových rekreačných zariadení). Na príklade Machnáča však treba uviesť aj určitý ideový paradox v tendenciách k rekreácii dostupnej všetkým spoločenským triedam – na jednej strane je svojím premysleným dispozičným riešením s dôrazom na kolektívne priestory, výrazovou striedanosťou a prepracovanými detailmi mimoriadnym architektonickým dielom, ktoré Teige považuje za „jedno z najpozoruhodnejších diel modernej architektúry českej aj medzinárodnej“, na strane druhej však bola budova Machnáča, postavená pre Nemocenskú poisťovňu súkromných úradníkov a zriadencov v

Prahe (teda, pre rekreáciu pražskej strednej triedy) pri svojom otvorení v roku 1932 (v ústrety hospodárskej kríze) najdrahšou budovou v pomere k prestavanému objemu v medzivojnovom Československu.⁵⁶ Ďalším zaujímavým príkladom, kde zase funkčnosť, technologická vybavenosť a kapacita pre široké masy naráža na ľudskú mierku, je komplex Liečebného ústavu vo Vyšných Hágoch s výškou 8 podlaží a 270 metrov širokým hlavným priečelím – tento komplex je zároveň určitým vrcholom racionálneho uvažovania nad rekreáciou, a reakciou je (možno paradoxne oproti stereotypom) povojnová snaha o opätovné vytvorenie vzťahu kúpeľného prostredia k prírode a mierke človeka.⁵⁷

Ako však upozorňuje Ivana Rumanová vo svojom príspevku v publikácii Architektúra starostlivosti, modernistický koncept kúpeľnej starostlivosti bol zároveň „formou disciplinácie tela, regulácie oddychu a biomocii“.⁵⁸ Túto systematizáciu oddychu môžeme vidieť najmä v súvislosti s pojatím rekreácie v socialistických štátoch, avšak ako upozorňuje Martin Zaiček, k povojnovým modernizačným a budovateľským procesom by zrejme došlo aj v prípade, ak by v Československu pokračovalo demokratické zriadenie a trhové hospodárstvo (tak ako tomu bolo Západnom Nemecku, Švajčiarsku alebo Rakúsku).⁵⁹ Moderný koncept masovej rekreácie je nástrojom štátu na ozdravenie obyvateľstva, „opravu“ tiel pracujúcich a načerpanie nových síl, aby mohli opäť pracovať a produkovať (budovať socializmus, modernizovať spoločnosť...)⁶⁰ „Pacient sa regeneruje, lieči sa, načerpáva sily, aby sa mohol zaradiť naspäť do systému, aby systém skrz neho fungoval a reprodukoval sa ďalej.“⁶¹ (Vidíme sa v tom, architekti?) To je zaujímavým vyústením modernistického evergreenu zakotveného v Aténskej charte z roku 1935, kde má byť mesto funkčne rozdelené do plôch bývania, práce a rekreácie, ktoré sú previazané dopravou. Tri základné funkcie tu pôsobia ako oddelené a rovnocenné entity, avšak na základe popisovania „ideológie“ rekreácie si tu dovoľím medzi nimi interpretovať hierarchiu – kde v skutočnosti práca je určitým „vrcholom“, cieľom štátu, rekreácia je „opravárom“ pracovnej sily, a bývanie tvorí zázemie týmto dejom. Spomenúť však treba aj úlohu dopravy pri vývoji foriem rekreácie – práve rozmach individuálnej dopravy totiž umožní za rekreáciou masovo a voľne cestovať preč z mesta, čím sa vidiek mení na jedno veľké rekreačné zázemie miest, a divoká príroda ktorá potrebuje ochranu získava „inštitucionalizovaný“ podobu národných parkov.⁶²

V prostredí totalitného štátu sa však rekreácia zároveň stáva cenným kanálom propagandy, napríklad pre Československé ROH (Revolučné odborové hnutie) je voľný čas a rekreácia pracujúceho ľudu kľúčovou agendou. Oddych je „karnevalový čas“ výrazne odlišný od bežných dní, rituál – a ten, ako každý správny rituál, vyžaduje scenár a scénu. Tou je moderná, progresívna architektúra, ktorá zhmotňuje predstavy o novej, socialistickej rekreácii. Chtiac či nechtiac sa teda architekti dostávajú do centra budovania ideológie socialistického štátu – formy neskorej moderny sa stávajú nástrojom novej spoločenskej organizácie, budovania novej sociálnej identity pod taktovkou socialistického štátu, a

56 SPECHTENHAUSER, Klaus. *Architektúra a život na pulze času: K dielu Jaromíra Krejčara*. In: KALINOVÁ, Andrea et al. *Off season*, s. 52

57 ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 239-240

Moc modernej rekreácie

58 RUMANOVÁ, Ivana. *Z tekutých čias do bazéna: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce*. In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 71-78

59 ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 217

60 CIARKOWSKI, Błażej. *The working masses - the resting masses. Architecture of leisure in communist Poland*

61 RUMANOVÁ, Ivana. *Z tekutých čias do bazéna: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce*. In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 86-89

62 PILCHER, Donald. *Leisure as an architectural problem*. [online]

Rekreácia ako nástroj ideológie

63 Zdenek Rihak: *Panorama Resort*. Dostupné z: <https://www.sosbrutalism.org/cms/19037875>

64 Lyžiarsky areál. Dostupné z: <https://www.register-architektury.sk/objekt/271-lyziarsky-areal>

65 MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Building High Tatras: dilemma of form Architecture of 1960s and 1970s in the most famous Slovak mountain resort*

Prepojenie práce, rekreácie a štátu

66 CIARKOWSKI, Błażej. *The working masses - the resting masses. Architecture of leisure in communist Poland*

Sloboda na chatách a chalupách

67 FIALOVÁ, Dana. *Druhé bydlení v proměnách času*. In: ERA 21: Malá česká architektura

Wellnessizácia rekreácie

pozadím smerovania ku konzumnej spoločnosti. Príkladom takéhoto spojenia môže byť masívne budovanie súvisiace s majstrovstvami sveta v severskom lyžovaní, ktoré sa odohralo v roku 1970 vo Vysokých Tatrách, a ktoré za sebou zanechalo množstvo kvalitnej architektúry – spomeňme hotel Panorama od Zdeňka Řiháka,⁶³ či areál mostíkov a hotel FIS od Eugena Kramára a Jána Šprláka-Uličného.⁶⁴ Tieto budovy sú na jednej strane hľadaním novej formy horskej architektúry pre masovú rekreáciu, avšak zároveň slúžia štátnemu naratívu Tatier ako národného symbolu.⁶⁵

Trávenie voľného času v socialistických štátoch bolo precízne plánované a určené – s čím sa spája ďalší špecifický aspekt, a to sú podnikové rekreačné zariadenia. Obyvateľom je vytvorený návyk cyklickej, masovej „dovolenky“ v zamestnaneckých zariadeniach ROH, s cieľom eliminovať individuálnu rekreáciu a vytvoriť stabilný element v životoch socialistických ľudí. Zároveň tak dochádza k trvalému prepojeniu práce a rekreácie – aj rekreácia prebieha v zariadení zamestnávateľa, ktorý takto dáva každému zamestnancovi bez rozdielu (aj keď vieme že si boli ľudia „rovní“ a „rovnejší“) stráviť určený čas na určenom mieste, v uzavretej spoločnosti definovanej zamestnávateľom, pod kuratelou oficiálnej ideológie.⁶⁶

Ako sme však popísali v kapitole „Na vnútornej periférii“ urbánny systém, generujúci neplánovanú vágnosť, tak aj celoštátne tendencie regulácie produkujú neplánovanú slobodu. 60. a 70. roky totiž prinášajú nebývalý rozmach chatárčenia a chalupárčenia – ako onej „slobodnej“, individuálnej rekreácie, ktorá mala byť potlačená, a reprezentanta večnej tendencie utekať zo systému mesta, s ktorou sme sa tu už niekoľkokrát stretli. Situácia Československa je v niečom špecifická – základy pre vytváranie týchto „druhých domovov“ dalo už v medzivojnovom období tramské hnutie. Obdobie výstavby sídlisk však prináša 2 paralelné deje – snahu o zamedzenie suburbanizačným tendenciám danú zákonom o ochrane pôdneho fondu, a vyhlášku riešiacu strediskovú sústavu osídlenia. Prvý dej zamedzuje zaberaniu cennej pôdy, na ktorej má prebiehať poľnohospodárska výroba – v praxi však bývali definované ako poľnohospodárska pôda aj plochy ktoré boli len ťažko obhospodarovateľné (typicky svahy), a preto tu vznikol priestor pre hospodárenie v malom v záhradkárske kolóniách. Tak vznikla win-win situácia – pôda vykazovala produkciu, a ľudia, často zo sídlisk, mohli realizovať svoje chatárske a záhradkárske túžby a sny na svojich malých kúskoch slobody uprostred režimu. Stredisková sústava osídlenia zase odsúdila najmenšie obce k zániku, a spolu s obrovským množstvom prázdnych obcí po odsune nemeckého obyvateľstva dala priestor ku „kolonizácii“ bývalých domov s trvalým osídlením obyvateľmi mesta, ktorí ich pretvorili na svoje chalupy. Chatárstvo a chalupárstvo, ako druhé domovy (v roku 1991 slúžila 1/5 všetkých obytných stavieb v Česku individuálnej rekreácii) sa tak stali národnou a kultúrnou identitou.⁶⁷

Keď sa však na neustále prítomných protipóloch systému a spontánnosti vrátíme späť ku téme kúpeľníctva (ako nášho pomocníka v priereze vývoja rekreácie) socialistického Československa, ako vysoko sofistikovaného

ekonomicko-sociálne-zdravotníckeho systému, môžeme systematizáciu a organizáciu rekreácie vnímať aj ako snahu o komplexnú reformu kúpeľníctva smerom k ich liečebnej funkcii a skvalitneniu poskytovaných služieb. Zmapovanie, kategorizácia kúpeľov, hľadanie nových typológií a funkčných väzieb a definovanie princípov tvorby kúpeľného prostredia predstavuje z dnešného pohľadu nepredstaviteľne dlhý (vyše 20 rokov od znárodnenia kúpeľov) a komplexný výskum architektúry rekreácie.⁶⁸ Po zmene režimu sa táto komplexnosť stráca, a privatizáciou a komodifikáciou kúpeľníctva sa mnohé kúpele stávajú nerentabilné a zanikajú. Tlak trhu na firmy ako jednotlivcov zároveň neumožňujú investície do odľahlejších regiónov, v ktorých by bola návratnosť investície nízka.⁶⁹ Časť kúpeľov sa prispôsobuje trhu a prechádza „wellnessizáciou“ – teda premenou z komplexnej, dlhodobej liečebnej rekreačnej starostlivosti na individuálny, krátkodobý (a teda násobne kapacitnejší a finančne výnosnejší) oddych.⁷⁰

Transformácia však ovplyvní hlavne druhého z partnerov nášho pracovno-rekreačného manželstva, a teda formy, dostupnosť a kultúru práce. Dôsledky turbulentnej privatizácie sa často popisujú v abstraktnom jazyku ekonómie, či v abstraktnom pojme nezamestnanosti, ktorú priniesli. Dopady zatvárania fabrík a premeny práce však do dôsledkov pochopíme až v súvislosti s vyššie popísaným previazaním socialistického človeka so zamestnávateľom – práca aj rekreácia zamestnanca sa deje „v jeho mene“, pod jeho vplyvom, a teda identita socialistického človeka je úzko previazaná s jeho zamestnaním. S prítomnosťou jedného dominantného priemyselného závodu sú dodnes často spojené identity celých miest, čo môžeme aktuálne (január 2023) vnímať v súvislosti s ukončením výroby po 70. rokoch v hlinikárni Slovalco, s ktorou je spojená celá história susedného okresného mesta Žiar and Hronom – celé mesto vzniklo kvôli závodu. „Logika kapitálu však spočíva v zaobchádzaní s robotníkmi ako s obyčajným zdrojom pracovnej sily, nehladiac na komunity, v ktorých žijú, ani na ich nádeje, ambície a sny.“⁷¹

Zatvorenie fabriky tak neznamená len stratu práce jej zamestnancov a uvedenie ich do finančnej neistoty – znamená to do veľkej miery stratu identity. Výskum umelkyne Ilony Németh, predchádzajúci výstave Eastern sugar ktorá prebehla v roku 2018 v bratislavskej Kunsthalle, prináša rozhovory s bývalými zamestnancami a zamestnankyňami fabrík na Slovensku aj naprieč bývalým východným blokom a obdobím po páde socialistického režimu, ako určitý “príbeh o stratenej komunite a sociálnej dimenzii práce za socializmu”. Z rozhovorov vyplýva že továreň pre zamestnancov predstavoval nie len zdroj príjmu, ale aj dôležitý organizačný rámec kultúrneho a spoločenského života, a zároveň ukazuje fundamentálny posun v chápaní cieľov výroby. Kým zamestnanci stále vnímali továreň ako miesto sociálnej komunity do ktorej patria oni aj ich rodiny, tak noví súkromní zamestnávatelia vnímajú prácu cez optiku kapitalizmu – teda ako “fiktívnu komoditu kompenzovanú platom”, kde je pracovník “súťaživá, vysoko výkonná a dobre organizovaná asociálna jednotka” a cieľom výroby je tvorba zisku. Transformáciu práce po zmene režimu tak sprevádza nie len rast nezamestnanosti, pokles sociálneho zabezpečenia

68 ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 217-225
69 Tamže, 296-299
70 RUMANOVÁ, Ivana. *Z tektých čias do bazéna: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce*. In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 88-89

Pracovník v čase transformácie

71 SZEMAN, Imre. *Cukrové sny alebo ako sa naučiť žiť s ex-trakciou (a bez nej)*. In: NÉMETH, Ilona. *Ilona Németh: Eastern sugar*, s. 67

Strata identifikácie v kapitalizme

72 SOKOLOWSKA, Joanna. *Výrobná terapia*. In: NÉMETH, Ilona. *Ilona Németh: Eastern sugar*, s. 112-123
73 Rozhovor medzi Ilonou Németh a Edit Molnár o kampani Eastern sugar. In: NÉMETH, Ilona. *Ilona Németh: eastern sugar*, s. 34-37

Kríza identity prameniacej z práce

a narušenie sociálnych vzťahov, ale aj trauma z “náhlej, neočakávanej, systémovej a totalizujúcej povahy zmien.” Pocit straty je následne prekryvaný prevažujúcim globálnym neoliberalným diskurzom, ktorý vytvára “homo sovieticus” – ponížovaný prototyp kolektívne orientovaného, zastaralého, neiniciatívneho človeka, nevyhovujúceho novému zriadeniu. Nostalgické pocity vyplývajúce zo straty istôt a kolektivismu, nenaplnené potreby komunity a pocit ujmy ignorovaný autoritami sa následne môže preklopiť do nekritickej mytologizácie minulosti a akéhosi pomýleného kultu tradície, ktoré sú živnou pôdou pre krajne pravicový nacionalistický populizmus⁷² (Tak ako ho môžeme vidieť napríklad na Slovensku, a hlavne v bývalých priemyselných regiónoch južného stredného Slovenska, ktoré si prešli smutnou a drastickou transformáciou). Inšpiratívnym momentom môže byť ťažisková časť výstavy Ilony Németh, v ktorej (k radosti zainteresovaných) znovu oživa manufaktúra, a kde bývalí zamestnanci cukrovarov po dobu trvania výstavy vyrábajú cukrové homole, a verejnosť sa môže zapojiť a zažiť si tak fyzickú skúsenosť s takýmto, dnes už nie bežným typom práce.⁷³

Tu sa v našom krivolakom priereze vývojom práce a rekreácie musíme zastaviť. V každej jeho etape totiž narážame na tému identity človeka a jej zdrojov, respektíve na krízy identity. Na jednej strane tu máme 2 obdobia „tvrdého“ kapitalizmu, na strane druhej obdobie sociálnych tendencií v 1. ČSR, a obdobie „tvrdého“ socializmu. Prechádzame od základnej prináležitosti k rodine a komunite, cez odcudzenie a hľadanie opory v náboženstve, k počiatkom pouličnej kultúry priemyslového mesta, cez národnú emancipáciu a „prirodzenú“ emancipáciu kolektívu, k „násilnej ale predsa“ emancipácii kolektívu, manipulácii s identitou a fundamentálnemu previazaniu človeka a jeho práce, ako aj únikom od oficiálneho prúdu k „celonárodnej subkultúre“ chatárov a chalupárov, až k pádu režimu, turbulentnej transformácii a z nej prameniacej hľbokej traumy a krízy identity. Veľká časť tohto prierezu je skôr ilustratívna, avšak dedičstvo socializmu a transformácie je dodnes nevyriešenou a aktuálnou krízou, ktorá stále formuje to ako pracujeme, ako rekreujeme a kde v rámci našej životnej každodennosti čerpáme to, kým sme. Zároveň je čas dopovedať historický prierez, v ktorom chýba aktuálna transformácia spoločnosti. Vývoj po zapojení sa do globálneho kapitalizmu je však tak komplikovaný, a zároveň stále liminálny, trvajúci a postupujúci ďalej (ako však rozoberieme, tak bez „smerovania“), že nasledujúce závery, smerujúce k cieľu stanovenia „diagnózy dnešnej doby“ a osvetlenie toho, ako dnes pracujeme a rekreujeme, nemôžu byť brané ako objektívna skutočnosť. Snaha o interpretáciu zmien v práci a rekreácii dnešnej spoločnosti, je teda kombináciou faktov, názorov rôznych ľudí a mojich pozorovaní.

Kde sa teda teraz nachádzame?

V časti popisujúcej obdobia ekonomickej transformácie sme načali podobu nového, súťaživého a produktívneho človeka kapitalizmu, ktorého význam a identita snád vyplýva z individuálnej snahy „byť lepšou verziou samého seba“. Filozofiu a korene tejto „profesijnej identity“ rozoberá už spomí-

naná Ivana Rumanová. Tá popisuje, že už od industriálnej éry odvodzujú ľudia zmysel svojich životov a sebaúctu od toho, čo robíme a ako „úspešní“ sme v profesijnom živote. Fordizmus začiatku 20. storočia prepojil kapitalistickú efektivitu s protestantským odriekaním, východný blok zase priniesol mýtus „pracujúcej rodiny“ ako základnej jednotky spoločnosti. Stigmatizácia nezamestnanosti, neproduktivity a neaktivity je preto v nás hlboko zakorenená. Vo vzťahu k pojmom tried tiež definuje „prekariát súčasnosti“ – „freelanceri, agentúrni pracovníci a ďalší ľudia, platení jednorázovo za dielo alebo činnosť.“ Títo zamestnanci na zavolanie musia vynaložiť značné úsilie aby vôbec zohnali prácu, pracovať „na niečom pre niekoho“ (a neustále niečom inom pre niekoho iného) a akékoľvek zlyhanie je zodpovednosťou tohto jednotlivca, „ktorý nie je dosť silný, odolný, vytrvalý, flexibilný.“ Do celkovej sumy záťaže preto musíme pridať nutnosť vyrovnávať sa s návalmi úzkosti z permanentného nedostatku a zároveň prebytku práce (v ktorom sa napríklad architekti môžu pekne nájsť), ktorý je človek často nútený vyriešiť si sám – či už kvôli pocitom ohrozenia, konkurencie, alebo len preto že predsa všetko „toho majú veľa“. Problémy tradične zdieľané na úrovni komunity sú teda vytláčané do sféry komerčných služieb – nahrádzané krátkodobým oddychom vo wellness, sebarozvojovými kurzami a terapiami.⁷⁴

Do určitej miery však stále vnímam spoločenský narátiv freelancingu ako novodobého nomádstva, „kapitalistickej slobody“ a sna človeka 21. storočia (možno kým si to človek nevyskúša). Ivana Rumanová hľadá tento posun vo vnímaní slobody v postmodernom nazeraní na svet, ktorý nás (v reakcii na už spomínaný moderný spôsob premýšľania – viz. Kapitola „Na vnútornej periférii“) naučil „dôsledne dekonštruovať mocenské rámce, rozpúšťať hranice a výstražne spozornieť pri akomkoľvek náznaku univerzalizmu. ...Spochybňovanie limitov však okrem žiadaného uvoľnenia prinieslo inverznú podobu slobody: slobodu nič nemať, nikam nepatrit', nemať istoty.“ Zažívame slobodu voľného pádu, nekonečnú liminalitu – permanentný proces „stávania sa“, transformácia bez vektora či vízie, čas prepadnutý do nekonečného tu a teraz (k tomuto bodu sa ešte vrátíme). Nachádzame sa v „tekutých časoch“, bez oporných bodov a horizontu.⁷⁵

Analýze súčasnej (v zmysle post-modernej) spoločnosti, vo vzťahu k architektúre a urbanizmu, sa venuje už niekoľko krát spomínaný Ignasi de Solà-Morales, pričom v texte „Slabá architektura“ sa v základe odkazuje na Friedricha Nietszcheho a jeho popis konca klasického veku, vyjadreného metaforou ako „smrť boha“ – teda „vymiznutie akejkol'vek absolútnej referencie, ktorá by mohla nejak koordinovať, alebo uzatvárať systém našich vedomostí a hodnôt v bode, v ktorom ich artikulujeme do globálnej vízie reality.“⁷⁶ „Boh je mŕtvy, a prázdnota spôsobená jeho neexistenciou vytvára vír, z ktorého niet úniku. Pohlcuje všetko kolektívne nasadenie, morálnu zodpovednosť, a následne rozvracia všetky architektonické pokusy vedúce k znovunastoleniu základných hodnôt, ako je starosť o obydlie, či pozornosť k hlbšiemu významu miesta.“⁷⁷ Boh v pravom slova zmysle je, dalo by sa povedať, mŕtvy už dávno – bol to snád' práve príchod osvietenstva, ako predchod-

74 RUMANOVÁ, Ivana. *Z tekutých čias do bazéna: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce*. In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 86-89

Tekuté časy nekonečnej liminality

75 Tamže, s. 79

Strata absolútnych rámcov hodnôt

76 DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Diference - topografie súčasnej architektury*. s. 59-62.
77 Tamže, s. 102

78 DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Diference - topografie súčasnej architektury*. s. 59-62.

Kde hľadať svoju významuplnosť?

Kríza fyzickosti a dezilúzia systému

79 SZALAY, Peter. *Nerást'*. In: ERA 21: Udržiteľný nerůst

Identifikácia vo voľnom čase

Doba post-práce

cu moderného obdobia, ktorý sa odvracia od zmyslu života v smerovaní k Bohu. Boha však modernizmus nahrádza inou absolútnou realitou, v ktorej je umenie, veda, sociálna a politická prax konštruovaná na základe univerzálnej racionality. A tá je teraz preč – Nietzsche teda tvrdí, že potrebné „stavat' bez základov“, konfrontuje umenie s potrebou „stavat' vo vzduchu, stavat' v prázdnom priestore.“⁷⁸

No, dobre teda, poďme stavat' vo vzduchu a plávať v čase. „Absolútna referencia“ však nevymizla len pre architektov a umelcov, ale pre všetkých – kde má teda človek v najširšom slova zmysle hľadať identitu, smerovanie a zmysel?

V práci to zrejme nebude – ako sme spomenuli, cieľom práce v rámci logiky kapitalizmu sú samé abstraktné pojmy, ku ktorým sa dá ťažko vzťahovať, a ani kreatívne odvetvia, napriek zdanlivej zmysluplnosti na tom nie sú lepšie, keďže čelia strate akýchkoľvek istôt – Peter Szalay popisuje architekta ako robotníka, ktorý zdanlivo napriek, avšak v skutočnosti práve kvôli „uľahčovaniu práce“ skrz digitálne technológie a inovácie, „stráca kontakt s fyzicky kontrolovateľnou realitou, je zapojený do mechanizovaného súkolia „výroby architektúry“, stáva sa robotníkom v procese masovej produkcie.“⁷⁹ Formy práce, ktoré v dnešnej spoločnosti v rámci globálneho kapitalizmu vykonávame, vnímam ako stále abstraktnejšie – dovoľm si teda na základe sledovania súčasného diania a pozorovania sveta okolo seba tvrdiť, že ako spoločnosť prechádzame určitou krízou fyzickosti. Tendencia dnešnej práce smeruje k anonymite, človek sa stáva stále menšou súčiastkou stále komplikovanejšieho systému. Pracujeme často na počítači, zaoberajúc sa témami ktoré sú mimo náš fyzický priestor a čas (inak povedané, práca neprináša interakciu človeka so svojím bezprostredným okolím – venujeme sa témam v minulosti a budúcnosti, naprieč Českom, Európou a svetom, a pritom sedíme na zadku v Brne), teda produkty práce človeka 21. storočia sú ťažko hmatateľné, a preto je zložité sa k nim vzťahovať. Zároveň vnímam určitú dezilúziu mladšej generácie z konzumno-korporátnej spoločnosti, a tým pádom ideál práce v „dynamickej prostredí“, cesta za „kariérnym rastom“ a práca v „nadnárodnej korporácii“ prestávajú byť snom budúcich pracovníkov.

Vzťah previazanej práce a rekreácie ako systematického, organizovaného oddychu, „znovuvytvárania“ zdravého tela schopného opäť pracovať, sa rozostreje do omnoho menej priameho vzťahu. Práca ako zdroj obživy, identifikácie a spoločenského života, prestáva byť ústredným motívom našich životov, a do toho, kým „sme“, omnoho viac prehovára práve čas mimo prácu: **V „tekutých časoch“ teda identifikačný význam rekreácie narastá – to, čo hľadáme, sú teda aspekty identifikácie, ktoré dnes človek môže čerpať z rekreácie, a ktoré nám následne ukážu potenciál nových foriem rekreácie, ktorých potenciálom bude adresná odpoveď na výzvy spoločenskej zmeny.**

...A zrejme naďalej bude tento význam narastať, pokiaľ si predstavíme budúcnosť post-práce, tak ako nad ňou uvažuje napríklad Nick Srnicek a Alex Williams. Tí vychádzajú z podľa nich nezvratného procesu nahrádzania ľudskej práce auto-

matizáciou, ktorá na jednej strane prinesie „technologickú nezamestnanosť“ a „nadbytočnú populáciu“, avšak zároveň príležitosť pre uvoľnenie sa z „nutnosti“ pracovať smerom k slobodnejšej a dôstojnejšiemu životu, ktorý má byť zabezpečený rozdeľovaním ziskov generovaných robotickou prácou vo forme nepodmieneného príjmu. „Lenže táto sloboda môže byť takisto skôr závratom z voľného pádu, než užívaním si voľného času.“ ⁸⁰

Problém nastáva vo chvíli, keď si uvedomíme logiku zaužívaných foriem trávenia voľného času. Snívame o dovolenkách v zahraničí, a keď sa raz niekam dostaneme, chceme ísť ďalej a ďalej, a na zozname si odškrtnúť ďalšie a ďalšie miesta. Hľadáme atrakcie, zážitky, prostredie „nachystané“ pre náš oddych a hlavne zábavu – chceme sa totiž baviť, smiech a wow efekty sú to čo nás rozptýli a my máme možnosť na chvíľu zabudnúť na našu pracovnú záťaž. Či naopak, regenerujeme v wellness (stále omieľanom z dôvodu, že pekne ilustruje spoločenský posun v rekreácii od jeho predchodcu, kúpeľov) ktoré nás na zopár hodín preniesie do iného sveta, aby sme sa vzápätí vrátili do hotela kde nechceme robiť „nič“, lebo sme „unavení z práce“. Vo finále sa však takto stále len pohybujeme v rámci toho istého systému komodifikácie, vyťažovania zdrojov a generovania rastu. A naďalej zostávame unavení.

Hľadanie nových foriem rekreácie, adekvátnych prebiehajúcej spoločenskej premene, tak na základe predchádzajúcich úvah neleží v rozpore medzi prácou a rekreáciou, ale v otázke či jedno aj druhé spadá alebo nespadá do produktívnej logiky kapitalizmu, ktorá je „transcendentálna“. V tomto tajomnom slovnom spojení sa skrýva jednoduché, no úplne zásadné uvedomenie, že spotreba a tlak na neustály rast a produktivitu sú prepletené do všetkých oblastí nášho každodenného života. Máme radosť, keď si môžeme kúpiť niečo nové. Stahujeme sa z menších dedín a mestečiek do väčších križovatiek a uzlov vo veľkých mestách. Naše kariéry smerujú od horšie platených k lepšie plateným, môžeme si dovoliť vlastniť stále viac vecí. Už od malička sú generácie dnešných detí vystavované reklamám na hračky, ktoré stále presnejšie imitujú a rozširujú realitu, ponúkajú stále viac svetielok, zvukov a pohybov, ktoré sú stále definitívnejšie, takže čoskoro sa kúzlo minie, a treba siahnuť po niečom novšom – ideálne po celej sérii hračiek, motivujúcich k ďalšiemu a ďalšiemu nákupu. Každý produkt je periodicky nahrádzaný novou iteráciou, ktorá ponúka vždy širšiu škálu využitia. Aplikácie nám ponúkajú stále viac funkcií, ktoré si môžeme stále dokonalejšie personalizovať. Niet sa čomu diviť, keď nám to umožňujú stále rýchlejšie a efektívnejšie technológie, od hardwarov a softwarov našej stále širšej plejády mobilov, tabletov, hodínok, počítačov a televízorov, až po stále silnejšie servery, ktoré umožňujú previazanie nás všetkých do nekonečnej siete všadeprítomného a stále rýchlejšieho mobilného internetu, umožňujúceho permanentný kontakt so svetom cez sociálne siete. ⁸¹ Pre uvedomenie si tohto rastového imperatívu, koniec koncov, nemusíme chodiť ďaleko – imperatív neustáleho prestavovania, zlepšovania, skrášľovania, organizovania a budovania, ako aj viera že našim zásahom robíme svet lepším, je vlastná samotnému odboru architektúry. ⁸²

Imperatív rastu a zhodnocovania

⁸⁰ RUMANOVÁ, Ivana. *Z tekutých čias do bazéna: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce*. In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 85-86

Produktívna logika rekreácie

Transcendencia spoloč. systému

⁸⁰ RUMANOVÁ, Ivana. *Z tekutých čias do bazéna: Kúpeľné mestá, regenerácia utópií a spoločnosť post-práce*. In: ZAIČEK, Martin. *Architektúra starostlivosti*. s. 85-86

⁸¹ o "transcendencii moci" hovorí Václav Bělohradský v rozhovore s Janom Bělíčkom a Pavlom Šplichalom v rámci podcastovej série denníku Alarm „Kolaps“. BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Svůj smysl dnes nacházíme v konfrontaci s pohledem urchlíků*.

⁸² DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Terrain vague*. In DAVIDSON, Cynthia. *Anyplace*, s. 122

Princíp rastu, zlepšovania, zrýchľovania považujeme za úplne samozrejmý – tak ako si nedokážeme predstaviť prosperitu krajiny bez rastúceho HDP ako hlavného ukazovateľa rozoberanej „produktívnej“ kategórie vecí. Celý tento systém si ospravedlňujeme snahou o zefektívňovanie našich činností a väčším množstvom voľného času, víziou jednoduchšieho života (ktorý mnohí obyvatelia vďaka globálnemu kapitalistickému systému jednoznačne dosiahli – preto tento text netreba vnímať ako objektívnu kritiku celého systému, ale skôr ako upozornenie na jeho prehliadané dôsledky). ⁸³ Vo finále však trávime produkciou rovnako veľa času, ibaže vyprodukujeme viac (ako paralela známeho rebound effectu, ktorý sa dá pekne popísať na úsporných technológiách – úspornejšie auto šetrí našu prírodu a naše peňaženky, avšak týmto odľahčením si môžeme dovoliť viac, takže finálny environmentálny dopad sa nezníži). ⁸⁴ Zároveň sa musíme vedieť orientovať v stále komplikovanejšom systéme, čo vytvára extra záťaž na človeka.

Fragmentovaný čas dneška

⁸³ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, miesto, architektúra*.

⁸⁶ DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Diference - topografie současné architektury*. s. 88-89

⁸⁷ Fourth Industrial Revolution. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Fourth_Industrial_Revolution

⁸⁸ DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Diference - topografie současné architektury*. s. 88-89

Strata prítomnej reality

⁸⁹ DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Terrain vague*. In DAVIDSON, Cynthia. *Anyplace*, s. 122

V najširšom slova zmysle môžeme povedať, že každodenné činnosti spadajúce do tejto produktívnej logiky kapitalizmu sú vytrhnuté z miesta a času – preto v reakcii vyhladávame momenty, ktoré nás do času a miesta „umiestňujú“ ako určitej základnej potreby „bývania“ a „bytia“, ktorú popisuje vo svojom diele Christian Norberg Schulz nadväzujúci na Heideggera. ⁸⁵ Aktuálny význam však takéto premýšľanie naberať, až keď zoberieme do úvahy čas, a to, akým spôsobom sa jeho plynutie dnes mení. Vplyvom moderných foriem komunikácie už nemôžeme hovoriť o lineárnom čase, ale skôr o čase náhodnom, fragmentovanom, zhľuku okamihov bez vzájomnej súvislosti, o čom píše Ignasi de Solá – Morales už v 90. rokoch ⁸⁶ teda ešte pred 4. industriálnou revolúciou, ⁸⁷ ktorá momentálne prebieha. V nej sa čas exponenciálne zrýchľuje – nie len zrýchľovaním a skracovaním činností súvisiacich s našou produktivitou (pracujeme „efektívnejšie“, teda vykonáme viac činností za kratší čas), ale aj množstvom striedajúcich sa vnemov, či už vyplývajúcich zo zrýchleného fungovania spoločnosti, z ľahšej dostupnosti väčšieho množstva informácií, alebo z všeobecnej prehltenosti verejného priestoru obrazmi. Je to akoby sme do zaužívaného filmu začali vkladať obrovské množstvo sekvencií, kde medzi každým momentom deja pribudne X ďalších momentov a vetiev k iným dejovým líniam, až sa pôvodná dejová línia úplne rozpustí vo významovej kaši. ⁸⁸

Tu sa širokým oblúkom vraciame k pojmu „tekutý čas“ ktorý využíva Ivana Rumanová vo svojej eseji -a ktorý by som rád interpretoval nie ako permanentnú prítomnosť, ale naopak ako stratu prítomnosti. Každý moment je ihneď nahradený ďalším momentom, a preto moment prítomnosti, a teda skutočnosť že vôbec existujeme, vieme odsledovať len vďaka zmysluplnej sekvencii spomienok na situácie. V rámci rastúcej rýchlosti a fragmentácie času a miest je umiestňovanie sa do času čoraz náročnejšie, pretože situácie trvajú krátko a je ich veľa, teda uvedomenie si tohto „trvania“ súperí ako s neuchopiteľnosťou rýchleho plynutia času a neustálej zmeny, tak so „smogom“ veľkého množstva vnemov z prežívaných situácií, ktoré nevytvárajú zmysluplný celok. To vedie k disociácii, odcudzeniu a pocitu plávania v plynúcom čase. ⁸⁹

Keďže však tieto pocity, ako sme vyššie rozobrali, vyplývajú priamo zo systému, tak prahunutie po pocite sprítomnenia často znamená vytrhnúť sa z tohto systému. Túto situáciu moderného človeka popisuje opäť de Solá – Morales v kľúčovom texte Terrain Vague ako stratu konzistentných princípov, pričom sa človek nachádza v permanentnom odcudzení pred svetom, kde svoje zážitky neustále vytvárame z negatívu reality: „Prítomnosť moci podnecuje k úniku z jej absolútnej prítomnosti. Pocit bezpečia vyvoláva myšlienky na riskantný život. Usadlý komfort volá po nomádizme bez strechy nad hlavou. Mestský systém vyzdvihuje neurčitost' vágnych priestorov. Hlavnou charakteristikou súčasného jednotlivca je úzkosť voči všetkému, čo ho chráni pred úzkosťou, potreba asimilovať negatívu, ktorej odstránenie je zdanlivo spoločenským cieľom politickej činnosti.“⁹⁰

Tento stav, keď je nutné najskôr uniknúť z produkčtívne orientovaného systému, aby si mohol človek vôbec uvedomiť svoju prítomnosť a získať tak priestor a čas na vyrovnanie sa zo zmenami považujem za prvý princíp hľadania nových foriem rekreácie. Ide o introvertný princíp, v ktorom primárne hľadáme vlastný pocit fyzickej existencie, a to cez „sprítomnenie“ – teda zažívanie momentov, v ktorých sa na chvíľu „zastaví čas“, pod vplyvom silného prežitku si dokážeme uvedomiť, že sa daný moment deje, a že má určité trvanie, ktoré sa postupne zase rozplynie v plynúcom čase.⁹¹ Takýto moment môže mať rôzne podoby, ktoré sú často dané špecifickým, výnimočným priesečníkom dejov, vytvárajúcich unikátnu udalosť – čo je princíp, o ktorý sa opierajú vo svojich dielach postmodernisti, ako Bernard Tschumi a už spomenutý Ignasi de Solá-Morales, ale aj súčasne tvoriaci Wim Goes. V praxi takéto momenty naberajú rôzne podoby, od bolesti celého tela pri niekoľkodňovom horskom prechode, cez zmes vôní bylín, zvuku bublín a objatia teplej vody v kúpeľoch, čakanie na posledné metro ohlasujúce sa silným prievanom a rachotom v poloprázdnej, potemnenej pražskej stanici, až po orgasmus pri zapadajúcom slnku na chate v záhradkárskej osade. Spoločným menovateľom takéhoto pocitu sprítomnenia môže byť fyzickosť, zapojenie celého spektra zmyslových vnemov, a taktiež trvanie – s dĺžkou vylúčenia sa zo systému narastá hĺbka uvedomenia si tejto situácie.

Dobrym nástrojom na umiestnenie do času sú zároveň situácie, v ktorých je možné z miesta odčítať plynutie času. Miesta, v ktorých je fragmentárne plynutie času konštruované spoločenským systémom, daným logikou produktivity, nahradené prirodzeným procesmi ktoré majú svoje trvanie. Tým sa dostávame späť k vágnym miestam, ktorých charakter aj vznik bol rozobraný v kapitole „Na vnútornej periférii“, a ktoré tak naberajú dôležitý a aktuálny význam v rekreácii.

Nachádzame tu stopy už zaniknutých aj náznaky budúcich dejov, ktoré prinášajú iné zmyslové vnemy – iné vône, zvuky, farby, tvary a ich vzájomné kombinácie, než na aké sme v mestách zvyknutí: „stretáva sa tu dažďník so šijacím strojom a oboje následne zrastá a je premieňané dažďom a slnečným žiarením do tvaru bytostí z obrazov Maxa Ernsta.“ Tvaroslovie, ktoré tu vzniká, sa nedá redukovať na zaužívané slová.

Systém podnecuje k útoku z neho

90 DE SOLÁ-MORALES, Ignasi. *Terrain vague*. In DAVIDSON, Cynthia. Anyplace, s. 121

1. princíp nových foriem rekreácie

91 GOES, Wim, Volkmar MUHLEIS a Klemena ANTON-OVA. *Reverse Perspective*. s. 27-29

Hľadanie sprítomnenia

Obrazy a vnemy vágneho sveta

92 AJVAZ, Michal. *Prázdné prostory ve městě (a jejich analogie)* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, unitřní periferie a místa mezi místy*, s. 55-56
93 HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, unitřní periferie a místa mezi místy*,s. 36

Ambivalencia vágnych miest

94 Tamže, s. 34
95 odkaz na sci-fi novelu Arkadija a Borisa Strugackých „Piknik u cesty“, ktorou bol inšpirovaný kultový film Andreia Tarkovského „Stalker“

Poskytnutie útočiska pred systémom

96 AJVAZ, Michal. *Prázdné prostory ve městě (a jejich analogie)* In: HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, unitřní periferie a místa mezi místy*, s. 56
97 HALUZÍK, Radan. *Město naruby: vágní terén, unitřní periferie a místa mezi místy*, s. 36-40

Alternatívna vágnosti

98 DE SOLÁ-MORALES, Ignasi. *Terrain vague*. In DAVIDSON, Cynthia. Anyplace, s. 121-122

Eskapizmus a návrat naspäť na zem

99 LATOUR, Bruno. *Zpátky na zem: jak se uyznat v politice Nového klimatického režimu*. s. 21

Identifikovateľné tvary sa rozpadajú na fragmenty ktoré sami o sebe nenesú žiadne funkčné významy – sú však výrazom procesov ktoré ich vytvarovali a majú svoje vlastné významy dané ich fyzickosťou.⁹² Chýbajú nám tu kultúrne symboly a kódy, ktorými sme sa naučili popisovať svet, a o ktoré by sme sa mohli oprieť – zostávajú nám preto krkolomné a nepresné popisy „toho krovia medzi tým a tým“.⁹³

Neustále zveľaďovanie a upravovanie verejného priestoru môžeme okrem snahy o jeho „skvalitnenie“ aj ako deklaráciu, že miesta sú niečie, a že sú pod niekoho kontrolou. Vo vágnych priestoroch sa týchto okov dohľadu zbavujeme.⁹⁴ Toto vymknutie sa zo systému následne prináša dvojaký zážitok – na jednej strane obavy z rozpadu, úzkosť zo straty akéhokoľvek zmyslu a prepadu do chaosu, vytvára mýtus „Zóny“ ktorú ovládajú sily mimo nášho ľudského sveta.⁹⁵

Na strane druhej však „prináša zvláštnu radosť, ktorá súvisí s tušením, že je možné zo sveta danej syntaxe a daného zmyslu uniknúť – snád' k nejakej pôvodnejšej organizácii, k slobodnejšiemu chaosu, k nezaistenému svetu dobrodružstiev, či k poľu nových, doteraz neuskutočnených syntaxí.“⁹⁶ Vágne miesta sú nepredvídateľné v priestore aj čase, pohyb v nich stráca logiku, a ak ich raz navštívime, nikdy ich už nevidíme v rovnakom stave – vyvinú sa, zmenia sa, pôvodné cesty zmiznú a otvoria sa nové. Neschopnosť pochopiť, poňať miesto, obkružiť naše racionálne trénované hlavy okolo týchto čudných miest je to, čo vytvára nevyčerpatelnú fascináciu, neutíchajúcu chuť ich objavovať.⁹⁷

„Cudzinci v našej vlastnej krajine, cudzinci v našich vlastných mestách, my, obyvatelia metropole, vnímame priestory, ktorým nedomínuje architektúra ako zrkadlá našich vlastných neistôt, nášho bezcieľneho kráčania neobmedzeným priestormi, ktoré v našej pozícii mimo systém mesta, aktivity a moci, vytvárajú jednak zhmotnenie našich strachov a neistôt, ale zároveň očakávania iného, alternatívneho, utopického, budúceho.“⁹⁸ Vágne miesta sú alternatívnym snom aj realitou, ako písal Radan Haluzík o rozostavaných sídliskách.

Utekание z mesta a zo systému tak síce na jednej strane ponúka hĺbkovú rekreáciu, akú nachádzame na pomyselnéj referenčnej škále wellness vs. kúpele práve pri póle kúpeľov, na strane druhej však ide o určitý eskapizmus – vlastne týmto krokom utekáme od problémov do priestoru ilúzie, kde si myslíme, že nás problémy nedoženú. Kým útek zo systému môže byť účinným dočasným liekom na akútnu chorobu, my potrebujeme „posilniť imunitu“. Tu však musíme rozšíriť kontext a adresovať problém, ktorý sa prelína celou spoločenskou premenou dnešnej doby, a ktorú sociológ a filozof Bruno Latour identifikuje ako pôvodcu onej definitívnej straty univerzálnej logiky sveta v ktorom žijeme – a tou je nový klimatický režim. Paradoxne, klimatická zmena samotná je v skutočnosti sama o sebe jediným globálnym dejom s jasným a neúprosným vektorom, a priamo teda naráža na veľký globálny projekt „modernizácie“, ktorý sa tým vektorom a smerovaním modernej spoločnosti mal stať. „Tento projekt sa však stal celkovo nemožným, pretože neexistuje Zem, ktorá by dokázala poňať jeho ideál pokroku, emancipácie a rozvoja.“⁹⁹

Podľa Latoura to vládnuce triedy (teda v režime kapitalizmu politici a bohatí), ktorí sú „kormidelníkmi“ onoho „Titanicu“ modernizačného projektu, pochopili, avšak na základe pozorovania (napríklad politiky Donalda Trumpa) prestali smerovať ich krajiny k spoločnej budúcnosti na planéte – túto tézu vysvetľuje na príklade odstúpenia USA od klimatickej dohody za vlády Trumpa, čo v preklade znamená: už nechceme zachrániť svet, chceme si to tu na váš úkor užiť kým sa svet rozpadne.¹⁰⁰ A tak, ako elity utekajú do bezpečia a nechávajú ľudí napospas, tak aj my máme tendenciu utekať zo systému ako z potápajúcej sa lodi s cieľom našej fyzickej aj duševnej obrody, až na to, že dnes systém a potápajúca sa loď predstavujú Zem ako takú, a teda s potápajúcim sa systémom prichádzame o všetko. Tým sa nesnažím znevažovať formu rekreácie, ktorá neguje systém – ako sme dôkladne rozobrali, takáto forma má hlboký význam a presah. Musí však ísť ruku v ruku so zmenami vnútri systému, a teda má veľký význam hľadať „bublíny vzduchu“ aj vnútri systému – čo, koniec koncov je presne charakter našej Kraví hory! Jedine tak môžeme hovoriť o nových formách rekreácie, ktoré sú demokratické a pre všetkých – všetci nemôžeme utiecť na samotu u lesa...

Latourove myšlienky tak prinášajú niekoľko prevratne jednoduchých uvedení, ktoré nás v našom hľadaní môžu posunúť:

-globálny svet v kombinácii s klimatickými zmenami znamená posun relevantného merítka o „spoločnom smerovaní“ až k celej Zemeguli – lebo akékoľvek nižšie merítka sa stáva bezpredmetné, ak nie je koordinované na globálnom merítku k zmenám, ktoré stabilizujú nový klimatický režim

-ak svet nedokáže zaujať spoločné stanovisko k sebazáchove, rozpadá sa tým aj základná a posledná možná absolútna referencia a zmysel (a akékoľvek ďalšie smerovanie sa stáva bezpredmetné)

-čím vzápätí paradoxne vzniká nová: spoločná strata pôdy pod nohami – v svete nového klimatického režimu sa zmazávajú hranice krajín, pretože všetci čelíme strate prostredia v ktorom môžeme žiť - strate domova. A to nás ako ľudí spája minimálne do rovnakého osudu.¹⁰¹ Latour preto navrhuje doslovný „návrat na zem“, a víziu nového človeka – pozemšťana, ktorý chápe seba ako križovatku vzťahov prírody a spoločnosti, v ktorej je umiestnený.¹⁰² Rozoberá pojem globalizácie, ktorý však vymaňuje z posunutého ekonomického významu ku komplexnému, celosvetovému, týkajúcemu sa „glóbu“. „Pretože pozemské sa viaže k zemi, ale je zároveň svetové v tom zmysle že sa nezhoduje s žiadnou hranicou, že prekračuje všetky identity.“¹⁰³ Latourova vízia prináša nádejnú kombináciu spoločného postupu, fyzického záujmu a globálnej významuplnosti, ktoré sa prekvapivo stretávajú v „prízemnosti“.

Druhým princípom novej rekreácie je teda zdieľanie záujmu v kolektíve pod spoločnou príslušnosťou k vzťahu ku zemi. Na ich vykonávanie nemusí byť človek ani filozof, ani environmentalista, ani socialista. Už aj stretnutia pri individuálnom, spoločnom hobby dávajú človeku spoločný zmysel, pocit príslušnosti. Môžu to byť obyčajné kolektív-

Nemožnosť úniku pred zmenou

100 LATOUR, Bruno. *Zpátky na zem: jak se vyznat u politice Nového klimatického režimu*. s. 8-11

Nový absolútny rámec pre ľudstvo

2. princíp nových foriem rekreácie

101 Tamže, s. 12-13
102 Tamže, s. 85-88
103 Tamže, s. 62

ne športy, aj tréningové skupiny individuálnych aktivít, ďalej príslušnosť k špecifickým skupinám modelárov či zberačov, či akékoľvek nám vlastné atribúty a aktivity, ktoré sú dôležité pre nás aj pre iných, a dodávajú nám pocit príslušnosti k ďalším ich nositeľom. Významovo idú ešte ďalej rôzne formy komunitného záhradkárčenia, svojpomocné stavanie či práva s drevom – v takýchto aktivitách sa nachádza práve on vzťah k materiálnosti a zemi, ktorý tak aj náhodného záhradkára z Česka prepája univerzálnym jazykom starostlivosti o prírodu a univerzálnym významom vzťahu k zemi s kýmkoľvek na svete. Starostlivosť je zároveň dobrým nástrojom, ako sa posunúť od oddychu pri konkrétne zamýšľanej starostlivosti o svoju záhradu k širšiemu záujmu a vzťahu k svojmu fyzickému okoliu. Od takéhoto formovania vzťahu k fyzickosti (meníme seba, okolie, alebo niečo vytvárame), cez moment aktívneho zapojenia sa, možnosti definovať, alebo obsiahnuť maličký kúsok sveta, a tým dať význam jemu, aj sebe, sa tak dostaneme myšlienkovou skratkou až k tomu, že záhradky na Kraví hore majú potenciál záchrany planéty (nadenesene povedané...).

Od kolektívnej, fyzickej aktivity sa dostávame k tretiemu princípu novej rekreácie úzko prepojenému s predchádzajúcim, a tým je fyzická, taktálna tvorba ako taká. V tomto momente získava celý pojem rekreácie zaujímavý obrat, pretože nachádzame význam a oddych vo fyzickom vytváraní, produkcii určitej hodnoty ktorá nám dáva význam, a ktorú v platenom produktívnom čase nevytvárame. Ide teda o rekreáciu cez alternatívnu produkciu. V tvorivom produkovani sa odráža hľadanie riešenia, experimentovanie, nepredvídateľnosť výsledku, možno až detská zvedavosť, ktorá nás opäť prenáša do myšlienok, ktoré ležia mimo (skoro) všeobjímajúcu množinu spoločenského systému. Tento princíp preto prepája predchádzajúce dva, a môže byť teda zhmotnený ako v komunite mestských záhradkárov experimentujúcich s netradičnými odrodami paradajok, tak v osamelom grafikovi chodiacom na chatu za mestom tvoriť linoryty. V našej generácii vnímam určitú snahu o návrat k remeslu – k ovládaniu špecifickej zručnosti tvorby, ktorú si v rámci súčasných možností možno trochu romantizujeme, a tak často bývalý ťažký manuálny zdroj obživy meníme na koníček, ktorý si popri bežnom zamestnaní musíme „dovoliť“.

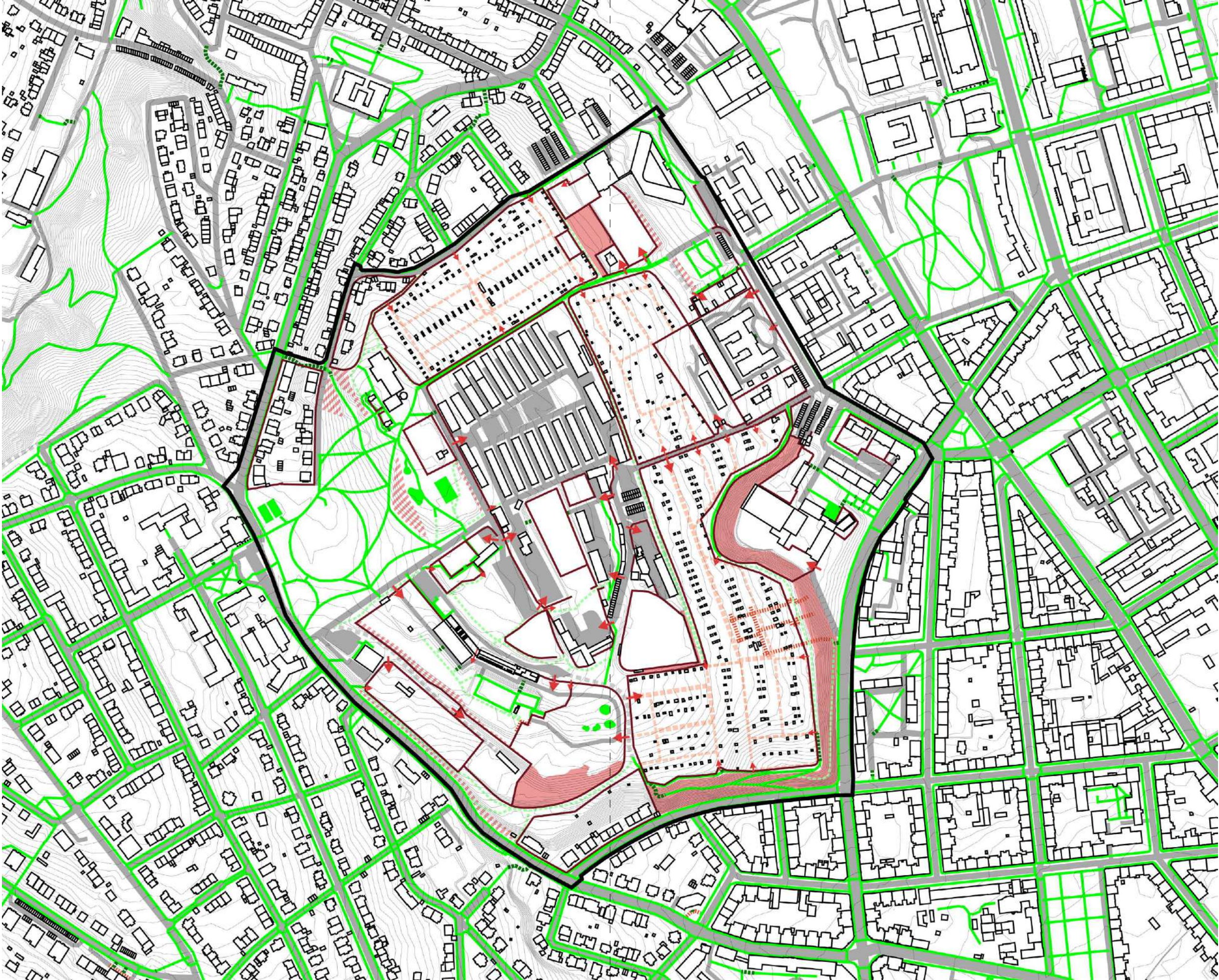
Výsledkom tejto dlhej úvahy v rámci dvoch teoretických esejí je apel na vytváranie priestoru v mestách pre alternatívy voči produktívnej logike kapitalizmu – ako na jednej strane potrebný krok vyvažovania väčšinovej reality pre udržateľnosť našej spoločnosti v rámci systému, a na strane druhej ako nakročenie k reforme systému. Zároveň osvetľujú možné významy a programy, ktoré Kraví hora svojou súčasnou realitou sama už naznačuje, a ktoré sa v nej môžu ďalej rozvíjať.

9. Na oboch stranách plotu

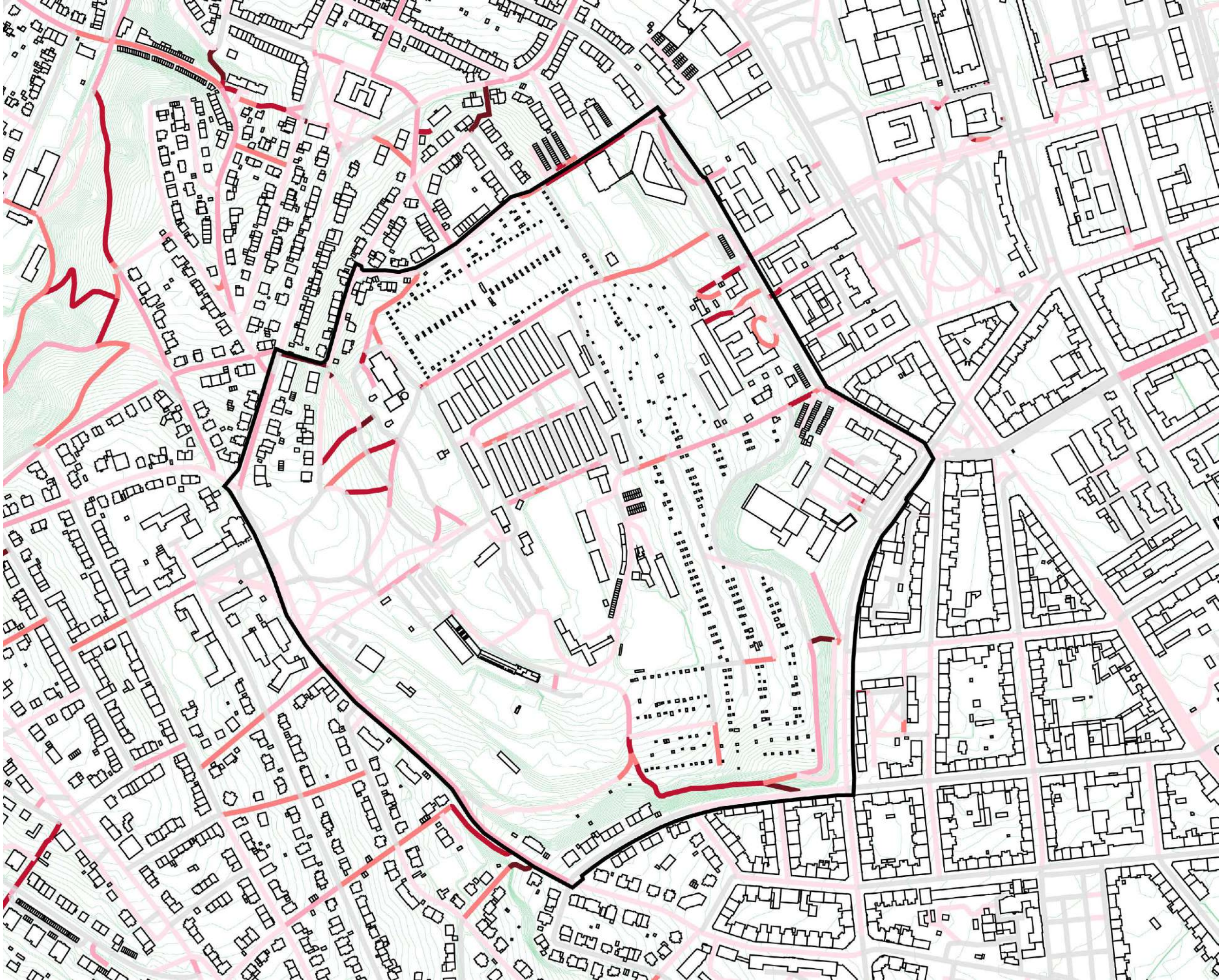
Hranice, bariéry a prístupnosť územia

Komunikácie
a bariéry

- Spevnená vozovka
- Nespevnená vozovka
- Spevnený chodník
- Nespevnený chodník
- Chodníky v záhardkách
- Schody
- Podzemné chodby
- Umelé bariéry
- Prírodné bariéry

Sklony ciest

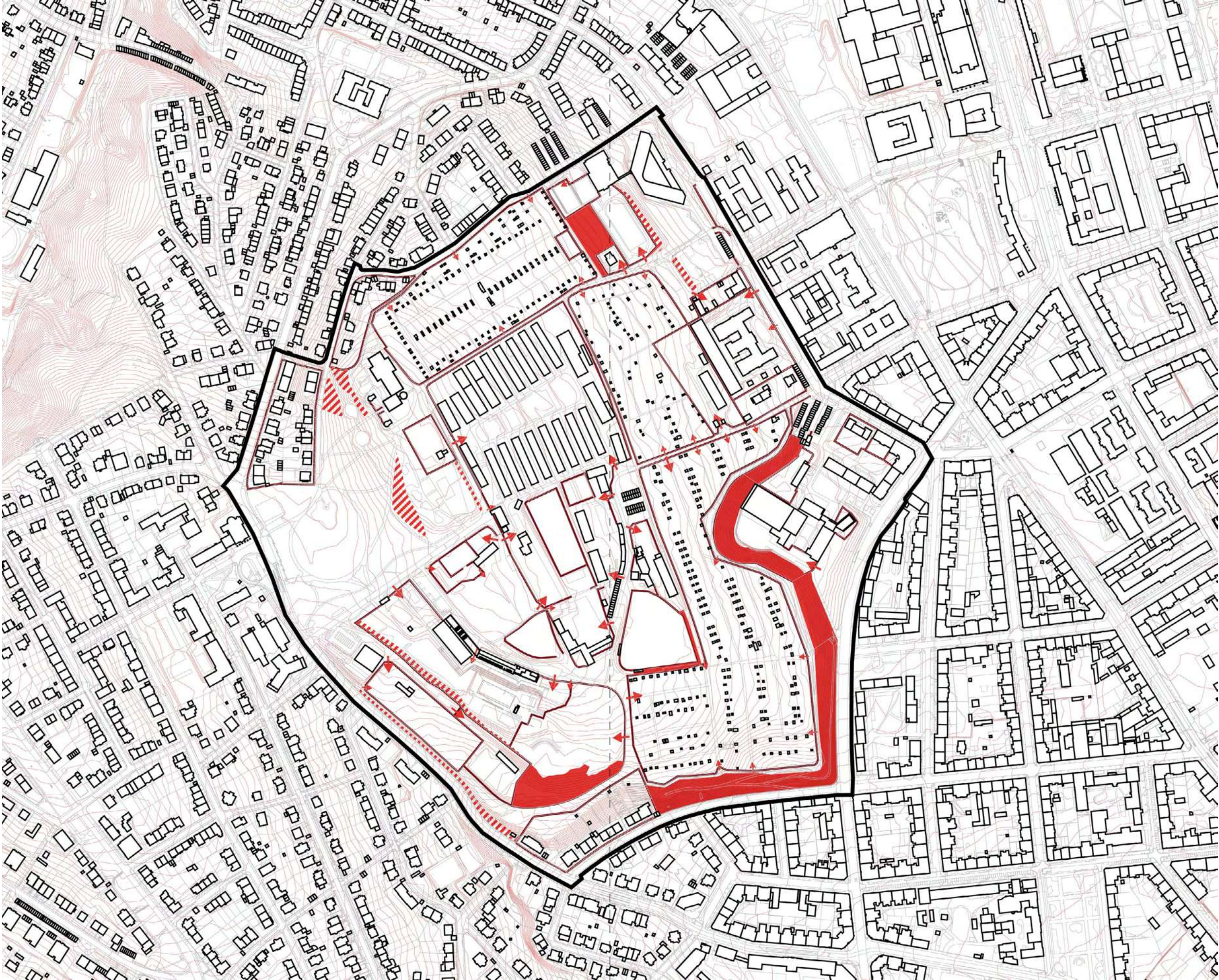

Mapa 29: Sklony ciest_1 : 5 000

Mapa 29: Sklony ciest_1 : 5 000

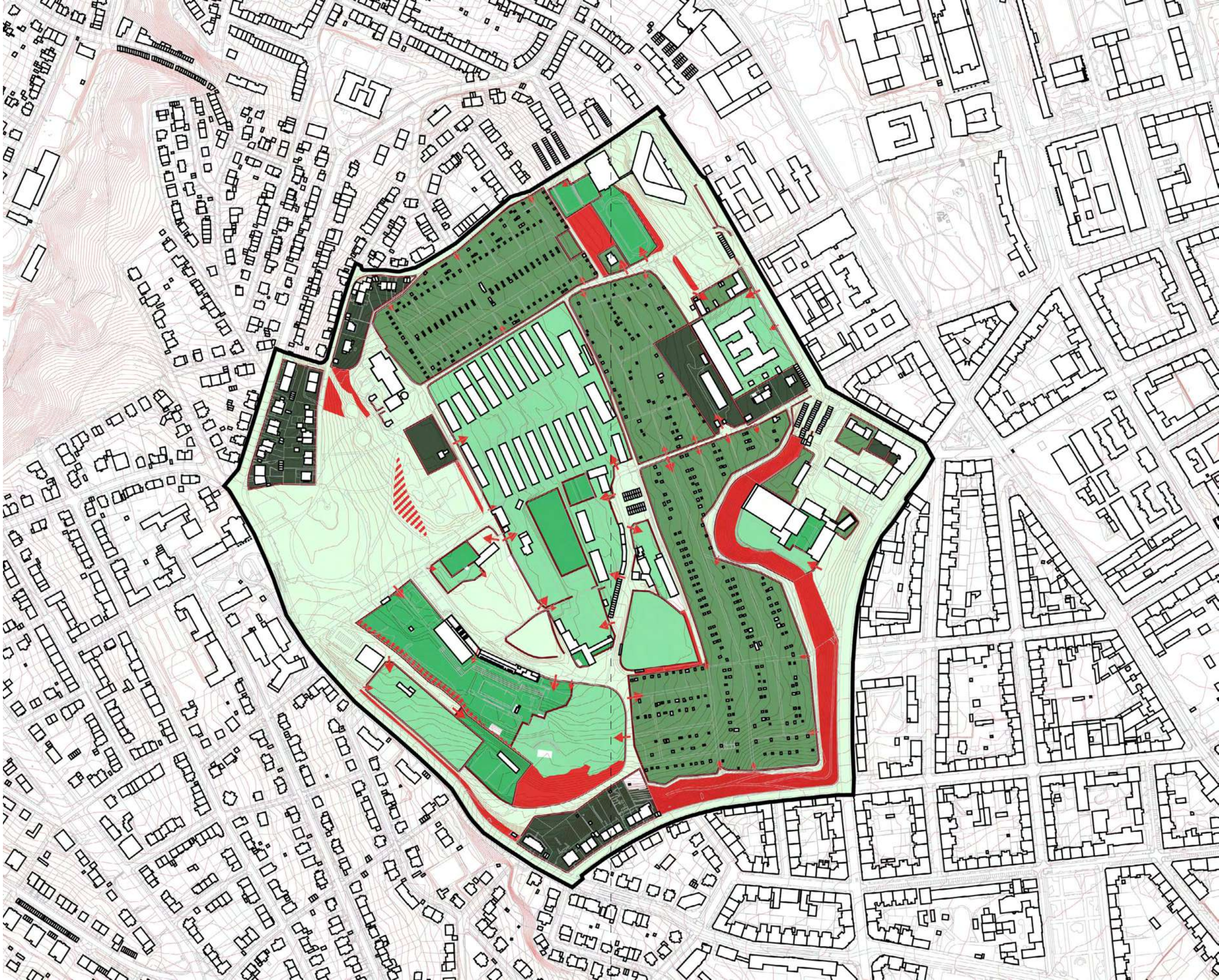
Hranice

Mapa 30: Hranice a přírodní bariéry_1 : 5 000

Mapa 30: Hranice a přírodní bariéry_1 : 5 000

Miera prístupnosti

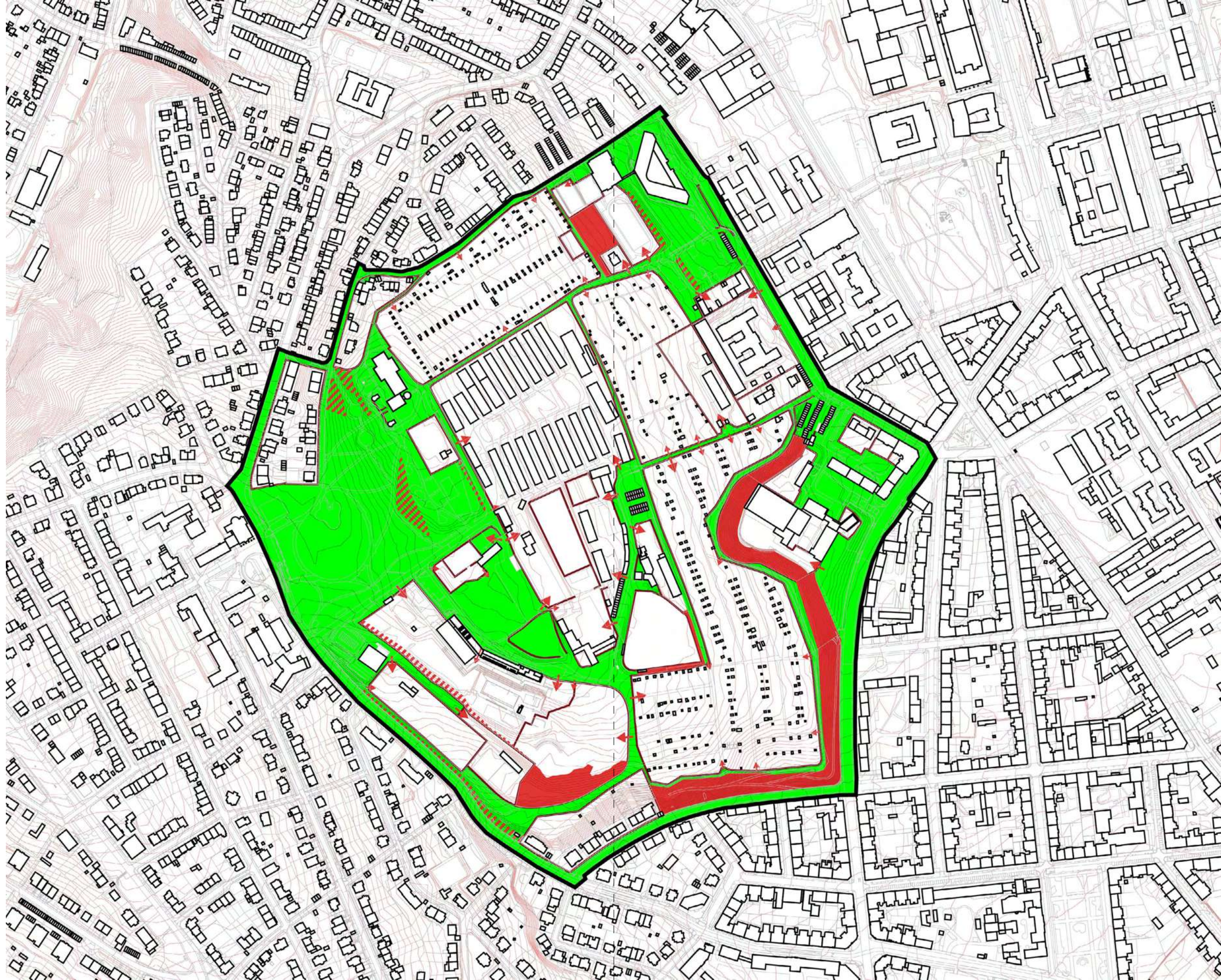
- Verejne neprístupné
- Komunitne prístupné
- Podm. verejne prístupné
- Voľne verejne prístupné
- v určený čas
- Voľne verejne prístupné
- Umelé bariéry
- Prírodné bariéry

Mapa 31: Miera prístupnosti územia_1 : 5 000

Mapa 31: Miera prístupnosti územia_1 : 5 000

Verejný priestor

Mapa 32: Verejne voľne prístupné územie_1 : 5 000

Mapa 32: Verejne voľne prístupné územie_1 : 5 000

10. Stratégia pre Kraví horu

Pravidlá škvŕn a rozhraní

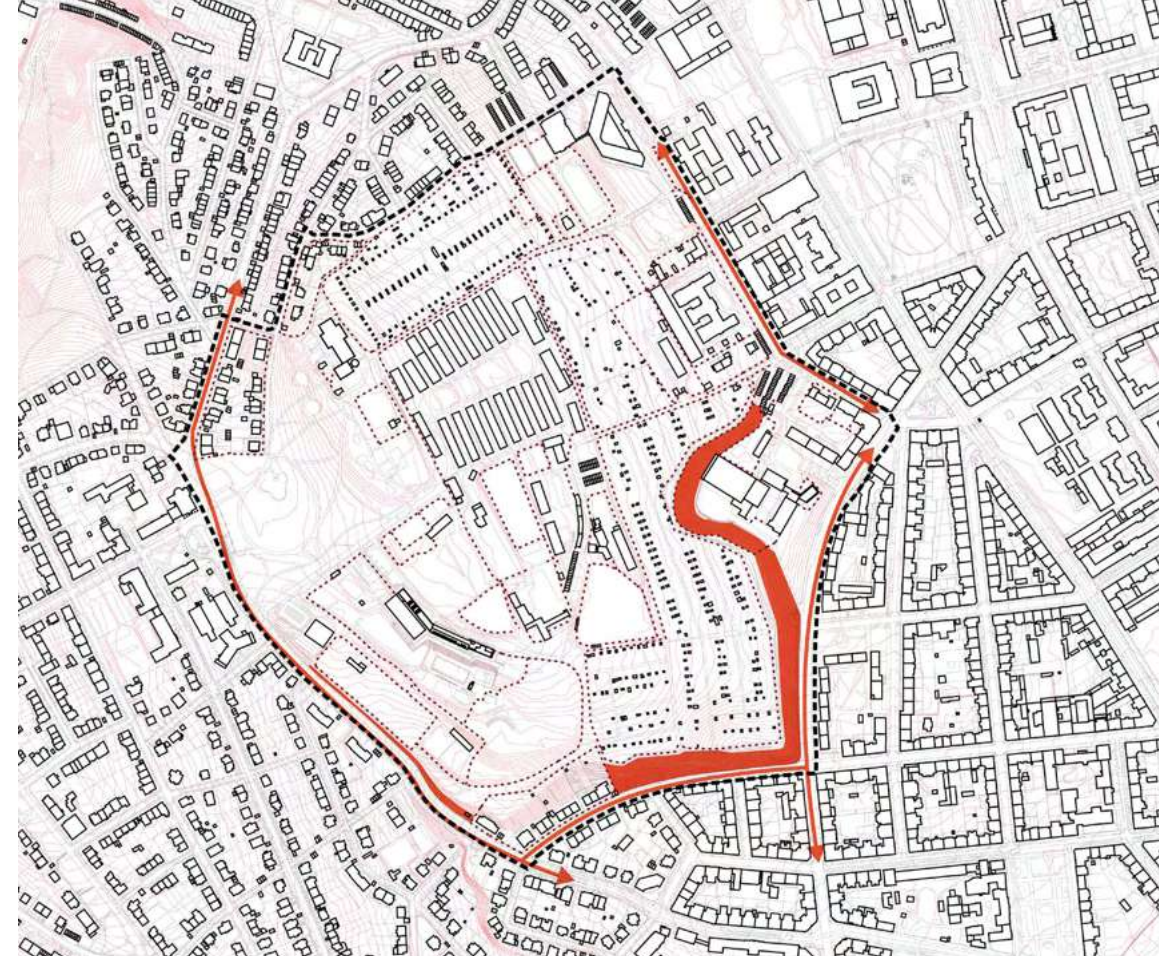
Priestorová analýza

Kraví hora je kolážou plôch, ktoré nezdediajú jednotný systém. Vnútorne hranice do veľkej miery definujú charakter priestorov, avšak zároveň ich vplyv je iba dočasný, nezáväzný. Zjednocujúcim princípom je tak snád' len vzťah ku topografii kopca. Tá definuje výraznú juhozápadnú, a menej radikálnu juhovýchodnú hranicu územia, ktoré sú ešte zvýraznené líniami dopravy. Mierny severovýchodný svah kopca pokrýva výrazná štruktúra "likusákov", ktoré sa po vrstevnici mierne otáčajú a otvárajú medzi sebou centrálny priestor "návsí". Výraznou štruktúrou sú aj záhradky, ktoré sú vrámci svojich neprístupných "ostrovov" členené do pravidelných obdĺžnikov záhrad.

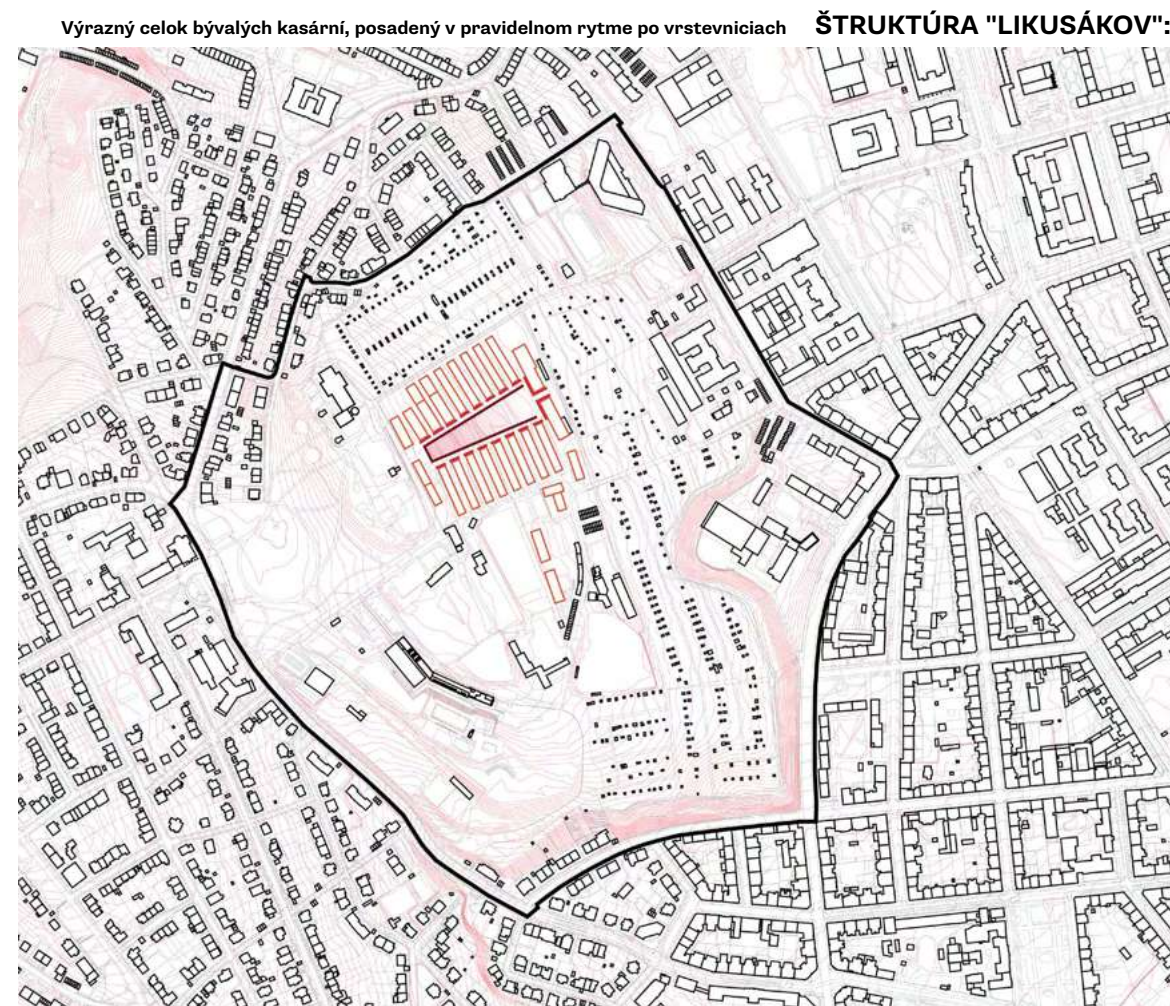
Okrem topografie je však ďalším zásadným priestorovým činiteľom zeleň, ktorá prerastá územím naprieč jeho časťami. Zalesnené plochy do určitej miery sledujú topografiu a vytvárajú vonkajší "polkruh" vymedzujúci územie - nie sú však tak kompaktné, ako v prípade Wilsonovho lesa. Väčšie plochy zaberá vnútorný kruh, tvorený polkruhom záhradiek a polkruhom parkových trávnatých lúk, ktoré sú dnes síce fragmentované, avšak ponúkajú potenciál previazania do plynúceho priestoru parku, obopínajúceho veľkú časť kopca. V strede sa nachádza areál likusákov, v ktorom línie zelene nasledujú vrstevnice, tak ako budovy. Rady vysokých topoľov výrazne definujú smerovanie priestorov - zároveň takto stromy dodávajú miestam s inak nízkou zástavbou vertikálny rozmer. Ako vyplynulo z analýzy zelene, územie má potenciál väzby na Wilsonov les, Bjornsonov sad a ďalšie zelené plochy v okolí, s cieľom vytvoriť kompaktnejšie súvislé zelené územie, ktoré by zvýšilo rekreačný aj environmentálny význam Kraví hory.

Trasy a toky cez územie prebiehajú hlavne v trojuholníku "študentskej štvrte" okolo Konečného námestia, živej obytnej štvrte okolo Úvozu a Údolní, a parku a plavárne vedľa Námestia Míru. Ďalšie toky súvisia s dianím v likusádoch, a prechádzkovými trasami okolo kopca. Otvorenie dnes oploteného stredu územia väčšiemu pohybu a potenciálne nové prepojenia, spolu s dnešnými tokmi a "miestami aktivity", definujú križovatky - miesta ktoré majú prirodzený potenciál vytvoriť "udalosť" (event), "silové pole" miest na Kraví hore, ako popisujú de Solá-Morales, či Tschumi.

Rovnako dôležitou zložkou Kraví hory je však vágnosť, periférnosť - jej súčasný charakter, ktorý je široko rozoberaný v predchádzajúcich kapitolách. Rovnako dôležité ako "miesta aktivity" sú teda aj miesta ticha, uzavreté, schované miesta, ktorých charakter uchováva ich vágnosť a nedostupnosť. Prepájanie priestorov preto nemôže byť bezbrehé - v miestach, v ktorých je introvertný charakter špecifickou kvalitou, by mali byť naopak intimita a "vylúčenosť" podporená, resp. zachovaná. Nechať svojmu osudu je v tomto prípade rovnako dôležité ako robiť intervencie.

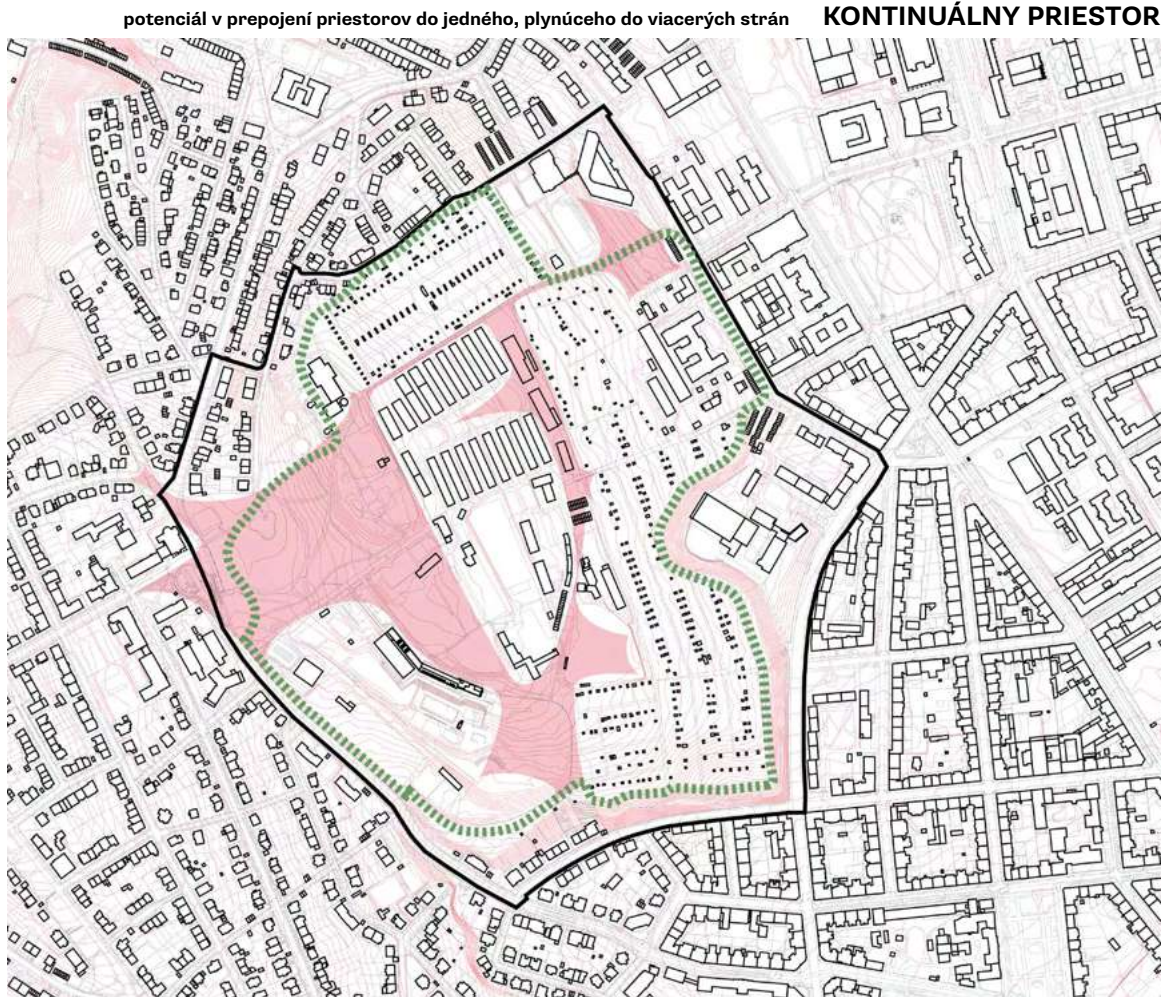
HRANICE: Vonkajšie prirodzené topografické hranice, dopravné hranice, vnútorné umelé hranice

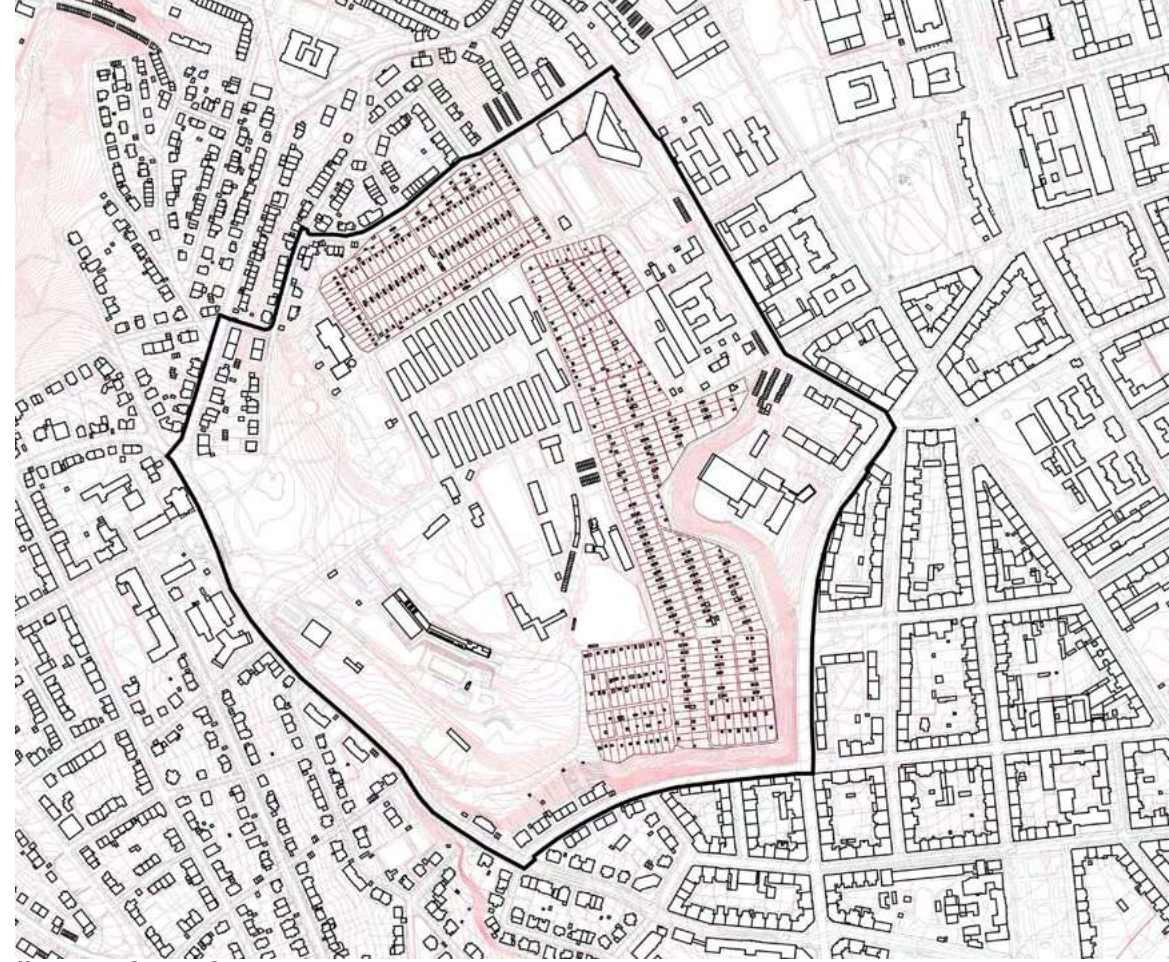
Výrazný celok bývalých kasární, posadený v pravidelnom rytme po vrstevniciach **ŠTRUKTÚRA "LIKUSÁKOV":**

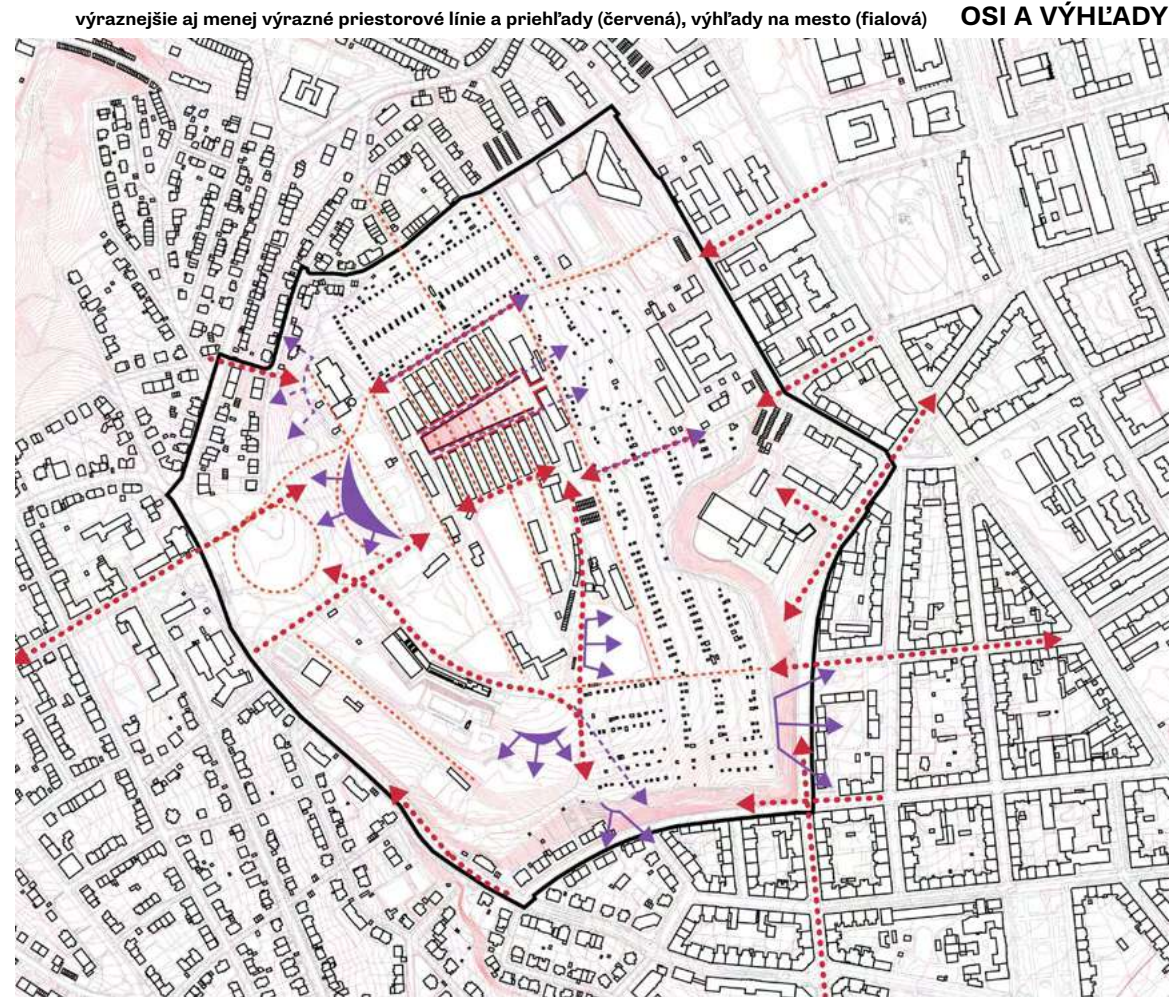
ZELENÁ ŠTRUKTÚRA parkové trávnaté plochy, lesy, záhradky, línie stromov, a potenciál prepojení

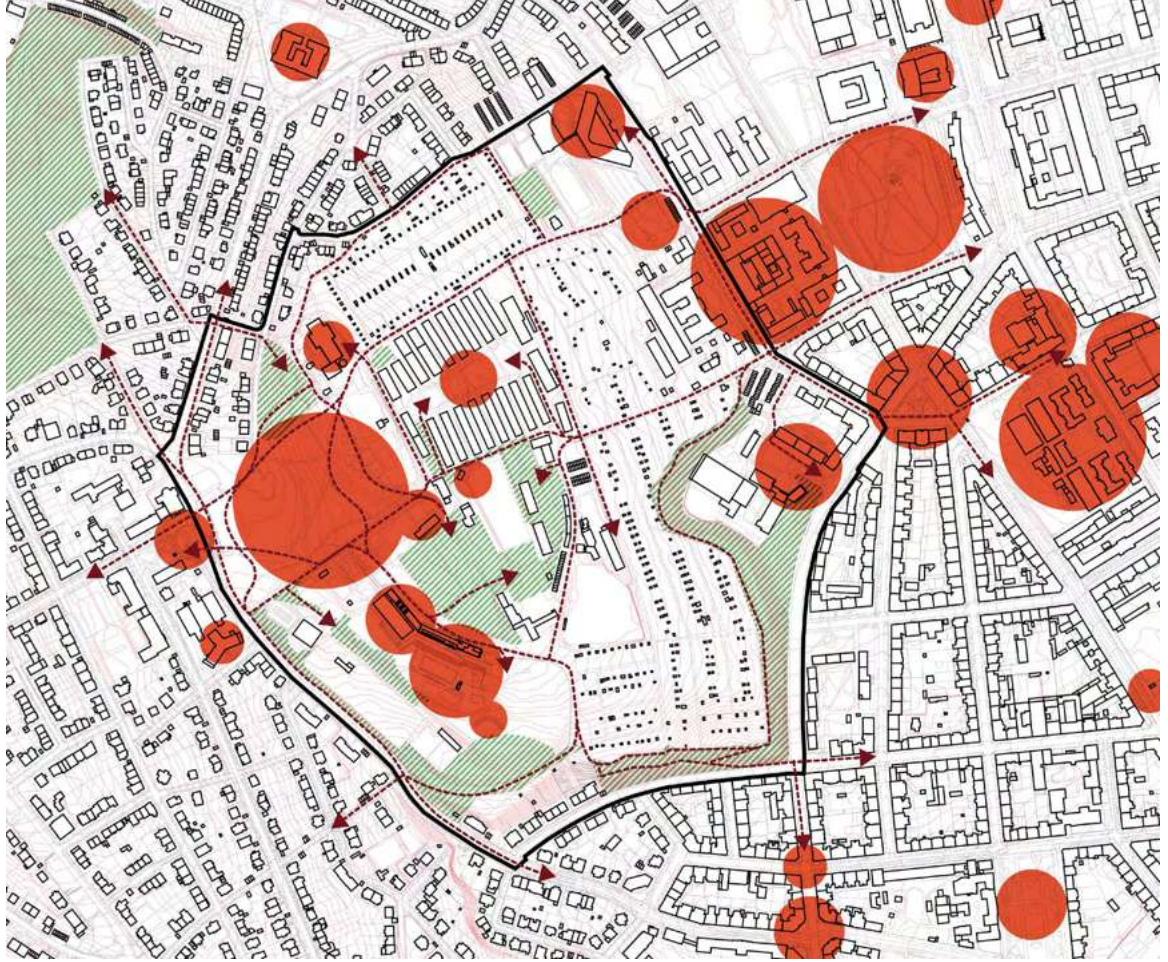
potenciál v prepojení priestorov od jedného, plynúceho do viacerých strán **KONTINUÁLNY PRIESTOR**

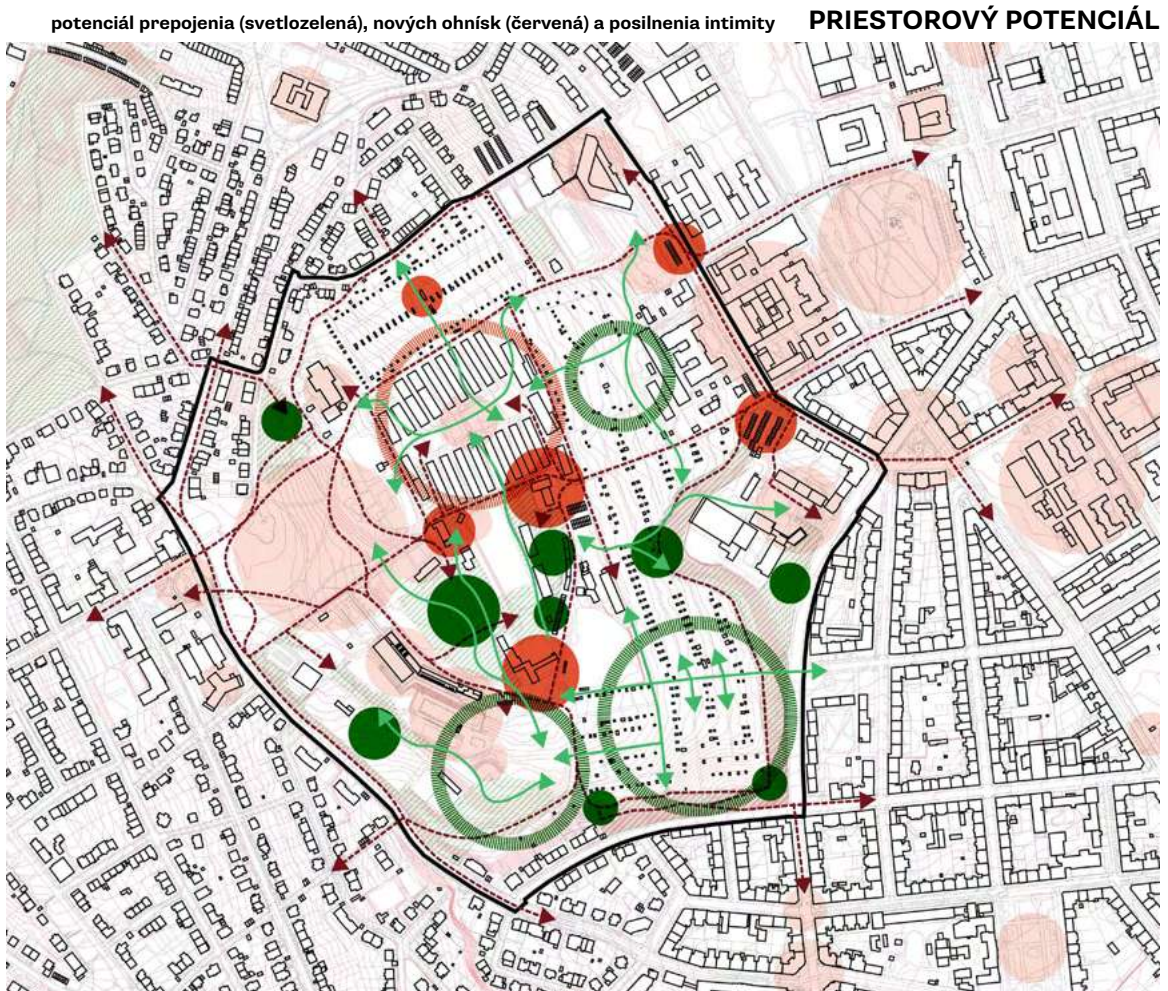
ŠTRUKTÚRA ZÁHRADIEK výrazný pravidelný raster záhradiek s nízkymi plôtkami, uzavretých do 3 celkov

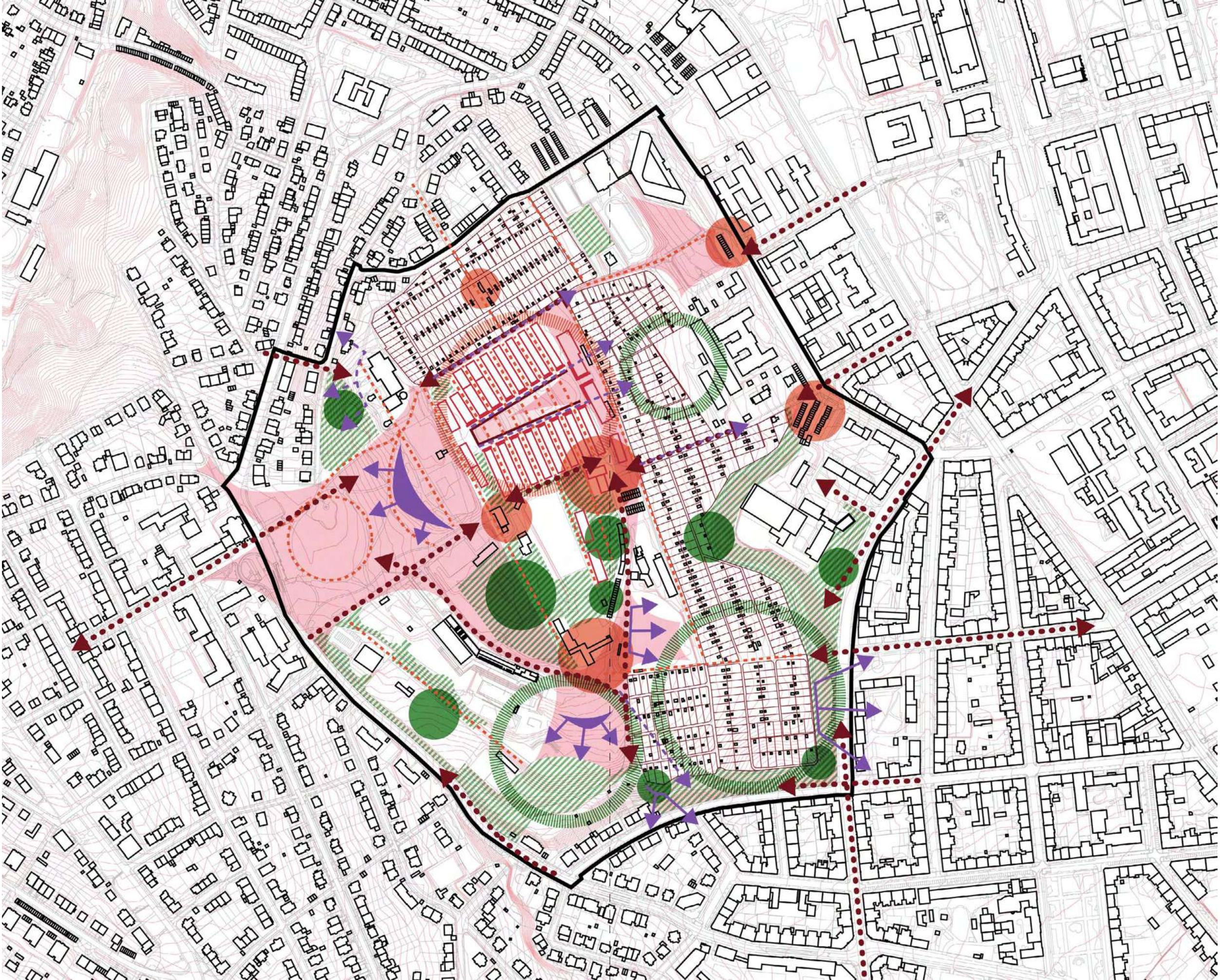
výraznejšie aj menej výrazné priestorové línie a priehľady (červená), výhľady na mesto (fialová) **OSI A VÝHLADY**

AKTIVITA vs. INTIMITA cesty, prirodzené ohniská aktivity (červená), a intímne miesta mimo dianie

potenciál prepojenia (svetlozelená), nových ohnisk (červená) a posilnenia intimity **PRIESTOROVÝ POTENCIÁL**

Ako pristúpiť ku Kraví hore?

Tak ako Kraví hora neponúka jednotiaci koncept, hlavný význam územia, tak prístup k nej nemôže byť založený na jednosmernom riešení či schematickom koncepte.

V definícii Kravej hory ako "vnútornej periférie" majú jednotlivé časti územia primárne vzťah smerom von, k okolitým štvrtiam a mestu Brnu ako celku, a až potom medzi sebou. Ak prihladneme k existujúcemu režimu fungovania územia, tak získavajú jednotlivé časti územia určitú autonómiu, a uvažovanie nad ich podobou môže prebiehať do určitej miery nezávisle od okolia - avšak pri rešpekte k všeobecným princípom, vyplývajúcim z predchádzajúcich kapitol:

1. Permanentná dočasnosť:

Kraviu horu sme popísali ako kompenzačný mechanizmus mesta Brna. Ten je však funkčný len kým je územie flexibilné, kým dokáže reagovať na spoločenské zmeny a byť tak pružným územím krátkych cyklov, slúžiacim rigidnému mestu meniacemu sa v dlhých časových úsekoch. Zásahy a zmeny preto nesmú byť definitívne, musia byť reverzibilné. "Absolútna moc" územného plánovania a urbanizmu tak musí byť využitá nie k definovaniu ideálneho stavu, ale skôr nastaveniu pravidiel hry, ktoré nechajú dejom otvorený koniec.

2. Sukcesivita:

Existujúce kvality boli popísané. Ich podoba nie je status-quo, ale už len identifikovanie princípov, z ktorých tieto kvality (a hlavne aktuálnosť týchto kvalít!) vychádzajú, znamená že premena alebo vývoj jednotlivých častí územia pramení zo súčasnej situácie, a k radikálnym zmenám (ani fyzickým, ani ideovým) by nemalo dochádzať, ak ku týmto zmenám neexistuje rovnako radikálny dôvod. Prirodzený vývoj miest s rešpektom k jeho vrstvám je zároveň odpoveďou na výzvy nového klimatického režimu, lebo sukcesivita znamená maximálne využitie materiálneho potenciálu miest "tak ako sú" a postupnosť zmien, ktoré do veľkej miery nie sú dlhodobé a definitívne naplánované, ale skôr "vyplývajú z procesu". Konkrétnejším, ale stále všeobecným pravidlom pre rozvoj Kraví hory môže byť zásada v prvom rade:

-stavat' na miestach, ktoré sú dnes zastavané a spevnené

-rozvíjať prírodný potenciál na miestach, ktoré už sú pokryté vegetáciou

Odstrániť vegetáciu, zrovnať miesto pre stavbu, a zaliat' povrch vrstvou betónu totiž znamená de-facto nezvratne premeniť tento kúsok živej pôdy na neživú, anorganickú zmes (púšť). Naopak pracovať s minerálnymi povrchmi, odstraňovať spevnené povrchy a postupne im navracat' funkciu v ekosystéme je rozhodne environmentálne prínosné, ale chcieť od bývalej

zastavanej plochy aby sa z nej lusknutím prsta stala úrodná pôda, by znamenalo v podstate doviezť túto úrodnú pôdu a nahradiť tú mŕtvu, čo znamená veľký energetický a materiálový vklad a ide to proti podstate veci. ¹⁰⁴ Pravidlom teda je v prvom rade rešpektovať "režim miesta" a v prípade potreby ho meniť postupne a za pomoci prírodných procesov.

3. Práca s existujúcimi charaktermi:

Rešpekt k existujúcemu je dôležitý aj vo vzťahu k priestorovo-funkčnému potenciálu miest (respektíve či miesta sú onou "križovatkou energií" Solá-Moralesa, alebo naopak ich kvalita tkvie v úplne inom význame). Nie všetko čo je verejné a otvorené je automaticky kvalitné, a naopak nemôže byť celé územie len skrýšou pred spoločenským systémom. Spektrum odlišných špecifických významov skoncentrovaných do nevelkého územia, významov ktoré inde v širšom centre Brna nachádzame ťažko, je to čo robí "kravák kravákom". Existujúce charaktery by sa preto mali tiež vyvíjať "sukcesívne", smerom k potenciálu alternatívnych foriem rekreácie a práce, ktoré sme definovali v kapitole "Po robote".

4. Akupunktúrne zásahy

Tento princíp súvisí ako so sukcesivitou a princípom dočasnosti, tak s širšou spoločenskou tematikou. Veľké plošné premeny nie sú environmentálne priaznivé, ale ani spoločensky, a v konečnom dôsledku ani ekonomicky realizovateľné. V prípade identifikovania potenciálu k premene by obmedzené prostriedky mesta mali byť skoncentrované do menšieho počtu zásahov, ktoré majú potenciál ďalej indukovať želané posuny.

5. Zvýšenie kapacity verejne a voľne prístupného územia:

Verejnou požiadavkou na územie, definovanou aj v územnom pláne mesta Brna, je rozšírenie verejného priestoru v území. Ten je dnes pocitovo skoncentrovaný v parku medzi Náměstím Míru a hvezdárňou - ako sme však rozobrali v priestorovej analýze a analýze zelene, územie obsahuje niekoľko potenciálnych verejných priestorov parkového charakteru, ale aj intímnejších miest, ktoré stačí previazať dokopy do plynúceho priestoru voľnej rekreácie.

6. Hľadanie alternatívnych foriem rekreácie a práce:

Vývoj územia by mal byť na jednej strane do veľkej miery sukcesívny, a stratégia by mala túto "sukcesivitu" chrániť, avšak cieľom je zároveň odpovedať na aktuálne výzvy popísané v kapitole "Po robote". To znamená nie len ovplyvniť vývoj k napĺňaniu aktuálnych potrieb brňákov, ale zároveň cez rozoberané princípy z uvedenej kapitoly spätne formovať mesto Brno, a dostať tak myšlienke inverzného urbanizmu, keď periféria formuje mesto.

¹⁰⁴ ŘÍHA, Tadeáš. *Asfalt, beton a jiné horniny*. In: ERA 21: *Krajiny logistiky*

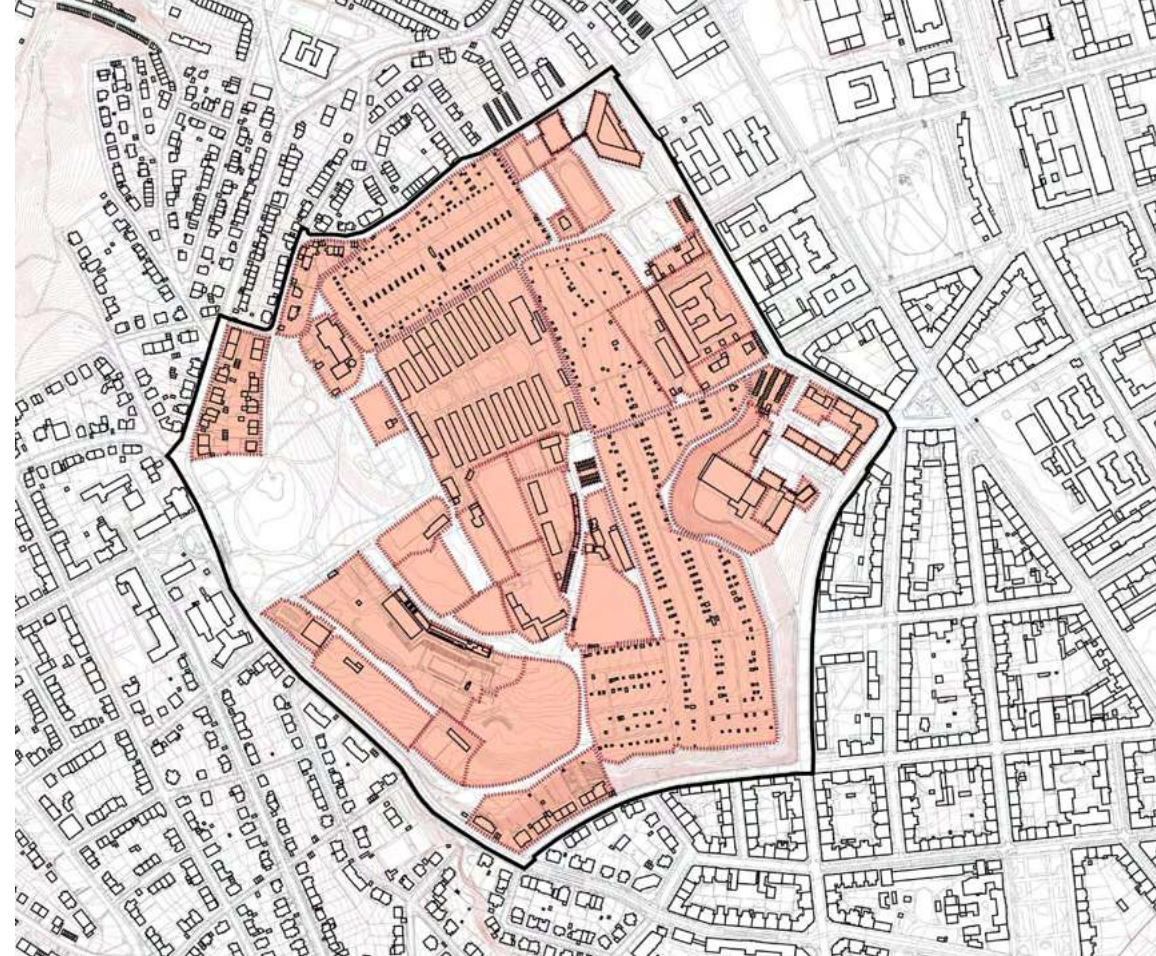
Škvorny a rozhrania

Ďalším krokom je vymedziť jednotlivé časti územia, ktorým priradíme určitú autonómiu, a ktoré vrámci stratégie môžeme považovať za celky. Aby sme sa vyhli príliš funkčným a ohraničujúcim konotáciám slova "plochy", nazývame ich "**ŠKVORNY**". Ich rozdelenie neodpovedá úplne presne dnešným oploteným celkom - je kombináciou dnešného administratívneho členenia, funkcie a priestorového charakteru miest (preto napríklad areál VUT okolo "likusákov" nie je jednou škvornou, ale je rozdelený na viacero častí). Jednotlivé škvorny majú rôznu potenciál zmeny, alebo naopak zachovania. Nutnosť zmeny závisí na:

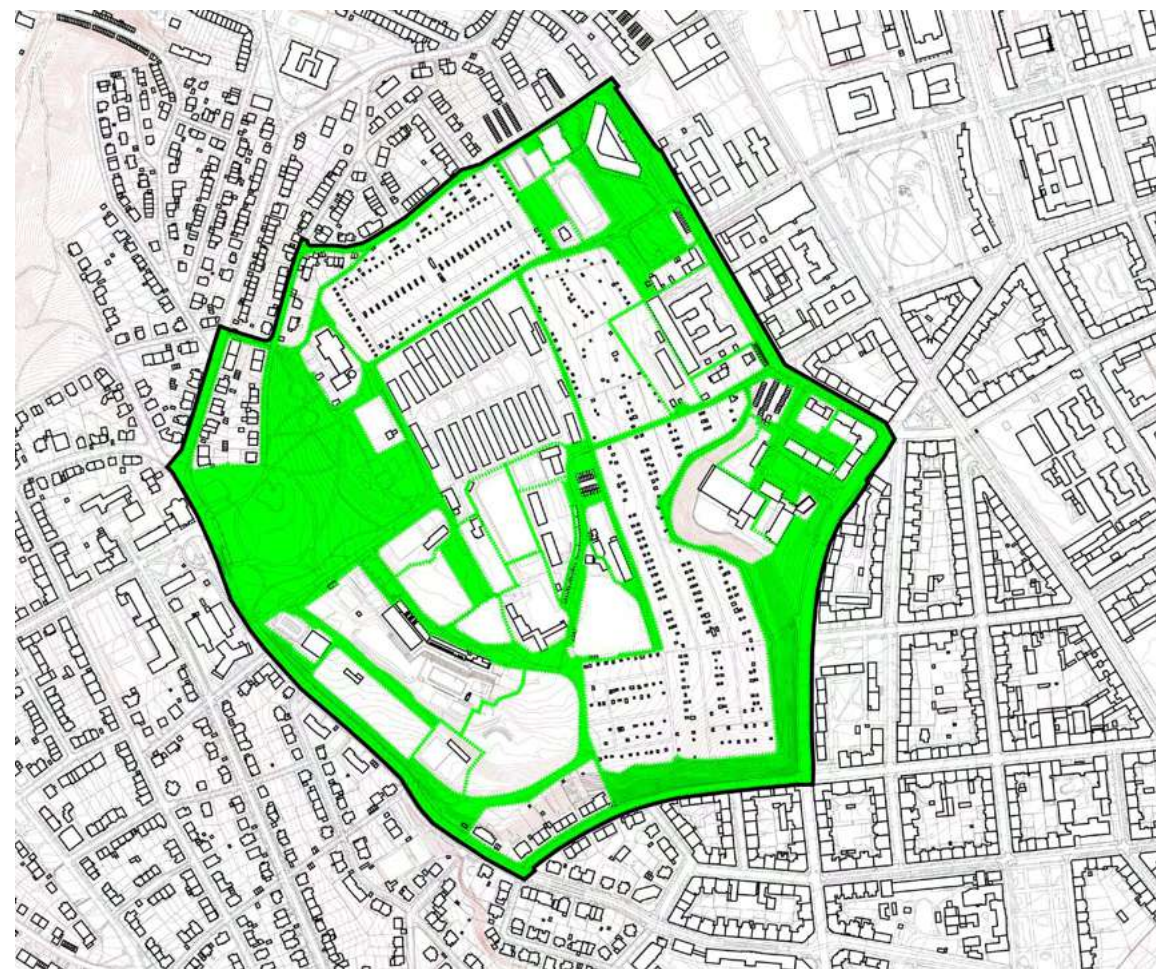
- miere problémov: ktoré treba pomerne k problematickosti aj za cenu náročnejšieho zásahu odstrániť
- + miere potenciálu: ktorý sa pri minimalizovaní náročnosti zásahu ponúka k využitiu

Nástrojom stratégie však nebude presne definovať, čo sa má s každou z týchto škvŕn udiť, ale na základe analýz a rámcov ako pristupovať k územiu, určí "**MIERU ZÁUJMU**". Výsledkom bude gradient "škvŕn", z ktorých vyplynú miesta ktoré vplyv "zhora" nepotrebujú (alebo by im neprospeľ), a potom naopak **miesta vyžadujúce vklad urbanistu/architekta. Tieto miesta budú následne predmetom záujmu v diplomovej práci.**

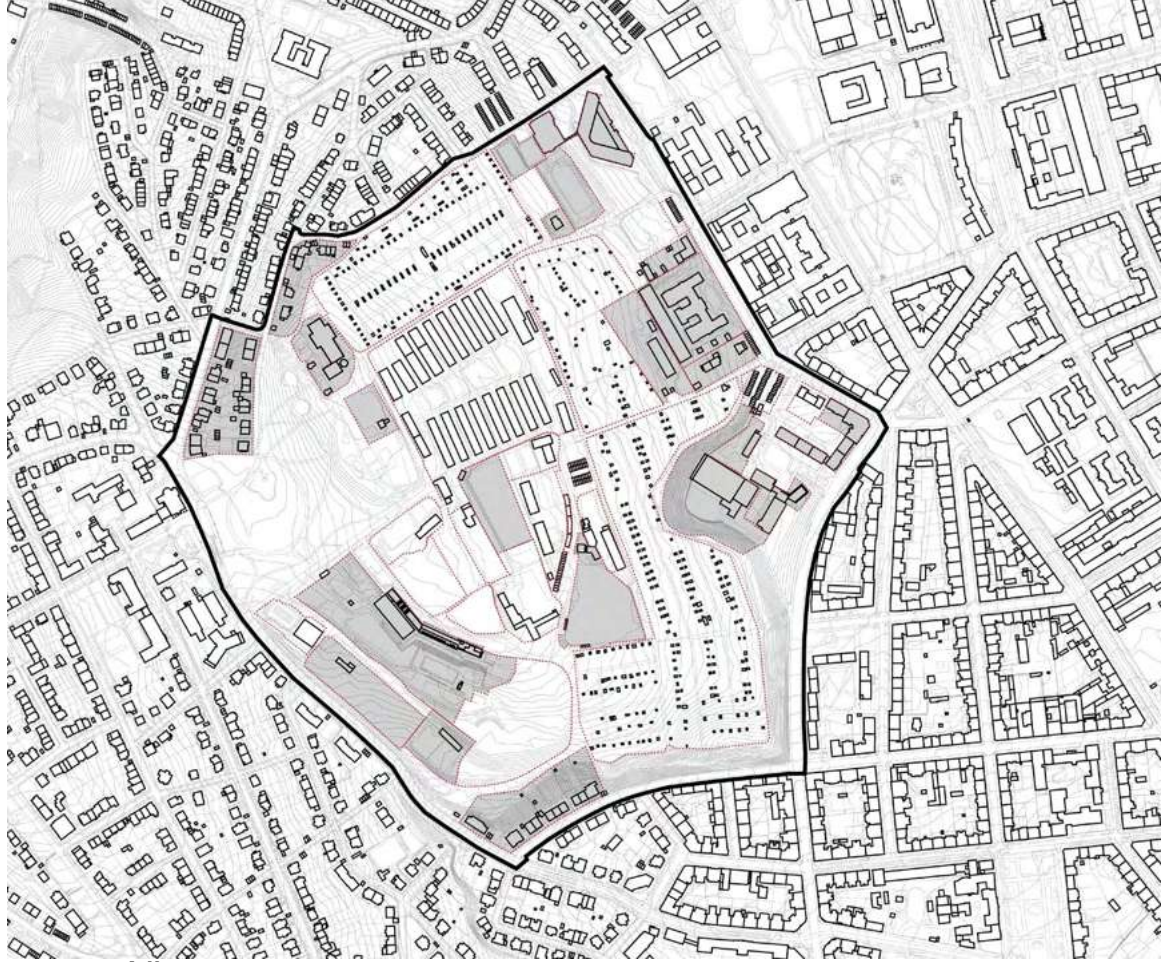
Rovnako dôležitý je však aj "negatív škvŕn" - všetky voľne prístupné priestory, medzipriestory a hranice škvŕn. Z dôvodu želannej nedefinitivnosti hraníc a snahy o ich zmäkčenie (v miestach kde je to možné a prínosné), definujeme tieto líniové priestory ako "**ROZHRAANIA**". Tie by mali byť nie len hranicou, ale aj miestom vzájomného vzťahu, a zároveň verejne prístupným miestom prinášajúcim vzťah k širšej verejnosti. Miera ich prístupnosti daná lokalitou a priestorovými danosťami následne určuje mieru aktivity vs. intimity. "Verejný priestor" preto automaticky neznamena miesto stretávania - môže to byť aj miesto kontemplácie jednotlivca (čo odkazuje k všeobecnému princípu práce s celou šírkou charakterov a snaží sa rešpektovať definované kvality "periférnosti"). Tieto "rozhrania" (ako líniové priestory) teda spolu s existujúcimi verejne prístupnými územiami (ako plošnými priestormi) vytvárajú štruktúru verejného priestoru Kraví hory, ktorá prevážuje jednotlivé "škvorny" dokopy a dáva im dnes často chýbajúci vzájomný vzťah (a opäť, vzťah medzi škvŕnami nemusí byť nevyhnutne "aktívny", môže čakať na naplnenie potenciálu, ktoré sa nikdy nemusí udiť, či úplne absentovať, pokiaľ je to vhodné). Tieto miesta sa teda stávajú do veľkej miery definujúcim činiteľom jednotlivých škvŕn, aj celého územia, a vytvárajú akúsi paralelu "tieňovej definície mesta", len na menšej mierke - škvorny sú "lícom" Kraví hory, rozhrania sú jej "rubom. **Rozhrania a verejný priestor teda budú tiež záujmom diplomovej práce.**

ŠKVORNY

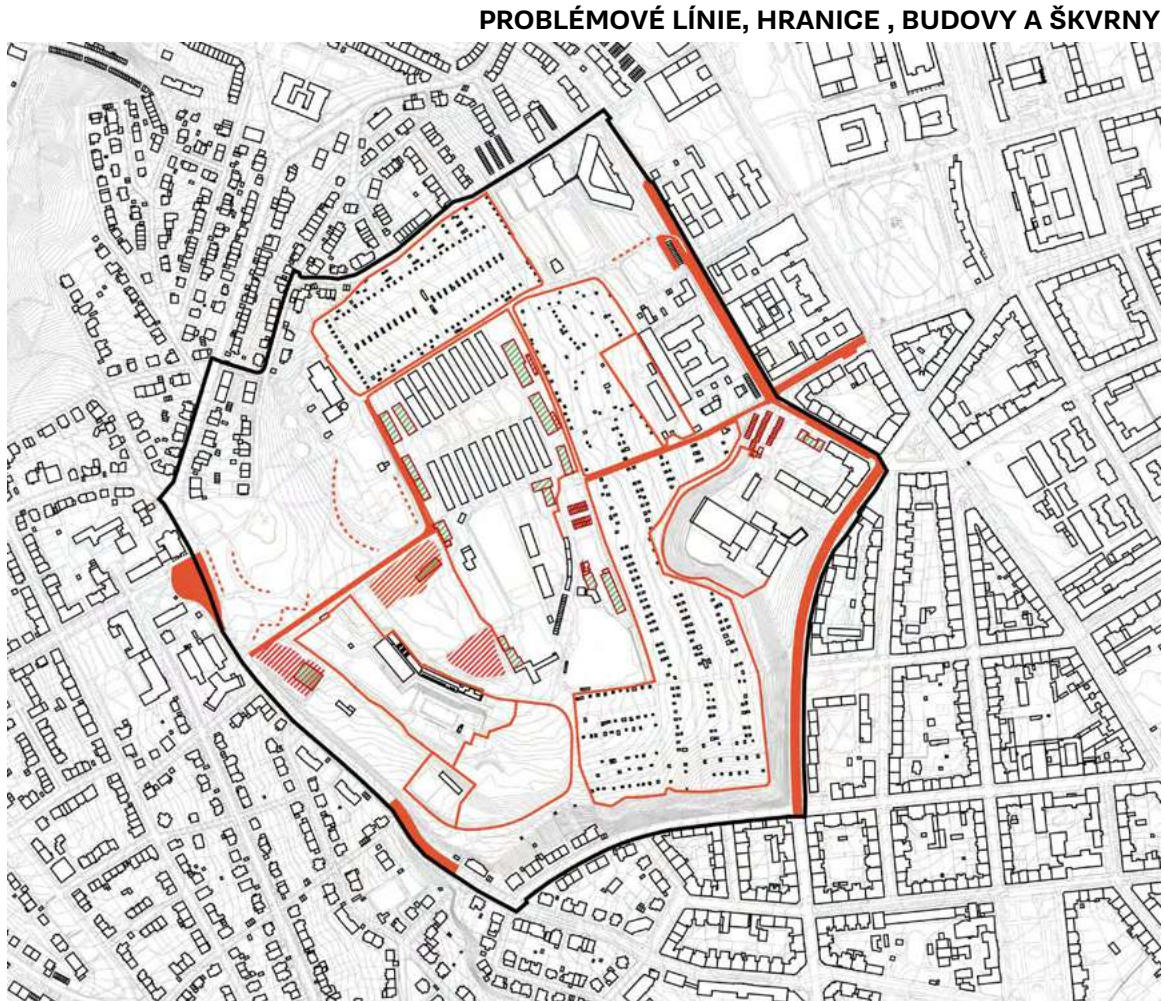
ROZHRAANIA

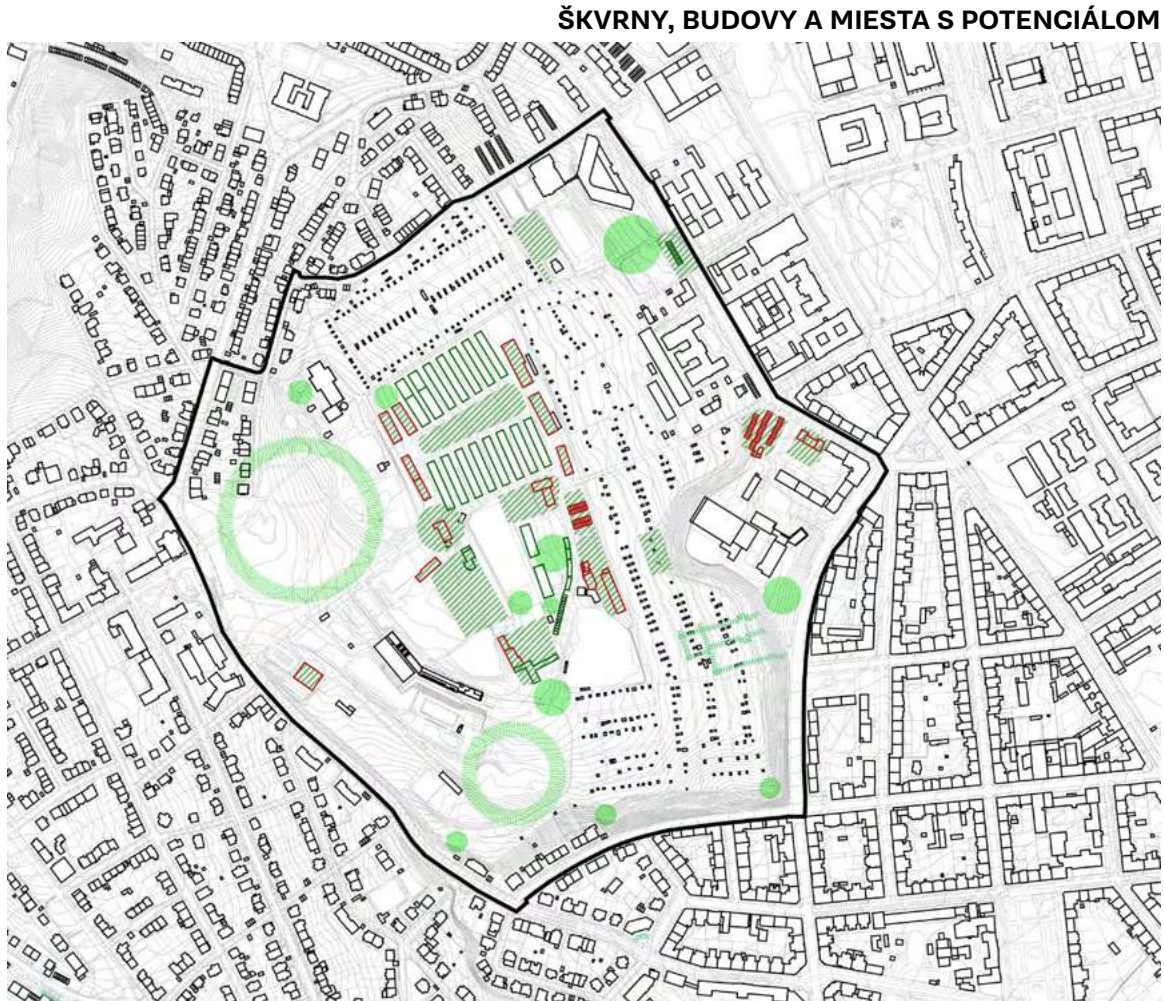
STABILNÉ ŠKVRNY

POTENCIÁLNE PREPOJENIA

PROBLÉMOVÉ LÍNIE, HRANICE , BUDOVY A ŠKVRNY

ŠKVRNY, BUDOVY A MIESTA S POTENCIÁLOM

Problémy, potenciály, a stabilné škvry

STABILNÉ ŠKVRNY sú miesta, ktorých význam je zo svojej podstaty naplnený a nemenný (napr. vodojem), ktorých vývoj dospel do súčasného uspokojivého stavu (napr. hvezdáreň), prípadne miesta ktorých vývoj ovplyvňuje iné škvry len v minimálnej miere (napr. Gymnázium ML). Neznamená to, že by si pozornosť architekta nezaslúžili - ich riešenie len nie je prioritou vo vzťahu k zadaným témam a prístupu. V rámci stratégie by sa preto malo zasahovať do týchto škvry len minimálne.

- a** Rodinné a bytové domy
- b** Hvezdáreň
- c** Vodojem
- d** Kúpalisko a plaváreň
- e** Bylinková záhrada MUNI
- f** Volejbalový klub Slávia
- g** Hlavné basebalové ihrisko
- h** Tenisové kurty TJ Kraví hora
- i** Areál škôl Úvoz
- j** Areál Stavebnej fakulty VUT
- k** Areál Vojenského výskumného ústavu
- l** Areál firmy FRAMA
- m** Gymnázium Matyáše Lercha a športoviská

PROBLÉMY A POTENCIÁLY sú vzájomne previazané ako kombinované kategórie voľne zahrňajúce predchádzajúce poznávanie územia, teda jednak miesta dnes očividne problematické a sŕiace potenciálom, ale zároveň aj potenciálne problémy a "potenciálne potenciály" vynárajúceho sa obrazu Kravej hory, ako sa ho snažili hľadať kapitoly "Na vnútornej periférii" a "Po Robote".

Problémy:

- 1 Cesta ktorá odrezáva park od zvyšku Kraví hory, a športový areál "Draken" ktorý je umelou, ostro nasvietenou škvrou medzi územiami s prírodným potenciálom
- 2 Oplotené tréningové basebalové ihrisko, ktoré pôsobí vo verejnom priestore ako bariéra
- 3 Oplotenie kúpaliska a areálu VK Moravská Slávia, ktoré do seba uzatvárajú zbytočne veľké plochy, ktoré nie sú areálmi využívané

Potenciály:

- 1 Prepojenie miest s prírodným potenciálom - parku, cvičiska psov, basebalového ihriska, sadu, areálu kúpaliska a lesov do silného, prírodno-rekreačného systému
- 2
- 2 Prepojenie cesty medzi stromami vedúcej k bráne VK s lesom a hájom pod areálom kúpaliska
- 4 Vyčlenenie južného svahu areálu kúpaliska, prepojenie s ostatnými zelenými plochami, nadviazanie na susedné záhradky a sad starých odrôd, a vytvorenie mestského sadu
- 5 Útulný dvor autoservisu a historicky, vidiecky pôsobiaci dom majú špecifické genius loci a potenciál funkcie pre širšiu verejnosť
- 6 Vágne miesta ponúkajúce únik zo systému mesta, ktoré "len" netreba zničiť
- 7 Dvor pri budove 8D s vágny geniom loci a veľkým priestorom pre aktivity

- 8

Veľké asfaltové plochy, ktoré sú vzhľadom ku miestu a miere využitia nepatričné

.

.

.
- 9

Bariéra vodojemu je nevyhnutná, ale okolité bariéry cesty, terénneho valu, oplotenia areálu VUT a budov v jeho hornej časti, sú adaptovateľné.

.
- 10

Centrálny priestor medzi likusákmi, dnes parkoviská oddelené terénnymi bariérami

.
- 11

Križovatka ciest pre autá

.
- 13

Budova stojaca na vstupe do areálu VUT sa tomuto dôležitému miestu obracia chrbtom

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.
- 15

Úzky koridor medzi záhradami, v ktorom nie je miesto pre peších a autá zároveň
- 16

Ulice pri vstupe na Kraviu horu v medzi-priestore medzi školami sú zabrané pre autá

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.
- 20

Jediným vstupom na Kraví horu od Veveří je strmá a bariérová cesta z Grohovej - pre bezbariérový prístup treba prísť šalinou na Náměstí Míru
- 21+

Prehnane veľký prázdny areál VVÚ
- 22

Veľké neprístupné záhradkárske osady

.
- 24

Cesta na Kraví horu schovaná za garážami

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.
- 30

Ulica Údolní reže zelené údolie na 2 časti
- 31

Veľká plocha zabraná "len" reštauráciou
- 32

Náměstí Míru zabrané dopravou

.
- 34

Drobné zelené a terénne bariéry v parku
- 8

Potenciálny priestor pre proces postupného navrátenia spevnenej plochy do prírodného prostredia (dnešné parkovisko), alebo naopak využitia pre nový program (prázdna plocha a susedná budova)
- 9

Previazanie voľnej plochy parku a intenzívne využíteho areálu likusákov, ktoré si vyžiada prácu s budovami v hornej časti areálu - aj proces búrania môže mať potenciál
- 10

Potenciál adaptácie likusákov, väčšej expanzie dejov v likusákoch von, a križenia s verejným potenciálom
- 11

Uzlový bod v okolitom priestore - čo s ním?
- 12

Intímna záhrada, krásna tak ako je
- 13

Budova nakladateľstva MUNI a susedné nevyužívané asfaltové ihriská majú potenciál novej funkcie a adekvátnej formy
- 14

Pás budov a priestorov pod radom likusákov nie je bariérou, ale má potenciál zapojiť sa do plynúceho priestoru parku a reagovať na uzlové miesto u vstupu. Čo s budovami?
- 15

Rozšírenie dôležitého vstupu do územia a previazanie s aktívnym územím naokolo
- 16

Potenciál plynulého previazania Kravej hory, Bjornsonovho sadu a aktívneho okolia
- 17

Garáže sú na križovatke ciest z rôznych škôl, a to ponúka potenciál novej funkcie súvisiacej s ľudským potenciálom okolo
- 18

Potenciál dostavby bloku
- 19

Intímne miesto na dotyku sveta záhradiek a verejnej cestičky okolo Kraví hory
- 20

Bezbariérové vstup z Veveří by mohol vzniknúť po osi medzi záhradkami a ulicou Jana Uhra, cez vertikálne spojenie záhradiek a podzemných chodieb krytu
- 21+

Otvorenie areálu záhradiek a prepojenie prírodných plôch, zhustenie verejných trás
- 22

Lepšie prepojenie parčíku a susednej lúky
- 24

Zaujímavé garáže na uzlovom bode
- 25

Zarastená džungľa vedľa "lesnej" škôlky
- 26

Príjemne vágny lesík pri základnej škole
- 27

Schované miesto s lavičkou nad Úvozom
- 28

Schody a nevyužitá terasa s výhľadmi
- 29

Schovaný hájik so vzrastlými stromami
- 30

Úprava podoby ulice a prepojenie zelene
- 31

Potenciál výstavby a doplnenia funkcie
- 32

Riešenie Nám. Míru (prebehla súťaž)
- 33

Potenciál otvorenia výhľadu na vodojeme
- 34

Odstránenie bariér a doplnenie prepojení

Mapy 49-50: Nové členenie škvŕn a rozhraní_1 : 10 000

NOVÉ ČLENENIE ŠKVŔN

NOVÁ ŠTRUKTÚRA ROZHRANÍ A VEREJNÝCH PRIESTOROV

Nové členenie škvŕn a rozhraní

Na základe uvedených problémov, potenciálov a stabilných škvŕn sa musia škvŕny prekresliť, aby reflektovali prípadné, z nich vyplývajúce zásahy. Stále sú však definované len ako voľná kombinácia analyzovanej, interpretovanej súčasnosti a formujúcich sa potenciálnych podôb budúcnosti. Nové členenie škvŕn teda nie je žiadnym masterplánom, ale len nástrojom na určenie priorit.

Mapy 49-50: Nové členenie škvŕn a rozhraní_1 : 10 000

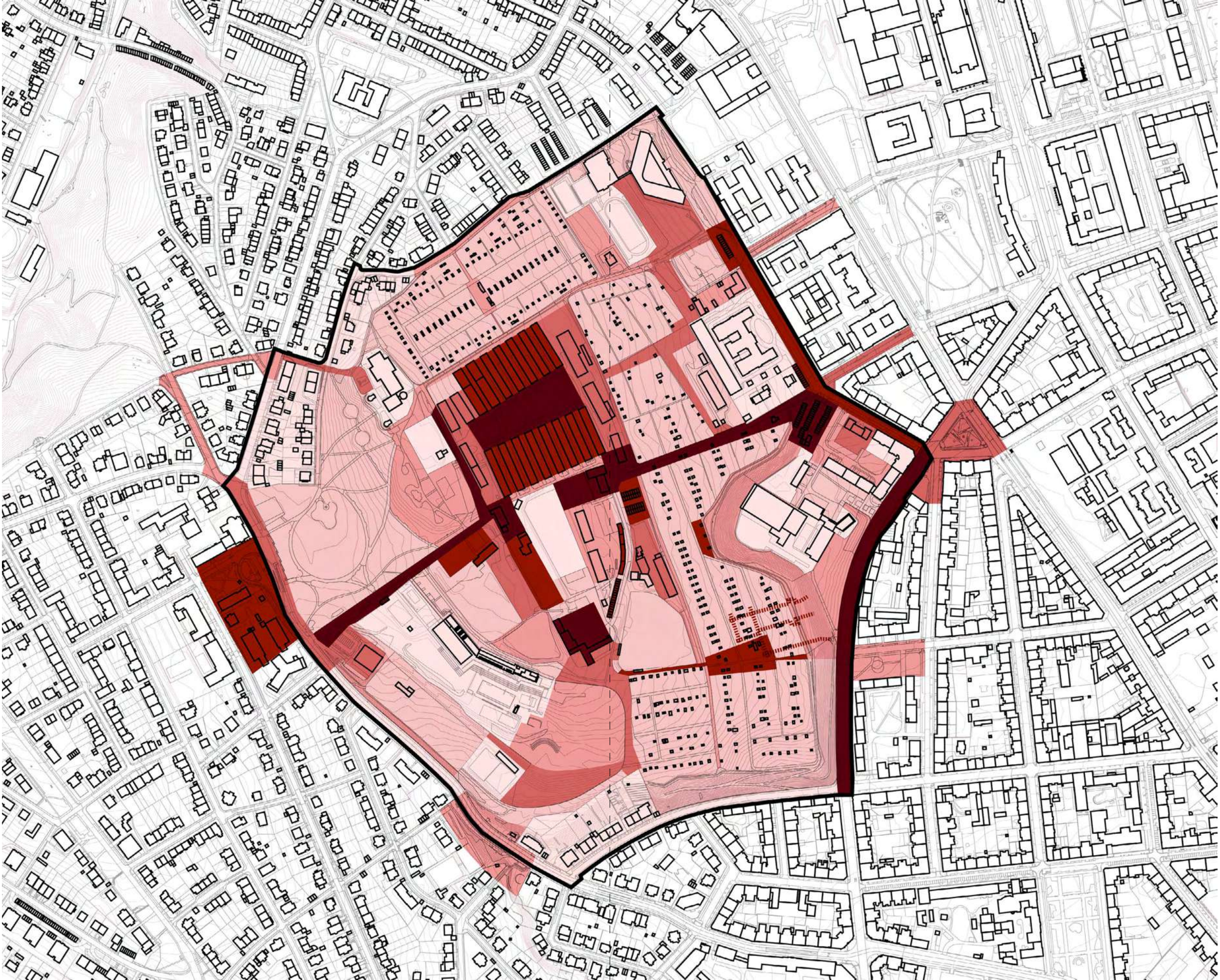
STRATÉGIA: Miera záujmu

Prístup ku Kraví hore je založený na úplne základnej premise, v ktorej "transformovať a využívať potenciál k zmene" je rovnako dôležité ako "rešpektovať súčasnú situáciu a nechávať svojvoľnému vývoju". Mapa "miery záujmu" je teda úplne kľúčový nástroj v stratégii pre Kraví horu. Miera záujmu nie je "miera zásahu", ani "etapizácia projektu" - má určiť, ktoré škvryny budú ponechané svojmu vývoju, a naopak ktoré škvryny by mali byť podrobené detailnejšiemu pohľadu architekta, ktorý následne navrhne ich ďalšie smerovanie. Mapa miery záujmu je teda snahou o priestorové zhmotnenie 6 všeobecných princípov "Ako pristúpiť ku Kravej hore", hlavne princípu sukcesivity a práce s prebiehajúcimi procesmi v území, a princípu akupunktúry, ako snahy o racionalizáciu "zásahov zhora", ako aj viery v to, že výstupom práce architekta a urbanistu nemusí byť absolutistický, definitívny masterplan. Miera záujmu totiž nehovorí o tom, čo sa v jednotlivých škvrynách má diať - upozorňuje však na miesta, ktoré by stáli za detailné zváženie dnešnej situácie, a následný funkčný a priestorový návrh, ktorého definitívnosť sa mení vo vzťahu ku kategórii záujmu, do ktorej škvryna spadá. Zásahy by sa však vždy mali držať v rámci "permanentnej dočasnosti" - na trvalejšie zásahy preto musí byť dôvod, ktorý je v mieste trvalo a spoľahlivo predpokladaný.

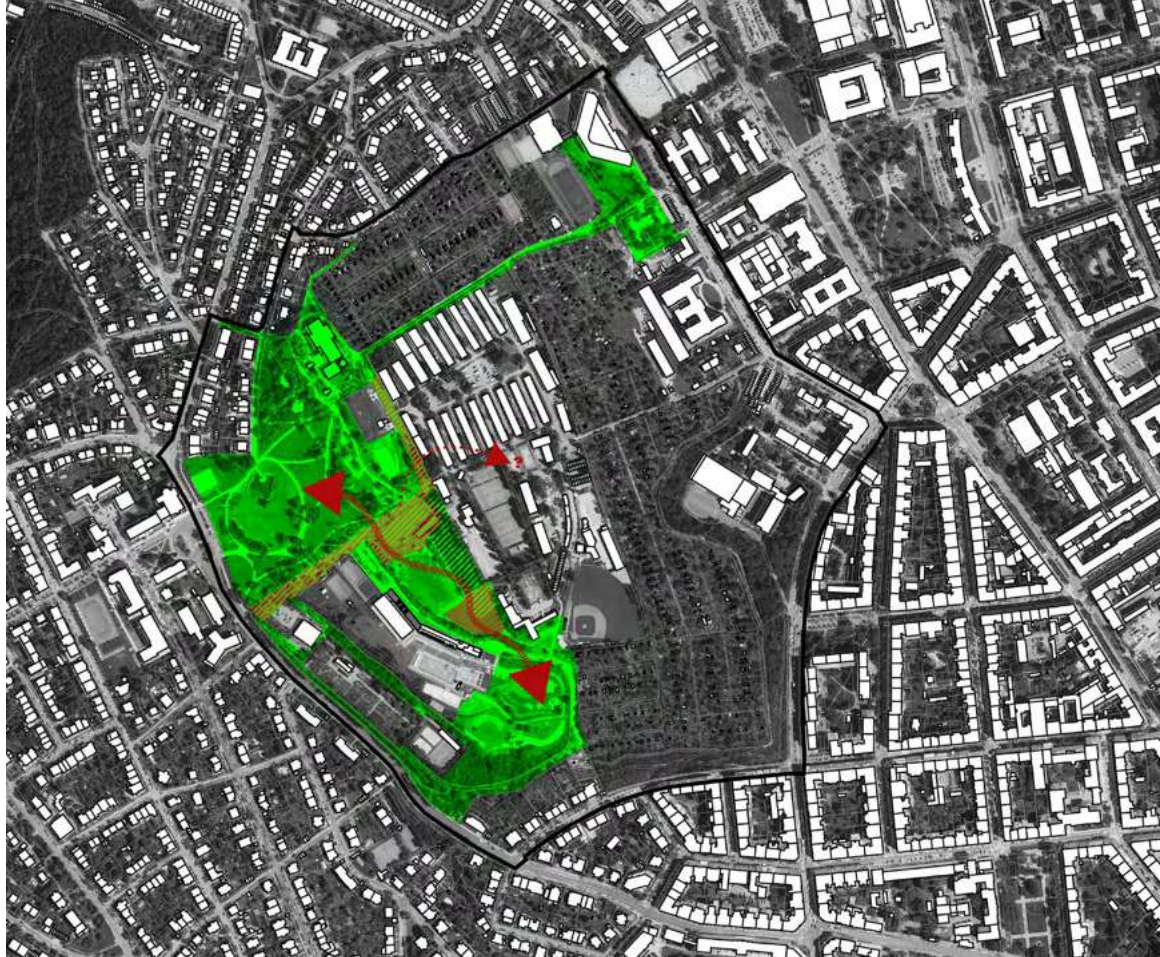
Rozdelenie vychádza z celého prechádzajúceho skúmania územia, a preto výber "najzaujímavejších" škvŕn je v podstate výber miest relevantných jednak k súčasným problémom a potenciálom, ale zároveň k interpretácii Kraví hory ako "vnútornej periferie mesta Brna" a zázemia trávenia času "po robote". Nazývajme ich preto "transformačné škvryny"

V tejto mape je plošne rozobrané celé územie, respektíve aj súvisiace výbežky z územia - teda nie len "škvryny", ale aj verejné priestory patriace do kategórie "rozhraní". Aj medzi nimi je totiž nutné určiť mieru záujmu, keďže mnohé územia (typicky park nad Náměstím Míru) nepotrebujú prakticky žiaden zásah, maximálne drobné doplnenia. V sfére "rozhraní", respektíve verejne prístupných území, však už z predchádzajúcej kapitoly o problémoch a potenciáloch vyplývajú potenciálne konkrétne intervencie, ktoré budú ďalej rozoberané.

0
1
2
3
4
5

Mapa 5f: Miera záujmu_1 : 10 000

1. KONTINUÁLNY PARK

2. OTVORENIE ZÁHRADIEK

3. PRÍSTUP CEZ ULICU ÚVOZ

4. ADAPTÁCIA "LIKUSÁKOV"

STRATÉGIA: Konkrétne intervencie

1. Kontinuálny park

O environmentálnom aj spoločenskom význame previazania dnes trochu izolovaných ostrovov zelene do komplexného organizmu Kraví hory už bolo povedané dosť. Zamerajme sa preto na praktickú stránku - najjednoduchšou expanziou dnešného parku je prepojenie s areálom kúpaliska. To prináša otázku, ako naložiť s funkčným a obľúbeným, no z nášho pohľadu možno trochu zle umiestneným areálom "Draken" - mohlo by nájsť miesto v transformačnej škvŕne pri nakladateľstve MUNI? A nejde takáto radikálna zmena využitia proti stanoveným princípom?

2. Otvorenie záhradiek

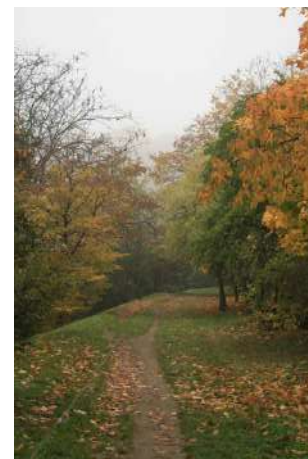
Obrovské plochy takmer 600 záhradiek sa na Kraví hore uchytili vplyvom série náhod - pevne však zakorenili, a dnes sú jedným z najvýraznejších charakterov Kraví hory. Ide o obrovské plochy prístupné len "vyvoleným" nájomcom, ktorí záhradkárčia na "verejných" pozemkoch mesta. Zároveň sme však popísali obrovský význam takýchto činností v dnešnej rekreácii - cieľom je teda priblížiť dnes osťnatým drôtom oddelené svety verejnosti a záhradiek, a nájsť kompromis. Tým by mohol byť minimálny zábor záhradiek v nutných miestach, a otvorenie ciest medzi záhradkami v určenom čase a režime. Takáto obrovská plocha mestského poľnohospodárstva však má zároveň obrovský potenciál komunitného rozvinutia a vzájomnej výmeny hodnôt medzi záhradkármi a obyvateľmi

3. Prístup cez ulicu Úvoz

Výrazná bariéra ulice Úvoz a svahu, existujúce podzemné chodby a neexistujúci bezbariérový prístup zo štvrte Veveří pôsobia ako jednoduchá rovnica, v ktorej stačí v záhradkách vykopať studňu a do nej vložiť výtah. Do akej miery je takýto nápad utopický, alebo naopak racionálny? A má takýto radikálny a trvalý zásah miesto v prezentovanej interpretácii Kraví hory a princípoch stratégie?

4. Adaptácia likusákov

Rady barákov bývalých kasární sú priestorovo aj spoločensky neuveriteľne bohatým miestom - svojím spôsobom tu teda netreba nič vytvárať, potrebné "bolo vytvorené" samo. Životnosť barákov však pôsobí byť na hrane, a kontinuita komunity v tejto lokalite bude zabezpečená, len ak vznikne zmysluplná stratégia pre postupnú transformáciu. Tá môže prebiehať po častiach, budovu po budove, na základe opakovania novej typovej budovy, alebo naopak, môže vzniknúť pod kuratelou jednotlivých nájomcov, barák po baráku... Isté však je, že dnešná urbánna štruktúra je životaschopná, a treba s ňou pracovať. Zaujímavou výzvou je otváranie územia - ako naložiť s budovami po obode areálu, ktoré predstavujú fyzické bariéry? Nestrať svojím otvorením areál dnešné čaro vágnosti? Ako naložiť so stretom vnútorných dejov v areáli, a vonkajších dejov verejnosti? A ako zabezpečiť dnešnú ekonomickú dostupnosť, ktorá umožnila vznik komunity?

STRATÉGIA:

- transformačné škvrny

1 Náves medzi likusákmi - asfaltové terasy, borovicový háj, orechy, jablká, a štíty likusákov. Tento spoločný utilitárny priestor sa môže rozvíjať s komunitou z likusákov, aj sa zapojiť do sústavy verejných priestorov Kraví hory - pričom práve stret dejov medzi likusákmi s plynúcou verejnosťou dáva celej škvrne so špecifickým charakterom zaujímavý potenciál.

2 Budova nakladateľstva MUNI a nevyužívané ihriská - toto miesto je vstupnou bránou do stredu Kraví hory, a križovatkou na rozhraní komunity likusákov, záhradiek, potenciálnych verejných priestorov. Zároveň má samo potenciál prestavby, alebo iného využitia bývalých asfaltových kurtov.

3 Voľná asfaltová plocha a susedné budovy - pás na vrchole Kraví hory zasahuje od dôležitého rozhrania areálu likusákov, ciest a parku, až po dvor autoservisu. Väčšinu vyplňa veľká, prázdna asfaltová plocha, čo je medzi okolitou vágnou zeleňou samo o sebe zaujímavý element, a ten ešte dopĺňa malá budova charakteru skladu, zrelá na transformáciu.

4 Dvor autoservisu a susedná historická budova - miesto s útulným, uzavretým charakterom a silným, koncetrickým geniom loci, stojí vedľa dôležitej križovatky dnešných ciest k študentskej štvrti, na Úvoz a k plavárni, ako aj aj budúceho potenciálu prepojenia na Veveří.

5 Garáže pri dláždenej ceste - rôzne farebné dvere garáží, stojace jedna vedľa druhej pozdĺž starej dláždenej cesty pôsobia ako pitoreskné domčeky nejakej zabudnutej starej dediny, ktorá by stávala na vrchole Kraví hore.

6 Garáže pri vstupe do areálu VUT - skupina garáží leží na potenciálnom páse kde by sa mohol rozvíjať plynúci priestor parku, a zároveň vymedzuje so susednou budovou MUNI akési "námestie" pri vstupe do areálu VUT.

7 Miesto schované medzi záhradkami - v tomto mieste je človek hlboko mimo mesto, obklopený vysokými stromami a bujnými záhradkami - je to miesto kde sa svety verejnosti na prechádzkach a záhradkárov najviac približujú.

8 Garáže u Stavebnej fakulty - okolitá štvrť má obrovský ľudský potenciál v študentoch rôznych stupňov v okolitých školách, a vymedzená skupina garáží sa nachádza na križovateľke cesty od zastávok MHD ku gymnáziu Matyáša Lercha, a od vysokých škôl na Kraví horu.

9 Garáže u parku Kadetka - zaujímavá, rytmická konštrukcia garáží oddeľuje nový parčík Kadetka od ulice smerujúcej k Bjornsovmu sadu, a stojí takto "v ceste" na dôležitej spojnici študentskej štvrte s hvezdárnou a parkom.

10 Reštaurácia Monte Bú a parkovisko - v dnešnej dobe škvrna vyplnená nízkou budovou reštaurácie obklopenej parkoviskom, by mala zmysel buď intenzifikovať a využiť toto cenné miesto pre viac funkcií, alebo naopak cez túto škvrnu previazať zeleň parku s lesíkom pod areálom kúpaliska, a bylinkovou záhradou lekárskej fakulty MUNI.

Mapa 56: Transformačné škvrny_1 : 5 000

O čom bude diplomová práca?

Preddiplomová práca "Po robote" vyrástla z fascinácie jedným územím, a snahou o zabezpečenie jeho kontinuity. Skúmanie Kraví hory ako záujmového územia sa však rýchlo preklopilo do polemiky o urbanizme ako takom - o spôsoboch, ako nazeráme na územia mesta, hodnotách, ktoré v nich hľadáme, a nástrojoch, ktorými ich usmerňujeme. Odtiaľ bol už len krôčik k systémovým úvahám, ktoré premýšľanie o urbanizme formujú, a ovplyvňujú naše vnímanie o tom ako majú vyzerat' miesta v meste. A tu sme narazili na limity uvažovania nášho oboru, ktorý zdanlivo nedokáže uchopiť územie zvláštnych kvalít "inej" logiky, akým je Kraví hora. Bolo teda nutné obrátiť uhol pohľadu, prehodnotiť ciele, s ktorými do organizmu mesta zasahujeme, a prísť s alternatívnou metodológiou, ktorá by nie len umožnila kontinuitu jemných kvalít Kraví hory, ale zároveň spravila nevyhnutný krok z miesta smerom k odpovedi urbanizmu na nezvratné spoločenské premeny pod vplyvom budúcnosti v novom klimatickom režime. Táto budúcnosť je totiž tak nepredstaviteľná, že jedinou možnosťou urbanistov a architektov, ako tvorcov fyzického prostredia, ktoré prispôbuje prírodné prostredie pre život ľudí, sa zdá byť práca s "nedefinitívnou definíciou" budúcnosti mesta. Toto je bod, do ktorého práca dospela, a z ktorého, tak ako obor urbanizmu samotný, musí aj preddiplomová práca spraviť krok - smerom ku diplomovej práci .

Preddiplomová práca sformulovala 6 všeobecných, slovami popísaných princípov, ktoré sa zdajú byť zmysluplné. Následne sa ich pokúsila aplikovať v priestore, s nevyhnutne nepresvedčivým výsledkom - "grafický výstup" stratégie totiž opäť skončil pri jazyku urbanizmu vlastnému, teda abstraktnom, plošnom, pôdorysnom zobrazení, ktoré do seba nikdy nedokáže poňať komplexnosť a "inú" logiku vzťahov Kraví hory. Z kľúčovej mapy "miery záujmu" vyplynulo 10 transformačných škvŕn a 4 konkrétne kroky, ktoré sa na základe podoby ich realizácie môžu stať zárodkami akéhosi "vágneho urbanizmu". Dobrým smerom preto môže byť presunúť sa v merítku na opačný koniec škály, a začať formovať Kraví horu od jej charakteristických detailov - akú môžu mať podobu, čo môžu územiu priniesť a ako ho ovplyvnia? Zmysluplným by bol však aj krok späť, k "Stratégii pre Kraví horu", ktorá narazila na fundamentálne limity nástrojov a jazyka urbanizmu. Ak nám obor urbanizmu nestačí, tak ako vôbec nazývame metodológiu, ktorú hľadáme? Ak urbanizmus produkuje masterplán, čo je nástrojom tohoto "urbanizmu prevráteného naruby"? A ak urbanizmus reguluje územie na základe máp, čo je jazyk, ktorým náš hľadaný systém prehovára? Diplomová práca by preto mala ešte prehĺbiť kritickú reflexiu urbanizmu, pokúsiť sa nájsť adekvátny jazyk vyjadrovania, a zapojiť do konkrétneho premýšľania o zákutiach Kraví hory kľúčové otázky preddiplomovej práce - a to, čo bude "po robote".

Zdroje_knihy a periodiká

HALUZÍK, Radan, ed. *Město naruby: vágní terén, unitřní periferie a místa mezi místy*. Praha: Academia, 2020. ISBN 978-80-200-3041-2.

DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Diference - topografie současné architektury*. Vyd. 2., rev. Přeložil Irena FIALOVÁ et Jana TICHÁ. Praha: Zlatý řez, 2013. Čtení o architektuře. ISBN 978-80-87068-10-6.

DE SOLÀ-MORALES, Ignasi. *Terrain Vague*. In: DAVIDSON, Cynthia. *Anyplace*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1995, s. 118-123. ISBN 978-0262540780.

ZAIČEK, Martin, Andrea KALINOVÁ a Petra HLAVÁČKOVÁ. *Architektúra Starostlivosti: Slovenské kúpele v 2. polovici 20. storočia*. Bratislava: Archiméra, 2019, ISBN 978-80-972341-5-7.

NÉMETH, Ilona. *Ilona Németh: eastern sugar*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 2021. ISBN 978-80-8059-240-0.

PILCHER, Donald. *Leisure as an architectural problem*. The Architectural Review: The Architecture of Leisure. Londýn: The Architectural Press, 1938, 43(505), 233-242. Zároveň dostupné z: <https://www.architectural-review.com/essays/leisure-as-an-architectural-problem>

SPECHTENHAUSER, Klaus. *Architektúra a život na pulze času: K dielu Jaromíra Krejčara*. In: KALINOVÁ, Andrea, Martin ZAIČEK a Petra HLAVÁČKOVÁ. *Off season*. Bratislava: Archiméra, 2017, s. 46-56. ISBN 978-80-972341-3-3.

CIARKOWSKI, Błażej. *The working masses - the resting masses. Architecture of leisure in communist Poland*. Cogent Arts & Humanities [online]. Taylor & Francis, 2021, 29.8.2021, 8(1), 1-20 [cit. 2023-01-10]. ISSN 2331-1983. Dostupné z: doi:10.1080/23311983.2021.1968098

LANDA, Filip, ed. *ERA 21: Malá česká architektura*. Brno: ERA Média, 2021, 21(123). ISSN 1801-089X.

SZALAY, Peter, ed. *ERA 21: Udržitelný nerůst*. Brno: ERA Média, 2016, 16(63). ISSN 1801-089X.

ŘÍHA, Tadeáš. *Asfalt, beton a jiné horniny* in: FREJLACHOVÁ, Kateřina et. al., ed. *ERA 21: Krajiny logistiky*. Brno: ERA Média, 2016, 20(115). ISSN 1801-089X.

MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, et. al. *Bratislava (ne)plánované mesto: Bratislava (un)planned city*. Bratislava: Slovart, 2020. ISBN 978-805-5646-961.

MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Building High Tatras: dilemma of form Architecture of 1960s and 1970s in the most famous Slovak mountain resort*. Docomomo Journal [online]. Delft: Docomomo International, 2019, 1.7.2019, (60), 58-64 [cit. 2023-01-10]. ISSN 1380-3204. Dostupné z: doi:10.52200/60.A.9YIE08UM

RIENIETS, Tim, ed. *Shrinking cities - Growing Domain for Urban Planning?*. In: LOUGET, Philippe. *Cashiers thematiques*

No. 6: Space on a Large Scale. Lille: École nationale supérieure d'architecture et de paysage de Lille, 2006, s. 40-49. ISBN 2-85893-905-5.

OSWALT, Philipp, ed. *Shrinking cities: Volume 1: International Research*. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz, 2006. ISBN 3-7757-1711-0.

URBAN, Lukáš. *Sociologie: klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5774-2.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 978-80-7363-303-5.

RAWORTH, Kate. *Ekonomie koblihy: sedm způsobů ekonomického myšlení pro 21. století*. Praha: Družstevní nakladatelství Idea, 2020. ISBN 978-80-907775-1-4.

LATOURL, Bruno. *Zpátky na zem: jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. Praha: Neklid, 2020. ISBN 978-80-907562-4-3.

GOES, Wim, Volkmar MUHLEIS a Klemena ANTONOVA. *Reverse Perspective*. 1. Gent: Grafische Cel, 2020. ISBN 978-94-92574-12-1.

Kolaps #55: Václav Bělohradský - *Suůj smysl dnes nacházíme v konfrontaci s pohledem uprchlíků* [audiozáznam rozhovoru]. Rozhovor Jana Bělíčka a Pavla Šplíchala s filozofem a sociologem Václavem Bělohradským vrámci podcastové série Kolaps. Praha: Alarm, 17.12.2021

GERYCH, Jan. *Uzná Brno hodnotu kreativní komunity na Kraví hoře nebo ji vytlačí atrakce senátora Duška*. Archspace [online]. X Production, (15.9.2022) [cit. 2023-01-11]. Dostupné z: <https://www.archspace.cz/kreativni-komunita-na-kravi-hore>

Zdroje_Internet

Připravovaný Územní plán města Brna. Portál ÚPmB [online]. 2022 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://upmb.brno.cz/prip-ravovany-uzemni-plan/>

Územní plán zóny Kraví hora. Portál ÚPmB [online]. 2010 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://upmb.brno.cz/podrobnej-si-upd/platna-podrobnej-si-upd-2/prehled-platnych-rp/uzemni-plan-zony-kravi-hora/>

KUDĚLKOVÁ, Lenka. *Nerealizovaná výstavba univerzitního městečka*. Fenomén Kraví hora [online]. Hvězdárna a planetárium Mikuláše Koperníka v Brně, 2007 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.hvezdarna.cz/kravihora/index.php?sekcce=kampus>

Robota. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 21.11.2022 [cit. 2023-01-09]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Robota>

Synantropie. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 27.5.2022 [cit. 2023-01-09]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Synantropie>

Dějiny pracovního času. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 11.8.2018 [cit. 2023-01-09]. Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Dejiny_pracovn%C3%A9ho_%C4%8Dasu

Lužánky. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 8.8.2021 [cit. 2023-01-09]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lu%C5%BE%C3%A1nky>

Sad Janka Král'a. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 10.12.2022 [cit. 2023-01-09]. Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Sad_Janka_Kr%C3%A1%C4%BEda

Fourth Industrial Revolution. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 6.1.2023 [cit. 2023-01-11]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Fourth_Industrial_Revolution

Zdenek Rihak: Panorama Resort. SOS Brutalism [online]. [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.sosbrutalism.org/cms/19037875>

Lyžiarsky areál. Register modernej architektúry [online]. [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.register-architektury.sk/objekt/271-lyziarsky-areal>

HÁLOVÁ, Tereza. *Wellness na brněnské Kraví hoře se otevře v říjnu, prohlédněte si ho už nyní.* Brněnský deník [online]. Brno: Vltava Labe Media, 2022, 19.9.2022 [cit. 2023-01-15]. ISSN 1802-0887. Dostupné z: https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/wellness-centrum-na-brnenske-kravi-hore-se-otevire-v-rijnu-zaplatilo-ho-mesto-202.html

HALUZA, Oldřich. *Nový park na úpatí Kraví hory: Kadetka nahrazuje vojenskou jídelnu, podívejte se.* Brněnský deník [online]. Brno: Vltava Labe Media, 2021, 19.10.2021 [cit. 2023-01-15]. ISSN 1802-0887. Dostupné z: https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/novy-park-na-upati-kravi-hory-kadetka-nahrazuje-vojenskou-jidelnu-podivejte-se.html

KREMR, Tomáš. *Zeleň v ohrožení. Zahrádkáři v Brně protestují proti návrhu nového územního plánu.* IROZHLAS [online]. 22.6.2020 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/zelen-v-ohrozeni-zahradkari-v-brne-protestuji-proti-navrhu-noveho-uzemniho-planu-8233236>

KREMR, Tomáš. *Brno na Kraví hoře připravuje novou nemocnici. Nevěděla o ní univerzita ani radnice.* IROZHLAS [online]. 19.5.2021 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/brno-kravi-hora-nemocnice_2105192103_pj

SEKÁČOVÁ, Terezie. *Kraví hora jako vyschlá pustina: dozvuk náporu při Festivalu planet a oslav Brna.* Brněnský deník [online]. Brno: Vltava Labe Media, 16.8.2022, 2022 [cit. 2023-02-12]. ISSN 1802-0887. Dostupné z: https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/dozvuky-festivalu-planet-a-oslav-brna-problemy-s-parkovanim-a-vyschly-travnik.html

KUPKOVÁ, Marika. *Ani sebelepší kreativní centrum nenahradí komunitu vzniklou zezdola.* Deník Referendum [online]. Vy-

davatelství Referendum, 2022, 23.9.2022 [cit. 2023-02-12]. ISSN 25335987. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/34438-ani-sebelepsi-kreativni-centrum-nenahradi-komunitu-vzniklou-zezdola>

CHYBIK+KRISTOF ASSOCIATED ARCHITECTS. *Akademické náměstí a fenomén Kraví hora.* Archiweb [online]. 2008, 5.6.2008 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/souteze/akademicke-namesti-a-fenomen-kravi-hora>

Kraví hora lidem, lidé pro Kraví horu: představení záměru revitalizace Kraví hory. In: Dáme na vás: participativní rozpočet [online]. 03/2017 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <http://paro.inqool.cz/wp-content/uploads/2017/03/160830-2RP-Krav%C3%AD-hora-lidem-8D.pdf>

Centrum 8D [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://8d.cz/>

Zahrádkářská osada Brno Kraví Hora 1 [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <http://www.zokravihora.cz/>

Základní organizace Českého zahrádkářského svazu: Kraví hora 2 [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.zahradkari.cz/zo/kh2/>

Záhradkářská osada Malina [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.zomalina.cz/>

Zdroje_Mapové podklady

Mapy.cz: <https://sk.mapy.cz/>

Openstreetmap: <https://www.openstreetmap.org/>

Datový portál města Brna: <https://data.brno.cz/>

